

Скиба М. Є., Красильникова Г. В., Білецька Г. А.

**УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ:
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАСОБИ**

Навчальний посібник

Скиба М. Є., Красильникова Г. В., Білецька Г. А.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАСОБИ

Навчальний посібник

Хмельницький 2019

УДК 378:005.6
ББК 74.58
С 42

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Хмельницького національного університету
як навчальний посібник для студентів ЗВО
(лист № 041/1906 від 28.12.2019)*

Рецензенти:

- Кравець В. П.** – д-р пед. наук, проф., дійсний член (академік) НАПН України, проф. каф. педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка;
- Бойчук В. М.** – д-р пед. наук, проф. каф. інноваційних та інформаційних технологій в освіті, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського.

Скиба М. Є.

- С 42 Управління якістю вищої освіти в університеті: інноваційні підходи, технології та засоби [Електронний ресурс] : навч. посіб. / М. Є. Скиба, Г. В. Красильникова, Г. А. Білецька. – Хмельницький : ХНУ, 2019. – 186 с. – Режим доступу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8538>. – Назва з екрана.
ISBN 978-966-330-365-9 (PDF)

Посібник відповідає програмі дисципліни «Педагогіка вищої школи» для студентів педагогічних спеціальностей магістерського рівня освіти і містить інформацію зі створення систем внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ЗВО України.

Для студентів і слухачів курсів підвищення кваліфікації, науковців, менеджерів галузі забезпечення якості вищої освіти.

УДК 378:005.6
ББК 74.58

ISBN 978-966-330-365-9

© Скиба М. Є., Красильникова Г. В.,
Білецька Г. А., 2019
© ХНУ, оригінал-макет, 2019

Передмова

У сучасному суспільстві спостерігається дві основні тенденції – посилення уваги до освіти та підвищений інтерес до проблем якості. Ускладнення соціально-економічних процесів, заявлена необхідність переходу до економіки знань, підвищення ролі набутої кожним членом суспільства освіти приводить до зростання відповідальності закладів освіти за її якість.

Суперечності між «викликами нового часу» і традиційними підходами до освіти змушують здійснювати пошук шляхів і механізмів модернізації освітніх систем. Серйозною проблемою стає посилення тиску ринку праці, який диктує вимоги до випускників закладів вищої освіти (ЗВО), зокрема акцентує увагу на практичній цінності і застосовності отриманих знань, вимагає необхідності освіти протягом усього життя. За таких умов особливої актуальності набуває необхідність удосконалення системи управління якістю вищої освіти і забезпечення якості освітньої діяльності.

Українська система забезпечення якості освіти йде корінням у радянське минуле, коли контроль якості здійснювався адміністративно командними методами. Використання формальних процесів і процедур було логічним, тому що споживачем освітніх послуг була держава. Прагнення України побудувати демократичну, соціальну, правову державу зумовили потребу у реформуванні системи освіти і формуванні нової моделі управління в освітній галузі, у якій особистість, суспільство та держава мають стати рівноправними суб'єктами і партнерами, а необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства є якісна освіта, підвищення доступності до якої має забезпечити економічне зростання держави та розв'язання соціальних проблем суспільства. І якщо вирішення проблем реформування вищої освіти майже повністю знаходиться в компетенції державних органів влади, то питання

модернізації управління якістю надання освітніх послуг і забезпечення якості вищої освіти є завданням закладів вищої освіти.

Ще одним фактором, що зумовлює необхідність запровадження сучасних підходів і технологій в управлінні якістю освітніх послуг, є євроінтеграційні процеси в усіх сферах суспільного життя. Входження України до європейського освітнього простору потребує розроблення систем управління якістю вищої освіти, що враховують вимоги міжнародних стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Навчальний матеріал, поданий у посібнику, присвячений характеристиці основних підходів та принципів управління якістю вищої освіти, складників системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, процедур системи внутрішнього забезпечення якості у ЗВО та інноваційних технологій і засобів забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти на інституційному рівні.

У посібнику використані такі умовні скорочення:

- ABET – Accreditation Board for Engineering and Technology – Акредитаційна рада в галузі техніки та технологій;
- AQIP – Academic Quality Improvement Program – Програма удосконалення академічної якості (США);
- AQU – Catalan University Quality Assurance Agency – Агенція гарантії якості університетів Каталонії;
- CEDEFOP – Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle (фр.) – Європейський центр з розвитку професійної освіти;
- COE – The Condition of Education – моніторингове дослідження «Стан освіти» в США;
- CoE – Centre of Excellence selections in higher education – Центр пріоритету вибору у вищій освіті;
- EFQM – European Foundation for Quality Management – Європейський фонд управління якістю;
- EHEA – European Higher Education Area – Болонська рамка кваліфікацій вищої освіти;
- ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education – Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти;
- EQAR – European Quality Assurance Register – Європейський реєстр із забезпечення якості вищої освіти;
- ERP – Enterprise Resource Planning – Система планування та управління ресурсами підприємства;

ESG	– Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;
FINHEEC	– Finnish Higher Education Evaluation Council – Фінська рада оцінювання вищої освіти;
IER	– Institute for Employment Research – Інститут досліджень зайнятості (Великобританія);
IMHE	– Institutional Management in Higher Education – Інституціональний менеджмент у вищій освіті (програма OECD);
ISCED	– International Standard Classification of Education – Міжнародна стандартна класифікація освіти;
ISO	– International Organization for Standardization – Міжнародна організація із стандартизації;
MOODLE	– Modular object-oriented dynamic learning environment – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище для навчання;
OECD	– Organisation for Economic Cooperation and Development – Організація економічної співпраці і розвитку;
OU	– Open University – Відкритий університет (Великобританія);
OUVS	– The Open University Validation Services – Відкритий університет валідації послуг (Великобританія);
PhD	– Philosophiæ Doctor – доктор філософії;
QAA	– Quality Assurance Agency for Higher Education – Агенція з гарантування якості у вищій освіті (Великобританія);
TQM	– Total Quality Management – загальне управління якістю;
TQC	– Total Quality Control – тотальний контроль якості;
ЕК	– екзаменаційна комісія;
ЕНМК	– електронний навчально-методичний комплекс;
ЄКТС	– Європейська кредитно-трансферна система;
ЕОР	– електронний освітній ресурс;
ЄПВО	– Європейський простір вищої освіти;
ІС	– інформаційна система;
ЗВО	– заклад вищої освіти;
КСУКПС	– Комплексная система управления качеством подготовки специалистов (рос.);

- НАЗЯВО – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти;
- НРК – Національна рамка кваліфікацій;
- СЗЯВО – система забезпечення якості вищої освіти;
- СУЯ – система управління якістю;
- ХНУ – Хмельницький національний університет.

Розділ 1

Інноваційні підходи до процесів управління якістю вищої освіти

- ◆ Основні поняття і категорії управління якістю вищої освіти
- ◆ Підходи і принципи управління якістю вищої освіти
- ◆ Еволюція систем управління якістю вищої освіти

1.1. Основні поняття і категорії управління якістю вищої освіти

Серед пріоритетних напрямів державної політики у сфері вищої освіти України постає якість освіти та складники, від яких вона залежить (якість абітурієнтів та контингенту студентів, якість кадрового складу закладів ЗВО, якість змісту освіти та його зв'язок з вимогами ринку праці, система зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, інноваційні моделі підготовки фахівців та наукова атестація ЗВО тощо). Відтак, поняття «якість освіти» є предметом дискусій представників філософської, соціально-економічної та соціологічної думки, об'єктом дослідження педагогів. Вона тлумачиться нормативно-правовими документами, що регламентують освітню діяльність. Разом з тим, однозначного і такого, що поділяється усіма, визначення поняття «якість освіти» на сьогоднішній день такі і не сформовано. Це зумовлено тим, що поняття поєднує сутнісні (якість), процесуальні (освіта), темпоральні (навчання) та інші характеристики, а освіта є суспільним явищем, процесом, інститутом тощо.

Якість освіти стала предметом широкого обговорення у 60-х роках ХХ ст. у зв'язку з усвідомленням кризи освіти. Сутність якості вищої освіти визначили британські дослідники Л. Харві та Д. Грін. Вони також окреслили низку чинників, що впливають на якість освіти, зокрема такі:

- вимоги сторін, які зацікавлені в діяльності ЗВО: держави, роботодавців, студентів, науково-педагогічних працівників;
- якість самої академічної галузі;
- історичний період в розвитку вищої освіти тощо.

Для розуміння поняття «якість освіти» необхідно витлумачити категорію «якість». Вперше категорія якості була проаналізо-

вана давньогрецьким філософом Аристотелем в III ст. до н.е., який розглядав її як один із способів буття. З'ясувати сутність якості намагався німецький філософ Гегель. Він розглядав якість як логічну категорію, вбачаючи в ній початковий ступінь пізнання речей і становлення світу. В «Енциклопедії філософських наук» він писав: «Якість є, в першу чергу, тотожна з буттям визначеність, така, що дещо перестає бути тим, що воно є, коли воно втрачає свою якість». Трагування якості з часом змінювалося. Кожен період розвитку суспільства вносить своє розуміння, підхід та опис якості.

Сьогодні якість як категорія розглядається фахівцями різних наукових напрямів – філософії, менеджменту, соціології, педагогіки, психології, та ін. З філософської точки зору – це категорія, що виражає сутність об'єкта, завдяки якій він є саме таким, яким є, а не іншим; з економічної – це сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її здатності задовольняти потреби споживачів відповідно до свого призначення; з юридичної – це одна з суттєвих умов багатьох цивільно-правових договорів тощо.

Сучасні словники трактують якість як суттєву ознаку, властивість, що відрізняє один предмет або особу від іншої; ступінь цінності, придатності предмета чи дії встановленим вимогам. Дотримання вимог термінологічних стандартів є надважливим, оскільки неправильне розуміння термінів та відповідних визначень тягне за собою низку проблем під час забезпечення якості, у т.ч. і якості освіти.

У педагогіці поняття «якість» є багатограним, оскільки відображає різні аспекти освітнього процесу (філософські, соціальні, педагогічні, політичні, демографічні, економічні тощо) та розглядається як сукупність властивостей освіти, що визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави відповідно до призначення освіти.

Якість освіти як і категорія якості, в цілому, є не чимось раз і назавжди визначеним, воно еволюціонує залежно від рівня розвитку суспільства і у відповідності до його потреб. Якість освіти відображає розвиток системи освіти і суспільства в певний період та змінюється з часом залежно від вимог особистості, суспільства і держави. Відповідно змінюється і перелік показників, за якими оцінюється рівень досягнення якості освіти.

Донедавна термін «якість освіти» асоціювався, перш за все, з академічною успішністю студентів, досягненням певних успіхів у навчанні. В рекомендаціях «Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI ст.: підходи і практичні заходи», затвердженої на всесвітній

конференції 1998 року в Парижі, прийнято таке визначення: «Якість освіти – це її відповідність поставленим цілям (fitness for purpose)».

Міжнародна організація зі стандартизації International Organization for Standardization (ISO) визначає якість освіти як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають йому здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг. При цьому підкреслюється важливість оцінки досягнутої якості усіма споживачами освітніх послуг – як безпосередніми (студент, слухач), так і опосередкованими (роботодавець, держава, громада, суспільство).

У Меморандумі про вищу освіту Комісії Європейських співтовариств якість освіти висвітлено як найбільш ефективно використання людських і матеріальних ресурсів вищої школи; поширення наукових досліджень і максимально можливе їх застосування в навчальному процесі; удосконалення й оптимізація вступу до закладу вищої освіти і форм атестації студентів; покращення професійної компетенції викладачів; поглиблення взаємодії з роботодавцями».

У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що якість освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг. Однак, погляди наукових шкіл та окремих науковців на якість освіти суттєво відрізняється. У переважній більшості, ця категорія трактується ними у двох вимірах: як результат (широке значення) і як процес (вужке значення) навчальної діяльності. У широкому значенні під якістю освіти розуміють відповідність освіти (як результат, процес та освітня система) різним потребам, цілям, вимогам, нормам (стандартам). У вужькому значенні під якістю освіти розуміється якість підготовки фахівця, яка визначається як відповідність підготовки фахівців (як результату і як процесу) потребам (держави, суспільства, особи), цілям, вимогам, нормам (стандартам).

Вирізняють декілька підходів до визначення якості освіти в науковій літературі. Так, *полісемічний підхід* знаходимо в Українському педагогічному енциклопедичному словнику, де С. Гончаренко трактує якість освіти так: «інтегральна характеристика освітнього процесу і його результатів, яка виражає міру їх відповідності поширеним у суспільстві уявленням про те, яким має бути названий процес і якій меті він має служити».

За твердженням Т. Лукіної, для визначення сутності якості освіти також застосовують *нормований* та *управлінський підходи*.

Відповідно до нормованого підходу якість освіти розглядається з точки зору задоволення потреб і досягнення певних норм, стандартів, цілей, що нормативно затверджені відповідними документами.

Згідно з управлінським підходом якість освіти трактується з позицій сучасної теорії та практики управління якістю, тобто якість освіти як об'єкт управлінського впливу розглядається одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процес споживання надання освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих якостей.

З кінця 90-х років ХХ ст. у зарубіжних країнах сформувався *динамічний підхід* до формування якості результатів освіти, відповідно до якого якість розглядається як позитивні зміни у процесах і результатах освіти, що зумовлені розвитком науки, виробництва, що є віддзеркаленням тенденцій у змінах цілей освіти, запитів тих, хто навчається, суспільства і ринку праці.

З позицій динамічного підходу при оцінюванні якості результатів освіти слід накопичувати дані щодо пізнавальної творчої активності, рівня сформованості компетенцій, засвоєння знань й умінь або інших досягнень особистості впродовж усього періоду навчання та фіксувати їх для аналізу приросту якості. Перевагами такого підходу є можливість виявлення тенденцій змін якості та їх прогнозування; використання результатів не тільки для оперативного, але й стратегічного управління якістю.

Отже, можна стверджувати, що поняття «якість освіти» має комплексний характер і містить характеристики усіх компонентів навчання та результатів освітнього процесу. При цьому кожний компонент розглядається по-різному, залежно від того, хто виступає в ролі оцінювача досягнутого рівня якості (студенти, батьки, викладачі, адміністрація закладу освіти, суспільство, ринок праці).

Також існують різні підходи до визначення поняття «якість вищої освіти». О. Субетто зазначає, що наріжним методологічним принципом розкриття категорії якості є принцип зовнішньо-внутрішньої обумовленості якості будь-якої системи, відповідно до якого виділяють внутрішні і зовнішні сторони системоутворення якості, її функціонування і розвитку як системи. Щодо вищої освіти означений принцип зумовлює виокремлення зовнішніх і внутрішніх якостей, через взаємодію яких здійснюється взаємодія внутрішніх законів функціонування і розвитку освітніх систем із зовнішніми законами функціонування і розвитку їх системного оточення – соціуму, економіки, держави, цивілізації.

Відтак, у вищій освіті якість розглядають не тільки як результат діяльності, але й як процес, націлений на досягнення запланованих результатів з урахуванням внутрішнього потенціалу і зовнішніх умов об'єкта. Крім цього визначені компоненти якості вищої освіти (результат, процес, умови) сприймаються не просто як сукупність властивостей, а певна ієрархічна система.

За В. Максимовою структура якості освіти є сукупністю взаємопов'язаних властивостей об'єкта, тобто ієрархією властивостей, характеристик і показників стану того об'єкта, що підлягає аналізу та оцінюванню (рис. 1.1).

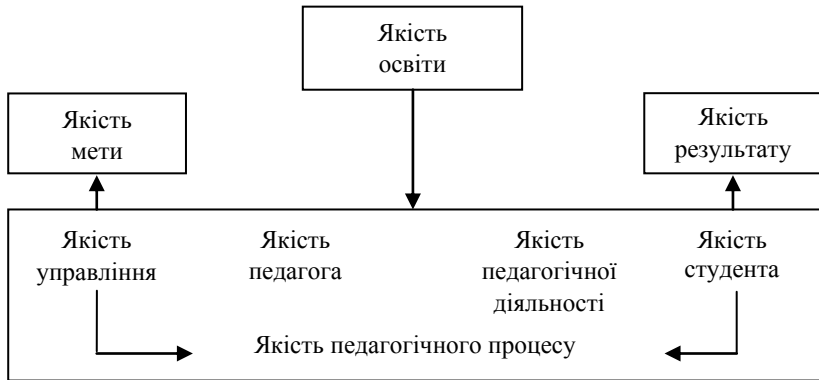

Рис. 1.1 – Структура якості освіти за В. Максимовою

В. Батлук структуру якості вищої освіти представляє у вигляді сукупності якості підготовки студентів, інфраструктури і навчального середовища (рис. 1.2).

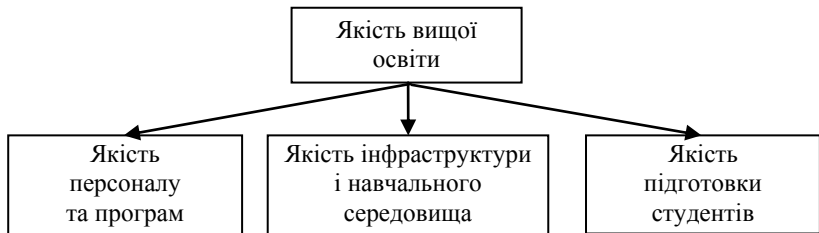

Рис. 1.2 – Структура якості вищої освіти за В. Батлук

Отже, аналіз різних підходів до структури якості вищої освіти дозволяє стверджувати, що якість результатів обумовлена

якістю освітнього процесу і умовами, які створенні для його реалізації. Водночас, в якості результатів закладена інформація про якість процесів й умов (інфраструктури та освітнього середовища).

Аналіз дефініцій якості вищої освіти у нормативних документах наведений у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Дефініції якості вищої освіти у нормативних документах

Назва документа	Зміст поняття
Комплекс нормативних документів для розроблення стандартів вищої освіти (1998 р.)	Сукупність якостей випускника вищого навчального закладу, що відображають компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість, здібності, професійно важливі якості тощо, що обумовлюють її здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства, а також його професійну придатність: – задовольняти відповідно до соціальних норм суспільні вимоги до виконання майбутніх соціально-професійних ролей; – відповідати за свої соціально важливі рішення; – задовольняти намагання особи до соціального статусу та престижу
Закон України «Про вищу освіту» (2002 р.)	Сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства
Національний освітній глосарій: вища освіта (2011 р.)	Характеристика вищої освіти, що відображає відповідність результатів навчання, освітніх процесів та інституційних умов актуальним цілям розвитку особи і суспільства
Методичні рекомендації з розробки складових галузевих стандартів вищої освіти – компетентнісний підхід (2013 р.)	Сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства
Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.)	Рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти
Закон України «Про вищу освіту» (зміни № 2145-VIII від 05.09.2017 р.)	Відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг

Визначення, представлені у таблиці, засвідчують, що дефініція «якість вищої освіти» залежно від мети документа розкривається по-різному, однак містить два аспекти:

- сукупність якостей особистості, набутих у процесі професійної підготовки фахівця у закладі вищої освіти;
- спроможність задовольняти певні вимоги споживачів/стандартів.

Серед проаналізованих вирізняється дефініція якості вищої освіти, представлена у Національному освітньому глосарії вищої освіти, яка крім результатів та процесів вирізняє ще один аспект якості – інституційні умови вищої освіти. Таке визначення корелюється з підходами «Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI століття», прийнятій 1998 року Всесвітньою конференцією ЮНЕСКО «Вища освіта в XXI столітті: нові підходи та практичні заходи», де дефініція якості у галузі вищої освіти розглядається як багатовимірна концепція, що має охоплювати усі її функції і види діяльності (навчальні та академічні програми, наукові дослідження, укомплектування кадрами, матеріально-технічну базу тощо).

У Законі України «Про вищу освіту» (2014) якість вищої освіти визначена через результат як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Однак, відповідно до нового Закону України «Про освіту» (2017), це визначення скориговано і трактується як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Сьогодні в Україні, подібно до європейського освітнього простору, під якістю вищої освіти розуміють її відповідність вимогам стейкхолдерів (англ. stakeholders – зацікавлені сторони). У галузі освіти воно використовується стосовно осіб, які маю інтерес щодо результатів освіти або можуть вплинути на освітню діяльність (студенти, їх батьки, роботодавці, суспільство). Відтак якість вищої освіти починає розглядатися у соціальному і педагогічному вимірах.

Оскільки якість вищої освіти є багатовимірним явищем, його слід характеризувати як зовнішню соціальну та внутрішню інституційну якість. Виходячи із зазначеного, під якістю вищої освіти слід розуміти:

- здатність ЗВО забезпечити підготовку конкурентоздатних фахівців, затребуваних вітчизняним та європейським ринком праці, в інтересах громадянського суспільства і держави;

– здатність ЗВО створити студенту сприятливі умови для досягнення цілей його розвитку, розкриття внутрішнього потенціалу особистості та набуття компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Такий зміст дефініції дозволить сформулювати сукупність вимог до якості вищої освіти, адекватну сучасним тенденціям змін цілей навчання, запитів особистості, суспільства, ринку праці, використовувати апарат педагогічних вимірювань й отримувати надійні і валідні оцінки тих позитивних змін в процесах і результатах освіти, які можна співвіднести з прийнятим інноваційним трактуванням показників якості освіти. Відтак загальні тенденції еволюції дефініції якості вищої освіти у вітчизняній освітянській літературі та нормативних документах представлені на рис. 1.3.

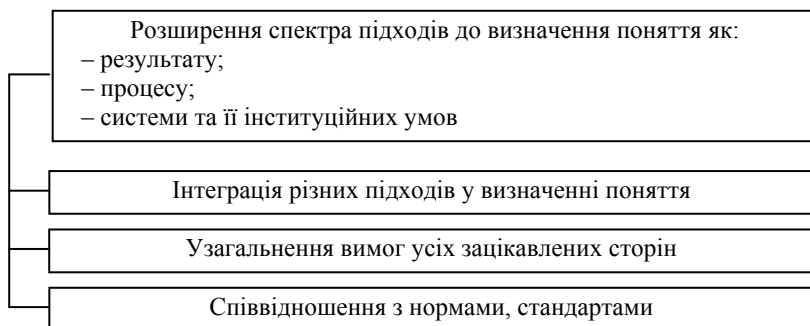

Рис. 1.3 – Еволюція дефініції «якість вищої освіти»

Отже, можна стверджувати, що не існує універсального визначення складного і багатогранного поняття «якість вищої освіти». Водночас, **якість вищої освіти** – це категорія, що відображає відповідність або невідповідність системи вищої освіти, процесів, що в ній реалізуються, і досягнутих результатів вимогам суспільства та окремої особистості.

Друга базова категорія, що необхідна для з'ясування сутності управління якістю вищої освіти, – це «управління». У найбільш загальному значенні управління – це цілеспрямований процес взаємодії керівної та керованої підсистем, спрямований на досягнення очікуваних результатів. Відповідно до теорії соціального управління поняття «управління» характеризує вплив суб'єкта на об'єкт управління і передбачає оптимізацію процесів при цілеспрямованому переході соціальних систем з одного стану в інший.

Існують три підходи до визначення поняття «управління»:

- управління – це діяльність або процес;
- управління являє собою цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт, який передбачає наявність структури або системи;
- управління – це взаємодія суб'єктів, отже, на перший план виходить особистісний аспект управління.

В Українському педагогічному енциклопедичному словнику зазначено, що управління освітою – це вид соціального управління, яке підтримує цілеспрямованість та організованість навчально-виховних, інноваційних процесів і процесів, що їх забезпечують в системі освіти. Воно підпорядковується загальним закономірностям соціального управління, однак має специфічні особливості, обумовлені способом постановки і досягнення соціально значущих цілей в конкретних умовах організованого навчально-виховного процесу.

З позиції *діяльнісного (процесного) підходу* управління якістю освіти трактують як безперервний процес скоординованої діяльності суб'єктів управління з досягнення відповідності якості підготовки фахівців вимогам суспільства, роботодавців, студентів, викладачів та співробітників закладу вищої освіти.

З позиції *перетворення* управління якістю освіти трактують як комплексний, цілеспрямований скоординований вплив на освітній процес в цілому, і на його основні елементи з метою досягнення найбільшої відповідності параметрів його функціонування і результатів необхідним вимогам, нормам, стандартам та очікуванням; вплив на процеси становлення, забезпечення, підтримки розвитку якості у відношенні до всіх об'єктів і процесів у вищій освіті з боку суб'єкта управління та організація ним зворотного зв'язку відповідно до встановлених цілей, норм, стандартів.

З точки зору *взаємодії* управління якістю освіти – це цілеспрямований ресурсозабезпечений та спроектований освітній процес взаємодії керівної та керованої підсистем із досягнення якості запрограмованих результатів (досягнення норм і стандартів).

Поняття «управління якістю освіти» з'явилося у науково-педагогічній літературі у 90-х роках ХХ ст., що обумовлено стрімкими євроінтеграційними процесами в освіті і розвитком стандартизації. У сучасному суспільстві управління якістю освіти є стрижневим напрямом управлінської діяльності в галузі освіти, показником, що визначає її результативність та ефективність. На інституційному рівні управління якістю освіти розглядається як складова управління навчальною організацією поряд з такими видами як

управління фінансами, управління матеріальними ресурсами, управління персоналом тощо.

Розвиток контенту «управління якістю освіти» відбувався під впливом стандартів ISO. У міжнародних стандартах ISO 9000 управління якістю визначається як частина менеджменту якості, що направлена на виконання вимог до якості. Менеджмент якості трактується як скоординована діяльність, націлена на те, щоб направляти організацію і управляти нею щодо якості. При цьому управління якістю вищої освіти охоплює такі компоненти: формування політики та встановлення цілей у галузі якості; планування якості; контроль якості; забезпечення якості; поліпшування якості.

Формування політики і встановлення цілей у галузі якості – це частина загального процесу планування діяльності закладу вищої освіти, що охоплює основні напрями та спрямованість ЗВО пов'язані з якістю, які офіційно сформульовано найвищим керівництвом. Формулювання вищим керівництвом політики у сфері якості дозволяє усвідомити основні пріоритети закладу в сфері якості та наголосити на них, зробити акцент на застосуванні ресурсів для їх досягнення.

Планування якості вищої освіти – це визначення вимог до якості освіти і стандартів та рекомендацій, які будуть застосовуватися під час управління якістю, встановлення цілей у сфері якості освіти, визначення процесів і ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей. Складником планування якості вищої освіти може бути розроблення програм, що визначають календарний план і методики управління якістю, а також тих, хто їх повинен застосовувати.

Планування якості вищої освіти передбачає здійснення таких процесів:

- визначення цілей та очікуваних результатів;
- визначення інструментів, процедур, методів і ресурсів, що необхідні для досягнення відповідних цілей;
- визначення методології, методів та ресурсів для реалізації запланованих процедур з управління якістю;
- розроблення програми і календарного плану управління якістю.

Контроль якості вищої освіти полягає у визначенні відповідності цілей і результатів управління якістю вимогам стандартів і рекомендацій, з'ясування причин невідповідності та шляхів усунення цієї невідповідності. Контроль якості може виявити причини низької якості освіти і вказати на необхідність здійснення коригувальних заходів, як у управлінні якістю, так і в навчально-виховному процесі закладу вищої освіти в цілому.

Контроль якості вищої освіти передбачає здійснення таких процесів:

- моніторинг якості процесів і результатів, визначення наявних недоліків;
- аналіз можливих причин виникнення недоліків;
- визначення коригувальних дій для усунення виявлених недоліків.

Забезпечення якості вищої освіти – це процеси, інструменти, процедури, методики і ресурси, необхідні для задоволення вимог щодо якості освітою. У міжнародних документах забезпечення якості трактується як система, що формує механізми для забезпечення моніторингу, оцінювання, підтримки та/або покращення якості діяльності закладу вищої освіти та/або програм навчання.

У Національному освітньому глосарії поняття «забезпечення якості» трактується як сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому), національному і міжнародному (зовнішніх) рівнях для якісної реалізації освітніх/навчальних програм і присудження кваліфікацій.

Забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення таких процесів:

- підтвердження того, що цілі управління якістю є узгодженими, зрозумілими і прийнятими усіма учасниками процесу;
- виконання запланованого плану управління якістю;
- забезпечення використання визначених під час планування процесів, інструментів, процедур, методик і засобів.

Поліпшення якості вищої освіти полягає у підвищенні спроможності виконувати вимоги до якості. Цей процес завершує цикл управління якістю. Поліпшення передбачає планування і реалізацію заходів для покращення якості освіти і фактично передбачає новий початок нового циклу управління якістю, таким чином забезпечуючи його неперервність.

Для повноцінного управління якістю вищої освіти необхідно відстеження проміжних станів цієї діяльності та прийняття оперативних рішень для її коригування і приведення у відповідність до норм.

Отже, **управління якістю вищої освіти** – це цілеспрямована діяльність, під час якої суб'єкти (органи управління якістю вищої освіти) шляхом надання освітніх послуг та вирішення управлінських завдань, забезпечують організацію сумісної діяльності здобувачів вищої освіти з іншими учасниками освітнього процесу та її спрямованість на якісне задоволення освітніх потреб студентів.

В міжнародному обігу термін «quality assurance» стає поширеним з прийняттям у 2005 році стандартів «The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area», який можна перекласти як «**забезпечення якості**» або «**впевненість у якості**». В ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів», який є перекладом міжнародного стандарту ISO 9000:2015 «Quality management systems – Fundamentals and vocabulary», «забезпечення якості» виокремлено як складову управління якістю, зосереджену на створенні впевненості в тому, що вимоги щодо якості будуть виконані.

Використання міжнародних документів в освітянському просторі різних країн призводить до проблеми несумісності термінології вихідної та перекладних мов, зокрема, в галузі менеджменту якості освіти. У звіті робочої групи Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA) наголошено, що словосполучення «quality assurance» використовується як загальний термін у галузі вищої освіти, однак його визначення не наведене, лише зазначено, що він містить такі процеси як оцінювання якості, акредитація та аудит.

Однак, уже у новому варіанті «Стандартів і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» – ESG (2015) термін «забезпечення якості» використовується для опису усіх видів діяльності всередині неперервного циклу удосконалення, тобто, містить діяльність з забезпечення і удосконалення якості. У багатьох міжнародних документах забезпечення якості трактується як система, що формує механізми для забезпечення **моніторингу, оцінювання, підтримки** та/або **покращення** якості діяльності ЗВО та/або програм навчання.

Водночас, у Національному освітньому глосарії (2011) поняття «забезпечення якості» трактується як сукупність процедур, що застосовуються на інституційному (внутрішньому) та національному і міжнародному (зовнішньому) рівнях для якісної реалізації освітніх/навчальних програм і присудження кваліфікацій. При цьому перелік та назви процедур не зазначаються.

1.2. Підходи і принципи управління якістю вищої освіти

Ефективність управління якістю вищої освіти залежить від методологічного підґрунтя цього процесу. У різні історичні періоди, в різних країнах в основу управління якістю освіти було покладено різні підходи і принципи.

Розглядаючи ЗВО як соціальний інститут, для вирішення завдань управління якістю освіти доцільно використовувати підходи і принципи теорії соціального управління, що досліджує загальні для управління процедури, незалежно від того, в якій соціальній сфері воно реалізується.

Для управління якістю вищої освіти найбільший інтерес складають **системний, синергетичний, процесний, ситуаційний** та **програмно-цільовий підходи** теорії управління соціальними організаціями. Розглянемо головні ідеї і суть кожного з підходів.

Найбільше вимогам сьогодення відповідає **системний підхід** до управління соціальними системами. Застосування теорії систем до соціального управління дозволило розглянути організацію як єдність її складових, що взаємопов'язані між собою та зовнішнім світом, сприяло інтеграції усіх підходів до управління, що домінували в різні періоди часу в теорії і практиці управління.

Базовим поняттям системного підходу є «система». Система (грец. *συστήμα* – ціле, що складається з частин) в самому загальному розумінні є сукупністю компонентів, що взаємопов'язані між собою й утворюють певну цілісність, єдність. Взаємодія між компонентами приводить до виникнення нових властивостей системи, які нехарактерні для її окремих складників. Зв'язок компонентів системи настільки тісний, що його порушення може привести або до порушення функцій усієї системи, або до руйнування системи як такої. Застосування системного підходу в управлінні соціальними системами орієнтує суб'єкта управління на оптимізацію керованої системи та її властивостей. При цьому удосконалення системи розглядається як передумова поліпшення її складників.

Керуючись загальними уявленнями про систему, ЗВО необхідно розглядати як відкриту систему, сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих підсистем, які забезпечують виникнення цілого, що має власні властивості, що відрізняються від властивостей складових частин системи. В якості підсистем такої системи доцільно виділяти цілі, завдання, структуру, ресурси, технологію. Системоутворюючим компонентом є мета.

Заклад вищої освіти має усі ознаки та властивості системи: цілеспрямованість (цілі діяльності), складність (безліч структурних підрозділів і складність їх взаємозв'язку), подільність (наукова, науково-дослідницька, навчально-методична, виховна діяльність), цілісність (спрямованість дій структурних підрозділів на досягнення єдиної мети), різноманітність елементів і різноманітність їх природи (різні

види діяльності мають свою функціональну специфічність і автономність), структурність (взаємозалежність і взаємозв'язок між підрозділами відповідно до ієрархічних рівнів).

Керованою підсистемою у ЗВО є освітній процес і засоби, що його забезпечують (кадри, навчально-методичні програми, матеріально-технічне забезпечення, нормативно-правова база тощо). Керуюча підсистема включає ряд посадових осіб і колегіальних органів, діяльність яких спрямована на організацію та регулювання навчально-виховного процесу з метою одержання оптимальних результатів. Метою управління є досягнення найвищої відповідності параметрів функціонування закладу вищої освіти та кінцевих результатів підготовки фахівців вимогам споживачів, нормативам і стандартам.

Більшість соціальних систем є нелінійними, відкритими системами. Управління такими системами потребує врахування синергетичного підходу. На відміну від системного підходу, який вивчає замкнені системи, зосереджує увагу на їх впорядкованості, стійкості, однорідності, синергетичний підхід акцентує увагу на відкритих системах, для яких характерні неупорядкованість, нестійкість, нелінійні взаємозв'язки.

Синергетичний підхід у управлінні базується на таких системних характеристиках, як відкритість і самоорганізація. Заклад вищої освіти, як і будь-яка соціальна система, є нелінійною відкритою системою, яка завдяки зовнішнім впливам може якісно змінювати свою внутрішню структуру та еволюціонувати у певному напрямі. Управління якістю освіти також є системою, що орієнтована на досягнення певних цілей, які задаються не ззовні, а формуються всередині самої системи. Оскільки у системі управління якістю освіти переважають внутрішньосистемні зв'язки компонентів закладу освіти над зовнішніми впливами на них, ефективним методом управління є управління через механізми самоорганізації.

Використання ідей синергетики у управлінні якістю освіти дає можливість по новому підійти до розробки педагогічних систем, розглянути їх з позицій відкритості, багатоваріантності та орієнтації на саморозвиток.

На основі системного підходу дослідниками якості освіти розроблено низку підходів до управління якістю освіти.

Дослідник А. Аветісов до управління якістю освіти пропонує застосовувати функціонально-системологічний підхід, відповідно до якого заклади освіти розглядаються як функціональні системи. Основними атрибутами таких систем є мета (програма), структура, процес

(алгоритм) і якість (ефективність) функціонування. Процеси, що відбуваються у закладах освіти, розглядаються як керовані динамічні процеси, що підпорядковуються загальним закономірностям. З позиції цього підходу якість освіти – це функціонально пов'язана з усіма складниками і властивостями системи, вимірювана характеристика функціонування закладу освіти. Якість такого функціонування характеризує ступінь реалізації головної мети, що полягає в досягненні здобувачами освіти заданого (нормативного) рівня підготовленості.

Ідеї системного підходу враховує підхід до управління якістю освіти, розроблений Н. Селезньовою і О. Субетто. Науковці розглядають управління якістю, по-перше, як вплив суб'єкта управління на процеси становлення, забезпечення, поліпшення якості об'єктів і процесів; по-друге, як організацію зворотного зв'язку (контролю, аналізу й оцінки) відповідно до сформованих цілей, норм і доктрини освіти.

Відповідно до такого підходу управління якістю вищої освіти розглядається у двох сенсах – широкому і вузькому. У широкому сенсі – це управління встановленням відповідності доктрини освіти, соціального інституту освіти, освітніх стандартів і соціальних норм якості імперативам та логіці суспільного розвитку. У вузькому сенсі під управлінням якістю вищої освіти мається на увазі управління якістю підготовки майбутніх фахівців.

Системній методології управління якістю освіти відповідає розроблена Н. Селезньовою концепція дуального управління якістю освіти. В управлінні якістю вищої освіти це дозволяє окремо виділити процеси управління якістю функціонування (забезпечення якості) і процеси управління якістю розвитку (поліпшення якості, прогрес).

Ще один підхід до управління якістю освіти з урахуванням системної методології визначила М. Громкова. З позицій цього підходу структура освітнього процесу розглядається як єдність виховання (керування потребами), навчання (привласнення соціокультурних норм) і розвитку (вдосконалення здібностей). За такого підходу зберігається цілісність педагогічного процесу як єдності виховання, навчання і розвитку особистості, а управління якістю освіти може бути організовано як процес управління потребами особистості, присвоєння нею соціокультурних норм і розвитку індивідуальних здібностей.

В. Панасюк розглядає заклад освіти як складну соціальну, цілеспрямовану, динамічну, рефлексивну систему синергетичного типу. Призначення такої системи полягає в інтеграції організаційних, методичних, наукових, кадрових, управлінських та інших зусиль і ресурсів. При цьому для досягнення високого рівня якості функціону-

вання і результатів освітнього процесу, що відповідають стандартам, використовується потенціал усіх структур закладу освіти.

За таких умов управління якістю освіти розглядається як комплексні, цілеспрямовані, скоординовані дії як на освітній процес в цілому, так і на його основні складники. Метою управління є досягнення найбільшої відповідності параметрів функціонування закладу освіти і кінцевих результатів встановленим нормам і стандартам.

На положеннях системного підходу до управління якістю освіти базується теорія оптимізації навчально-виховного процесу Ю. Бабанського, сутність якої полягає в тому, що освітній процес настільки багатофакторний і багатоплановий, що окремими заходами підвищити його якість неможливо. Основні положення теорії оптимізації навчально-виховного процесу Ю. Бабанського такі:

– якості навчання і виховання можна досягнути реалізуючи стратегію оптимізації навчально-виховного процесу та його елементів;

– оптимізації навчально-виховного процесу здійснюється за певними педагогічно орієнтованими критеріями (облік конкретних умов навчання і виховання; рівень реальних навчальних можливостей тих, хто навчається; оптимальні норми часу);

– оптимізація навчального процесу можлива при управлінні ним як єдністю навчання і викладання, а також урахуванні закономірностей, принципів, змісту, форм і методів навчання, внутрішніх і зовнішніх умов навчання.

З позиції *процесного підходу* управління соціальними системами розглядається як процес, як послідовність взаємопов'язаних безперервних дій, спрямованих на отримання заданого результату і забезпечення успіху організації. Такі дії є управлінськими функціями, тому процес управління є сукупністю певних функцій. У сучасній літературі обговорюються такі управлінські функції: планування; організація; мотивація; керівництво; координація; контроль; комунікація; дослідження; оцінювання; прийняття рішень; підбір персоналу тощо. Процесний підхід лежить в основі багатьох моделей управління якістю та міжнародних стандартів ISO.

Будь-яка організація, у тому числі і заклад вищої освіти, – це сукупність процесів. Від навколишнього середовища заклад освіти одержує інформацію, матеріальні і людські ресурси, а також вимоги або очікування споживачів. Завдання закладу вищої освіти так організувати свою діяльність, щоб витрачені ресурси дали найбільший ефект і задовольнили очікування споживачів.

Використання процесного підходу до управління якістю вищої освіти забезпечує виявлення і характеристику усіх процесів,

що складають інтерес для якості й управління в цілому. За такого підходу створюється процесна структура, яка пов'язує усі елементи навчального процесу між собою й орієнтує кожен з них на досягнення спільної мети.

Процесний підхід в управлінні якістю освітнього процесу сприяє переходу студента з позиції об'єкта у позицію суб'єкта освітнього процесу, що забезпечує чітку фіксацію освітніх результатів, способів оцінки рівня їх досягнення та інформування про них учнів. Не дивлячись на те, що процесний підхід широко використовується в управлінні якістю освіти, він має певні обмеження, пов'язані зі специфікою освітнього процесу. До таких обмежень відносяться неможливість визначення одного власника процесу, однозначних результатів, параметрів і ресурсів процесу.

Ситуаційний підхід до управління соціальними системами передбачає науковий підхід до конкретних ситуацій і умов. Центральним ланкою підходу є ситуація – конкретний набір обставин, які суттєво впливають на діяльність організації у конкретний час. Ситуація підкреслює значимість «ситуаційного мислення» суб'єктів управління.

Американські дослідники М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедоурі трактують методологію ситуаційного підходу як чотирикроковий процес керівника який повинен:

- знати засоби управління, що підтвердили свою ефективність;
- уміти передбачати позитивні та негативні наслідки застосування управлінської концепції або методики в конкретній ситуації;
- уміти правильно інтерпретувати ситуацію;
- уміти погоджувати управлінські прийоми, які викликали б найменший негативний ефект і мали найменше недоліків, з конкретними ситуаціями.

Завдання керівників відповідно до цього підходу – визначити стратегію, яка буде найімовірніше сприяти досягненню управлінських цілей у певній ситуації, при певних обставинах, у конкретний час. Вибір підходу керівником повинен визначатися конкретною ситуацією та її змінними.

Основна ідея ситуаційного підходу в управлінні якістю освіти полягає в тому, що управлінські рішення необхідно приймати на основі вивчення всієї сукупності ситуаційних чинників. Ситуаційний підхід дозволяє обрати найефективніші прийоми управління у конкретній ситуації. Він компенсує недолік системного підходу,

який виділяє лише основні компоненти, що впливають на якість освіти. Разом з тим, ситуаційний підхід має певні обмеження: його результати є залежними від випадкових зовнішніх обставин і діють тільки на основі урахування особливостей даної ситуації; можна ухилитися від прогностичної діяльності, що вимагає впливу на особистісні характеристики тих, хто навчається.

Програмно-цільовий підхід в управлінні соціальними системами передбачає визначення цілей та їх впорядкування у відповідній ієрархічній системі («дерево цілей»), формування специфічних організаційних структур і розроблення програм їх діяльності. При цьому цілепокладання передбачає зіставлення і коригування визначеної цілі з цілями інших вертикально і/або горизонтально розташованих систем.

Програмно-цільовий підхід до управління якістю вищої освіти передбачає орієнтацію змісту і процесу навчання на кінцеві цілі професійної освіти. Цілі можуть виражатися їх через вміння, результати навчання і компетентності. При цьому конкретні цілі обумовлюють послідовність дій, необхідних для їх реалізації.

Важливими методологічними принципами програмно-цільового підходу до управління якістю вищої освіти є: орієнтація на кінцеві цілі на всіх етапах навчання; розробка єдиних методичних стандартів (вимог) закладу вищої освіти; забезпечення на всіх етапах реалізації освітньої програми умов для самостійної навчально-дослідницької роботи студентів.

В управлінні якістю освіти також керуються **кількісним підходом**, що передбачає перехід від словесних міркувань й описового аналізу управлінських ситуацій до моделей, символів і кількісних значень. Застосування моделей суттєво спрощує вирішення складних управлінських завдань, дозволяє скоротити число змінних, що підлягають обліку, до керованої кількості. Перевагою кількісного підходу є можливість забезпечити порівняння, аналіз та прогнозування в управлінні.

В основу європейських моделей управління якістю освіти покладено **технологічний підхід**, провідна ідея якого полягає в тому, що якість є результатом певної діяльності, тому управляти якістю необхідно впливаючи не стільки на кінцевий результат, скільки на елементи діяльності та технології. Такими елементами освітньої діяльності є цілі діяльності закладу освіти і процеси цілепокладання; кваліфікація педагогів і процеси її підвищення; методики викладання і методичне забезпечення; зміст освіти і навально-методичне забезпечення; мотивація тих, хто навчається; організаційно-техніч-

ний процес тощо. На кінцевий результат може вплинути будь-яка зміна цих елементів діяльності.

Технологічні рішення управління якістю освіти необхідно орієнтувати на:

- розробку стратегії розвитку закладу освіти;
- створення динамічної організаційної структури управління, що визначає компоненти цієї структури та їх взаємозв'язки;
- перехід від субординаційного принципу управління до горизонтально координаційного, що передбачає рівноправні і рівноцінні компоненти на базі самоорганізації і саморозвитку;
- оптимальне поєднання функціонально-лінійних структур управління якістю з ситуаційним підходом до управління;
- забезпечення цілісності управлінських функцій в межах управлінського циклу;
- адресність управлінських впливів, визначення об'єктів і суб'єктів управління, чітке розмежування повноважень, прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів управління;
- посилення моніторингу, аналізу та оцінки результатів освітнього процесу, вибір обґрунтованих критеріїв і показників якості;
- поєднання різних методів матеріальної і соціальної мотивації та організаційного впливу, економічних, виховних, організаційно-розпорядчих, психолого-педагогічних методів управління.

В основу управління якістю вищої освіти покладено різні принципи. В першу чергу це принципи соціального управління, що відображають об'єктивні закони та закономірності, якими органи управління керуються у процесі створення і функціонування соціальних систем управління. Розрізняють дві групи принципів управління соціальними системами – загальні і спеціальні. Загальні принципи впливають на всі сфери суспільного управління. До них відносяться такі принципи:

- науковості: передбачає цілеспрямований вплив на суспільну систему на основі пізнання і використання об'єктивних закономірностей;
- законності: полягає в обов'язковому виконанні законів і підзаконних актів органами управління, посадовими особами і громадянами;
- гласності: полягає у своєчасному і регулярному інформуванні громадян про діяльність органів управління;
- гуманізму: відображає систему поглядів, що визнають цінність людини як особистості, є одним з основоположних принципів управління у демократичному суспільстві;

– розподілу влади: визначає розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову, що створює гарантії від зловживань владою, безмежних повноважень, дозволяє розмежувати сфери діяльності і відповідальності;

– системності: спрямований на поєднання окремих видів управлінської діяльності на основі загальної мети;

– плановості: забезпечує пропорційний розвиток різних напрямів соціальної діяльності на різних рівнях системи з урахуванням законів, потреб суспільства і соціальних груп;

– конкретності: наголошує на необхідності вивчення конкретних процесів управління, аналізу їхньої дії у конкретних обставинах і розробці пропозиції для практичного використання.

Водночас, на тлі процесів демократизації, поряд із загальними принципами управління якістю освіти актуальними стають нові принципи партисипативності, субсидіарності, рефлексивності та дуальності.

Спеціальні принципи стосуються створення системи управління і здійснення процесу управління. До них відносять:

– принцип ієрархічності: відображає розподіл повноважень між ланками управлінської структури, згідно з яким ланка вищого рівня управління керує ланкою нижчого управління і разом з тим сама може бути об'єктом управління;

– функціональний принцип: означає, що організаційна структура будь-якої системи будується, виходячи із основних функцій, які на неї покладаються, і вимагає створення такої структури, яка б виключала виникнення структур з дубльованими функціями;

– територіально-галузевий принцип: полягає у поєднанні галузевої організації управління з адміністративно-територіальним розподілом і економічним районуванням;

– принцип норми керованості: полягає в обмеженні чисельності працівників, безпосередньо підпорядкованих одному керівнику;

– принцип головної ланки: визначає, що у ланцюгу подій необхідно відшукати головну ланку, основне завдання, вирішення якого дозволить вирішити всю сукупність або частину проблем;

– принцип відповідності: передбачає делегування керівництвом виконавцю такої кількості повноважень, яка йому необхідна, щоб виконати завдання, за які він несе відповідальність;

– принцип поєднання єдиноначальності та колегіальності. Єдиноначальність передбачає, що керівник має право одноосібного вирішення питань, що входять до його компетенції. Колегіальність

полягає у виробленні колективного рішення на основі думок керівників різного рівня, а також виконавців конкретних рішень. Дотримання оптимального співвідношення між єдиноначальністю і колегіальністю становить одне з найбільш важливих і складних завдань управління, від якого залежить його ефективність;

– принцип відповідальності органів та посадових осіб за дії або бездіяльність: полягає у відповідальності посадових осіб за невиконання або виконання неналежним чином покладених на них посадових обов'язків;

– принцип раціонального співвідношення цілей та способів їх досягнення з ресурсним забезпеченням: передбачає необхідність визначення цілей і наслідків кожного рішення, що приймається.

В останнє десятиліття значний вплив в управлінні якістю освіти має ідея *загального управління якістю* (Total Quality Management – TQM), що дозволяє системно і цілісно охоплювати управління якістю. Основні положення цього підходу можуть бути основою і для управління якістю вищої освіти. Цей підхід, крім досягнення якості результату, наголошує на необхідності використання внутрішніх резервів системи. Акцент робиться на цінності людських стосунків і людського потенціалу.

Під час управління якістю вищої освіти доцільно враховувати такі принципи TQM:

– відповідальність керівництва закладу вищої освіти за розробку і реалізацію системи управління якістю;

– взаємозв'язок діяльності щодо управління якістю освіти з іншими видами діяльності закладу вищої освіти;

– постійне вивчення вимог роботодавців і суспільства в цілому до якості вищої освіти;

– економічність якості вищої освіти – дорого коштує не якість, а його відсутність;

– реалізація чотирьох послідовно здійснюваних функцій управління якістю освіти: планування, забезпечення, контроль і поліпшення;

– перевірка якості освіти – експертиза відповідності стандартам вищої освіти та іншими вимогам;

– управління результатами, що не відповідають встановленим нормам, що передбачає виявлення таких результатів та усунення причин їх появи;

– постійний і неперервний процес поліпшення якості вищої освіти;

– навчання працівників, їх стимулювання і мотивація. Навчання передбачає підвищення кваліфікації професорсько-викладаць-

кого складу закладу вищої освіти. Стимулювання полягає в економічному спонуканні до якісної праці, мотивація базується на внутрішніх потребах працівників.

У зв'язку з інтеграцією української системи вищої освіти у світове освітнє співтовариство, управління якістю у закладах вищої освіти необхідно проводити узгоджено із зарубіжним досвідом. Стандартами ISO 9000-2000 та ISO 9004-2000 визначено вісім принципів управління якістю. Ці принципи є визначальними для систем менеджменту якості.

Орієнтація на споживача. Сьогодні, в умовах глобальної конкуренції, заклад вищої освіти повинен знати потреби, тих хто навчається, і вимоги роботодавців та прагнути задовольняти не тільки сьогоднішні потреби і вимоги, але й перевершити їх очікування. Закладу вищої освіти необхідно знайти споживача своїх освітніх послуг і довести, що вони задовольняють його вимоги. Таким чином, стійкість закладу вищої освіти на ринку визначається його здатністю надавати освітні послуги, які складають інтерес для їх споживача. Щоб дотримуватися принципу орієнтації на споживача, потрібно розуміти потреби споживача, швидко реагування на їх зміни. Для цього необхідно визначати рівень задоволеності роботодавців випускниками, коригувати і покращувати навально-виховний процес залежності від ступеня задоволеності споживачів освітніх послуг.

Реалізація цього принципу у ЗВО передбачає такі дії:

- розуміння усіх потреб та очікувань споживачів освітніх послуг щодо якості освіти;
- забезпечення збалансованого підходу до потреб та очікувань зацікавлених сторін;
- доведення потреб і очікувань зацікавлених сторін до відома всіх у закладі вищої освіти;
- визначення задоволеності споживачів освітніх послуг;
- управління відносинами із споживачами освітніх послуг.

Лідерство. Системи управління і системи якості – це галузі діяльності, не здатні вижити без лідерства. Керівник-лідер – необхідна умова сталого успіху закладу вищої освіти. Він повинен створювати і підтримувати спільні цінності та моделі норм поведінки для керівників усіх підрозділів; встановлювати відносини довіри, що виключають страх працівників за можливі помилки під час вияву ініціативи; надавати працівникам необхідні ресурси, можливість навчання та свободу дій з обов'язковою звітністю і відповідальністю за виконану роботу; ініціювати, заохочувати і визнавати внесок працівників у загальний успіх закладу вищої освіти.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає такі дії:

- постійна активність і власний приклад керівника закладу вищої освіти;
- здатність відчувати зміни довколишнього середовища і потреби роботодавців та реагувати на них;
- врахування потреб усіх зацікавлених осіб, включаючи усі зацікавлені сторони і суспільство в цілому;
- бачення майбутнього закладу вищої освіти;
- створення подільованих усіма цінностей та атмосфери взаємної довіри;
- забезпечення працівників усіма необхідними ресурсами і надання їм свободи дій з відповідальністю і звітністю;
- спонукання працівників до прояву ентузіазму, визнання їх внеску у діяльність закладу вищої освіти;
- ведення відкритого і чесного обміну інформацією;
- впровадження стратегії для досягнення якості освіти.

Залучення персоналу. У ситуації, коли тиск на ринку освітніх послуг посилюється, від закладу вищої освіти вимагається небачений раніше динамізм. Саме тому, важливим елементом управління якістю є розуміння кожним працівником власної ролі та оцінка свого внеску у діяльність закладу вищої освіти. На поведінку працівників суттєво впливає стиль лідерства, відмова від командно-адміністративної структури взаємин «начальник – підлеглий».

У матеріальному світі мотивацією до творчої праці є співучасть кожного в прибутках організації, але не менш сильним мотивом є довіра, яка проявляється у делегуванні повноважень і наділення відповідальністю.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає наступні дії:

- наділення працівників повноваженнями щодо вирішення проблем і відповідальністю за їх рішення;
- активний пошук працівниками можливостей для підвищення своєї компетентності і досвіду;
- вільний обмін знаннями і досвідом;
- зосередження на створенні цінності для споживачів, новаторство і винахідливість працівників;
- отримання працівниками задоволення від своєї роботи;
- ентузіазм і гордість працівників за приналежність до своєї організації.

Процесний підхід. Усю діяльність, що здійснюються у закладі вищої освіти, потрібно розглядати як логічно впорядковані і послідовні процеси. Таке розуміння близьке до уявленням про алгоритми і це не випадково, оскільки сьогодні все більшу роль відіграють інформаційні технології.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає такі дії:

- визначення процесів, за допомогою яких досягається бажаний результат;
- виявлення усіх зацікавлених у процесі осіб;
- чіткий розподіл повноважень між з функціональними підрозділами закладу вищої освіти;
- оцінювання можливих ризиків та їх наслідків;
- встановлення відповідальності за небажані наслідки діяльності.

Системний підхід. Відповідно до цього принципу діяльність закладу вищої освіти розглядається як система процесів. Дотримання принципу системного підходу передбачає вибір оптимальних процесів, встановлення взаємозв'язку між ними, оцінювання досягнутих під час цих процесів результатів і забезпечення їхнього подальшого поліпшення.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає наступні дії:

- створення системи, визначення процесів для досягнення цілей найефективнішим способом;
- розуміння взаємозалежностей процесів в системі;
- постійне удосконалення системи.

Постійне поліпшення. Цей принцип має на меті стимулювати збільшення конкурентної переваги закладу вищої освіти на ринку і гнучкість, необхідну для швидкого реагування на зміни в довколишньому середовищі. Встановлення реалістичних цілей, забезпечення їх ресурсами для реалізації, створення умов і можливостей для прояву ентузіазму працівників роблять внесок у постійне поліпшення якості.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає такі дії:

- оцінювання за встановленими критеріями якості для визначення можливостей потенційного поліпшення;
- постійне підвищення ефективності усіх процесів.

Прийняття рішень на основі фактів. Дотримання цього принципу передбачає прийняття рішень і певні дії на основі досто-

вірних даних та підтверджених фактів і вимагає доступності даних для тих, кому вони потрібні. Завдяки використанню відповідних управлінських інструментів і технологій, відбувається поліпшення показників і розширення ринкової ніші.

Реалізація цього принципу у закладі вищої освіти передбачає наступні дії:

- збір даних та інформації;
- забезпечення точності, надійності і доступності даних та інформації;
- аналіз даних та інформації за допомогою відповідних методів;
- прийняття рішень і здійснення дій на основі результатів логічного аналізу, а також досвіду та інтуїції.

Взаємовигідні відносини постачальника і споживача. Управління створює новий тип відносин між постачальником і споживачем, що надають їм конкурентні переваги. Партнерські відносини постачальника і споживача забезпечують скоординовану роботу з поліпшення якості вищої освіти, а також спрямовані на задоволення потреб споживачів освітніх послуг.

Реалізація цього принципу у закладах вищої освіти передбачає такі дії:

- визначення основних споживачів освітніх послуг;
- встановлення взаємовідносин із споживачами освітніх послуг, що поєднують короткострокові вигоди з довгостроковими планами закладу освіти вищої і суспільства в цілому;
- відкритий обмін інформацією і чітке розуміння вимог споживача;
- спільна робота з поліпшення якості освітніх послуг;
- обмін інформацією та планами на майбутнє;
- визнання досягнень постачальника освітніх послуг.

Керуючись стандартами ISO 9000-2000 та ISO 9004-2000 Т. Пілх, Т. Бауман, З. Яворський визначили такі принципи управління якістю вищої освіти:

- орієнтація на кінцевого споживача (замовника освітніх послуг): заклад вищої освіти повинен бути зацікавлений в тому, щоб рівень підготовленості випускників приносив замовникам максимально корисний результат;
- гнучкість й адаптивність надання освітніх послуг: розширення спектру освітніх послуг, що надаються закладами вищої освіти, надання можливості навчання усім бажаним, вдосконалення навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення;

– ефективне управління: здійснення заходів з покращення наданих освітніх послуг;

– участь і зацікавленість у забезпеченні високої якості освітніх послуг: викладачі повинні здійснювати інноваційний підхід до роботи, спираючись на високий рівень професіоналізму і досвід роботи;

– використання процесного підходу до управління: уся діяльність закладу вищої освіти розглядається як ланцюг послідовних процесів для задоволення вимог замовника де якість навчання контролюється на кожному етапі процесу;

– застосування системного підходу: управління діяльністю закладу вищої освіти здійснюється через систему взаємодіючих та взаємопов'язаних процесів, де кожне управлінське рішення ретельно аналізується і перевіряється, є результатом колегіальної думки;

– безперервне удосконалення (поліпшення якості освіти): проведення постійного моніторингу і вивчення світових тенденцій розвитку вищої освіти, впровадження у навчальний процес передового досвіду, стандартизація освіти відповідно до європейських і світових вимог;

– моніторинг діяльності: заклади вищої освіти визначають навчальні досягнення студентів за результатами їхнього подальшого навчання, а випускників – за результатами професійної діяльності. Це є підставою для коригування освітніх програм і навчального процесу, удосконалення змістового наповнення навчального матеріалу;

– інноваційна діяльність: розробка та постійне оновлення нормативних і регламентуючих документів, що спрямовані на підвищення якості навчального процесу;

– удосконалення процесу внутрішньої комунікації: покращення рівня скоординованості роботи підрозділів ЗВО;

– підвищення рівня професійної підготовленості фахівців.

На думку М.Терованесова, система управління якістю вищої освіти має відповідати наступним принципам:

– об'єктивність: використання актуальної і достовірної інформації, яка базується на показниках, що всебічно характеризують процес навчання і результативність вищої школи, для прийняття управлінських рішень;

– ефективність: надання дієвих механізмів, що дозволяють забезпечити відповідність кваліфікації випускників очікуванням роботодавців і підвищити конкурентоспроможність вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг;

– реалістичність: розробка практичних рекомендацій для реалізації політики у сфері підвищення якості підготовки фахівців у закладах вищої освіти;

– адаптивність: здатність системи управління якістю вищої освіти гнучко реагувати на зміну зовнішніх умов, вимоги ринку праці, тим самим нівелюючи негативний вплив інерції освітніх процесів;

– універсальність: формування системи на основі міжнародних стандартів якості, що передбачають підвищення ролі керівництва, залучення науково-педагогічних кадрів до управління, орієнтація на споживачів освітніх послуг;

– продуктивність: моніторинг навчання і працевлаштування випускників, планування діяльності у сфері вищої освіти, коректування освітніх програм, оцінка ефективності функціонування вищої школи.

Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти (ENQA), створена 2000 року для координації процесу розроблення європейських стандартів якості вищої освіти і для вирішення проблем сертифікації та акредитації освітніх програм та закладів вищої освіти, розробила «Стандарти та рекомендації із забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти». Цей документ містить такі принципи забезпечення якості:

– заклад вищої освіти несе основну відповідальність за якість освіти;

– інтереси суспільства, що стосуються якості та стандартів вищої освіти, повинні бути захищені;

– якість освітніх програм для студентів та інших споживачів освітніх послуг повинна постійно поліпшуватися;

– мають існувати ефективні організаційні структури, що репрезентують і підтримують освітні програми;

– обов'язковою є зовнішня експертиза забезпечення якості;

– у закладах вищої освіти повинен заохочуватися розвиток культури якості;

– повинні бути розроблені процеси, що дозволяють закладу вищої освіти демонструвати досягнуті результати;

– забезпечення якості з метою звітності повинна повністю відповідати забезпеченню якості з метою вдосконалення навчального процесу;

– заклади вищої освіти повинні демонструвати свої якості як усередині країни, так і на міжнародній арені;

– процеси, що забезпечують якість, не повинні перешкоджати новаторству.

У «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG, 2015), що є основою національної моделі забезпечення якості вищої освіти в Україні, визначено такі принципи:

- заклади вищої освіти несуть повну відповідальність за якість освіти, що надають, та її забезпечення;
- забезпечення якості відповідає потребам різних систем вищої освіти, закладів вищої освіти і студентів;
- забезпечення якості підтримує культуру якості;
- забезпечення якості бере до уваги потреби та очікування студентів, інших зацікавлених сторін та суспільства.

ESG ґрунтуються на низці основних принципів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), а саме:

- заклади вищої освіти несуть основну відповідальність за якість наданих ними освітніх послуг і за те, як ця якість забезпечується;
- інтереси суспільства щодо якості і стандартів вищої освіти мають бути захищені;
- потрібно розвивати і удосконалювати якість навчальних програм в інтересах студентів та інших зацікавлених сторін системи вищої освіти на Європейському просторі;
- мають існувати ефективні та надійні організаційні структури, в межах яких ці академічні програми здійснюються та підтримуються;
- важливими є прозорість та використання зовнішньої фахової допомоги в процесах забезпечення якості;
- створення культури якості у закладах вищої освіти має отримати всіляку підтримку;
- необхідно розробити процедури, за допомогою яких ЗВО зможуть демонструвати свою відкритість та підзвітність, включаючи підзвітність за державні і приватні інвестиції;
- забезпечення якості, яке гарантує відкритість та підзвітність, повністю сумісне із процесами забезпечення якості задля підвищення ефективності роботи закладу;
- заклади освіти мають демонструвати свою якість як на національному, так і на міжнародному рівні;
- процеси, які застосовуються, не повинні обмежувати різноманіття та стримувати нововведення.

Отже, підходи і принципи управління якістю вищої освіти враховують основні положення теорії управління соціальними системами; вплив на управління якістю вищої освіти має ідея загального управління якістю, що дозволяє системно і цілісно здійснювати управління якістю; при вирішенні завдань управління якістю вищої освіти доцільно, залежно від виду та складності вирішуваних завдань, комплексно використовувати теоретичне підґрунтя різних підходів і принципів, а також враховувати внутрішні резерви закладу освіти.

1.3. Еволюція систем управління якістю вищої освіти

Звертаючись до витоків проблеми розвитку систем управління якістю (СУЯ) освіти, слід, перш за все, згадати еволюцію цих систем у сфері виробництва: система управління якістю (Тейлор, 1905 р.), система статистичного (вибіркового) управління якістю (1924 р.), концепція тотального контролю якості – TQC (Total Quality Control, 1950 р.), теорія тотального менеджменту якості – TQM (Total Quality Management, 1980 р.), міжнародні стандарти системи якості ISO 9000 (1987 р.), міжнародні стандарти системи якості ISO 14000 і QS 9000 (1990-ті рр.), методи самооцінки за моделями премій з якості. Для вищої освіти провідну роль у застосуванні стандартів якості зіграло прийняття відповідної настанови IWA2:2007 «Quality management systems – Guidelines for the application of ISO 9001:2000 in education».

На інституційному рівні управління якістю вищої освіти розглядається як складова управління навчальною організацією поряд з такими видами як управління фінансами, управління матеріальними ресурсами, управління персоналом тощо. При цьому системи управління якістю освіти у ЗВО мають свою ретроспективу, яку стисло можна представити у табличній формі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Ретроспективний аналіз систем управління якістю освіти у ЗВО

Назва системи	Відмітні ознаки
1	2
До 70-х років XX ст.	
Система контролю якості вищої освіти	Жорстка система контролю результатів діяльності ЗВО
70–80-ті роки XX ст.	
Комплексна система управління якістю підготовки фахівців (рос. – КСУКПС)	Системний збірник внутрішніх стандартів ЗВО з основних напрямів його діяльності, у т.ч. з організації навчального процесу, наукової діяльності та управління закладом
90-ті роки XX – поч. XXI ст.	
Система менеджменту якості вищої освіти	На основі стандартів серії ISO 9000, що ґрунтується на принципах теорії TQM: орієнтація організації на замовника, провідна роль керівництва, залучення співробітників, процесний підхід, системний підхід до управління, постійне покращення, прийняття рішень на основі фактів, підтримка відносин з постачальниками і партнерами, мінімізація втрат (2000 р.)

Продовження таблиці 1.2

1	2
Система менеджменту якості вищої освіти	Дворівнева СУЯ (на базі ISO 9001:2008): удосконалення продукту, удосконалення системи; стандарт ISO 9001 (2000 р.) визначає вимоги до системи управління якістю
	Трирівнева СУЯ (на базі ISO 9004:2009): удосконалення продукту, удосконалення системи, інновації; стандарт ISO 9004 (2000 р.) дає рекомендації з постійного поліпшення системи менеджменту якості
	Стандарт ISO 1911 (2002 р.) містить настанову з основ аудиту, управління програмами аудиту СУЯ та навколишнім середовищем
XXI ст. (2005–2015 рр.)	
Система забезпечення / гарантії якості вищої освіти	СУЯ містить етапи оцінювання, пошуку прийняття рішень щодо удосконалення, їх впровадження на базі стандартів серії ISO та європейських стандартів ESG
	СУЯ становить структурну основу для планування, отримання, моніторингу та поліпшення показників діяльності з управління якістю на базі стандартів серії ISO та нової версії європейських стандартів ESG

Графічне відображення еволюції систем якості у виробництві та освіті представлено на рис. 1.4.

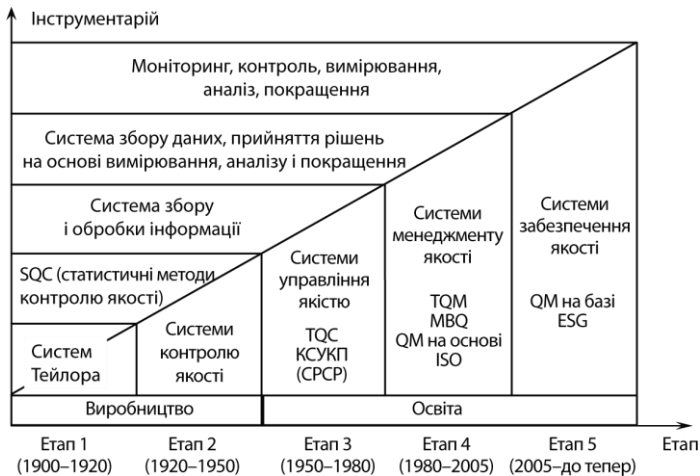

Рис. 1.4 – Еволюція систем якості у виробництві та освіті

Отже, становлення систем якості в освіті розпочалося в 1950-х роках під впливом ідей автора книги «Комплексне управління якістю» А. Фейгенбаума (США), який вважав, що на якість впливає безліч чинників, якими треба управляти на всіх етапах виробництва, а для управління треба встановити взаємозв'язок зі всіма підрозділами, які беруть участь в управлінні якістю. Так, у системі вищої і середньої спеціальної освіти України, з кінця 70-х років ХХ ст., створювалися і досить ефективно використовувалися оригінальні комплексні системи управління якістю підготовки фахівців ЗВО, так звані КСУКПС – «Комплексная система управления качеством подготовки специалистов» (рос.).

На початку 80-х років ХХ ст. американський вчений у галузі менеджменту і математичної статистики Е. Демінг 1982 року розробив цикл безперервного удосконалення якості, відповідно до якого необхідно постійно проходити усі чотири етапи циклу постійного вдосконалення (циклу Демінга) – планування, виконання, контроль, коригування. Відповідно до циклу Демінга управління якістю вищої освіти передбачає чотири етапи: планування якості, забезпечення якості, контроль якості, коригування (поліпшення) якості. Такі етапи управління якістю вищої освіти відповідають міжнародному стандарту ISO, який трактує управління якістю як частину менеджменту.

Механізм управління якістю, в тому числі і якістю вищої освіти, – це сукупність взаємопов'язаних об'єктів та суб'єктів управління, функцій і методів управління, що використовуються на різних етапах й рівнях управління якістю.

Суб'єкти управління якістю вищої освіти – органи управління та окремі особи, що реалізують функції управління якістю вищої освіти.

Об'єктами управління якістю вищої освіти є система освіти в аспекті її якості, при цьому управлінський вплив спрямовується на різноманітні складові цієї системи: матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, а також на людські ресурси.

До **функцій управління** якістю вищої освіти належать:

- прогнозування та планування якості вищої освіти;
- оцінювання й аналіз якості вищої освіти;
- контроль якості вищої освіти;
- стимулювання якості освітніх послуг та відповідальність

за неї.

Кожна з функцій являє собою поєднання споріднених або близьких за змістом завдань поліпшення якості освіти і реалізується у відповідній підсистемі системи управління якістю.

Для управління якістю вищої освіти використовуються такі методи:

- організаційні (адміністративні): розпорядні (накази, розпорядження тощо); регламентуючі (норми, нормативи, положення); дисциплінарні (відповідальність, заохочування);
- соціально-психологічні: соціальні (мотивація); психологічні (створення сприятливого психологічного клімату в колективі, психологічна дія позитивними прикладами);
- техніко-технологічні: технічні методи контролю якості; методи технологічного регулювання якості;
- економічні: методи економічного стимулювання і матеріальної зацікавленості.

В основу сучасної концепції забезпечення якості вищої освіти, що використовується у європейських моделях менеджменту якості, покладено системно-мислєдїяльнїсний (технологїчний) пїдхїд трактування контенту «якїсть вищої освіти». Вїн спирається на настанову, що якїсть є результатом певної дїяльностї, тому управляти якїстю необхідно впливаючи не стїльки на кїнцевий результат, скїльки на елементи попередньої дїяльностї та технологїї. Такими елементами освітньої дїяльностї є цїлі ЗВО і процеси цїлепокладання; квалїфікація педагогів і процеси її пїдвищення; методики викладання і методичне забезпечення; змїст освіти і процеси навчально-програмного забезпечення; мотивація тих, хто навчається, організаційно-технїчний процес тощо.

Установлюється, що на кїнцевий результат може вплинути будь-яка змїна цих елементів дїяльностї. Отже, якїсть освіти автори представляють як похїдну функцїю вїд елементів освітньої технологїї, перерахованих вище. Кїнцевий результат, без сумнїву, вимагає самостїйного оцїнювання і контролю, але управління якїстю – це управління дїяльностю, а не результатом. Отже, для повноцїнного управління якїстю необхідно вїдстеження промїжних станів цїєї дїяльностї та прийняття оперативних рїшень для її коригування й приведення у вїдповїднїсть до норм.

Унїверситети Європи застосовують рїзні моделї якостї вищої освіти. Серед них критерїї Болдрїджа (США), модель тотального менеджменту (TQM), модель на основї стандартів ISO, модель досконалостї Європейського фонду менеджменту якостї (EFQM), модель Європейської асоцїацїї агенцїї гарантїї якостї у вищїй освітї (ENQA), модель зрїлостї (Capability Maturity Model – США), модель тотального догляду за якїстю (Towards Total Quality Care) та

інші моделі вузької спрямованості (модель шести сигм (Six Sigma), NBA Model, NAAC Model, ICAR Model, DEC Model). Проаналізуємо найбільш поширені з них.

Модель управління якістю, заснована на принципах тотального менеджменту якості TQM, а саме, орієнтування на споживача, лідерство керівництва, залучення працівників, процесний підхід, системний підхід до менеджменту, постійне покращення діяльності, прийняття рішень на основі фактів, взаємовигідні стосунки з постачальниками. Використання моделі TQM націлене на стабільне зростання усіх показників діяльності ЗВО через неперервне зростання якості. З незначними змінами ці принципи покладені в основу стандартів ISO.

Модель ділової досконалості European Foundation for Quality Management (EFQM), на відміну від підходів, використовуваних у ISO і TQM, дозволяє проводити порівняльний аналіз між різними вишами. І. Мусієнко звертає увагу на те, що застосування цієї моделі базується на використанні критеріїв результатів і можливостей системи вищої освіти, що передбачають удосконалювання освітньої діяльності і підвищення ефективності управління системою освіти.

З прийняттям стандартів ESG та виокремленням *забезпечення якості* як складової управління якістю (ДСТУ ISO 9001:2009 «Система управління якістю. Вимоги» дефініція), ЗВО розробляють і впроваджують різноманітні внутрішні системи забезпечення якості вищої освіти, які крім оцінювання містять етапи пошуку та прийняття рішень щодо удосконалення та їх впровадження. Найбільш вагомими характеристиками систем забезпечення якості є їх циклічність та направленість на удосконалення. Нова версія Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО) – 2015 р., зосереджена на забезпеченні якості стосовно навчання і викладання у вищій освіті, включаючи навчальне середовище та відповідні зв'язки з дослідженнями та інноваціями, а також забезпеченні та покращенні якості своєї діяльності, такої як дослідження та врядування.

Питання для самоконтролю

1. Порівняйте сучасні підходи до трактування поняття «якість освіти», вкажіть їх переваги. Висловіть власну думку щодо їх інноваційності.

2. Чому, на вашу думку, терміносистема «управління якістю вищої освіти» не послуговується усталеними поняттями?

3. Схарактеризуйте основні етапи становлення та розвитку систем управління якістю в освіті. Як, на вашу думку, стандарти серії ISO вплинули на їх розвиток?

4. У чому полягає сутність сучасної концепції забезпечення якості вищої освіти?

5. Вкажіть, які підходи і принципи покладено в основу управління якістю вищої освіти.

6. Поясніть як принципи, визначені стандарти серії ISO, можуть бути використанні у контексті управління якістю вищої освіти.

7. Схарактеризуйте основні принципи забезпечення якості вищої освіти, стандартів і рекомендацій ESG.

8. Напишіть есе на тему «Якість вищої освіти як складова якості життя людини».

Розділ 2

Системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти за кордоном та в Україні

- ◆ Нормативна база забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти
- ◆ Досвід забезпечення якості вищої освіти в зарубіжних університетах
- ◆ Складові вітчизняної системи забезпечення якості вищої освіти
- ◆ Характеристика системи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти України
- ◆ Процедури забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні

2.1. Нормативна база забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти

Впродовж останніх десятиліть якість вищої освіти стала основною метою діяльності чисельних європейських інституцій. Так у програмному документі ЮНЕСКО «Реформа і розвиток вищої освіти» (1995 р.) якість освіти визначається як провідне гасло діяльності ООН у галузі освіти. З урахуванням професіоналізації вищої освіти доречно згадати базовий документ процесу формування освітньої європейської спільноти – Лісабонську Конвенцію про визнання кваліфікацій вищої освіти (1997 р.). У ньому до складу ключових дефініцій віднесено «оцінювання ЗВО та освітніх програм» як визначення якості освіти в певному ЗВО або навчальній програмі».

Ще у вересні 1998 р. Європейський Парламент та Рада Європи рекомендували налагодити європейське співробітництво у галузі забезпечення якості вищої освіти. А у Лісабонській Конвенції «Університети Європи після 2010 року: розмаїття при єдності цілей» (2007 р.) йдеться про те, що неперервне підвищення якості є основним завданням ЗВО.

Оскільки якість вищої освіти та її забезпечення є пріоритетами і для країн-учасниць Болонського процесу в справі розбудови

ЄПВО, зазвичай, її розглядають як провідну умову встановлення довіри, співвідносності, мобільності, порівнянності та привабливості.

Подальшої динаміки питання забезпечення якості вищої освіти набуло з прийняттям Бергенською конференцією міністрів освіти в 2005 р. Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості освіти в Європейському просторі вищої освіти. На думку президента ENQA Ахіма Хопбаха, з самого початку і до сьогодні вони використовуються в якості загальних принципів європейської гарантії якості, що поширюються на всю територію ЄПВО з урахування диверсифікації цього сектора.

Європейські стандарти забезпечення якості у вищій освіті склалися з трьох частин:

- внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти;
- зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;
- забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

У Лондонському Комюніке (2007 р.) міністри освіти країн-учасниць Болонського процесу підтвердили курс на підсилення відповідальності ЗВО за якість вищої освіти і необхідність розвитку ними внутрішніх систем забезпечення якості. На Лювенській зустрічі (2009 р.) озвучені ініціативи створення інструментів прозорості ЗВО в межах ЄПВО, які повинні бути пов'язані з принципом забезпечення якості вищої освіти та базуватися на даних, що співставляються, і адекватних показниках для опису різних профілів ЗВО та їх програм.

У доповіді про хід реалізації і застосування європейських стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в 47 країнах ЄПВО на Бухарестському саміті (2012 р.) зазначено, що 35 % респондентів спеціально проведеного дослідження серед країн-учасниць Болонського процесу вважають ESG практичним інструментом для покращення внутрішньої якості вищої освіти. В рамках прийнятої стратегії до 2020 року інструменти гарантії якості і прозорості вищої освіти будуть використовуватися учасниками Болонського процесу для сприяння мобільності студентів в межах ЄПВО.

2015 року на конференції міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту і науково-дослідницьку діяльність, що відбулася у Єревані, були затверджені оновлені «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», які більш поглиблено описують процедури внутрішнього забезпечення якості. Динаміка розвитку питань забезпечення якості вищої освіти у документах Болонського процесу (рис. 2.1).

Рис. 2.1 – Динаміка розвитку питань забезпечення якості вищої освіти в документах Болонського процесу

ESG – це набір стандартів і рекомендацій для внутрішніх та зовнішніх систем забезпечення якості вищої освіти, метою яких є визначення загальної політики щодо забезпечення якості у вищій освіті у ЄПВО, сприяння порозумінню між усіма стейкхолдерами, незалежно від політичних систем, систем вищої освіти, суспільно-культурних та освітніх традицій, мов, прагнень та очікувань. ESG застосовуються до всієї вищої освіти у ЄПВО і є підґрунтям для реформування і збільшення прозорості в системі якості вищої освіти України.

ESG виконують такі завдання: 1) встановлюють спільні рамки щодо систем забезпечення якості навчання і викладання на європейському, національному та інституційному рівні; 2) уможливають забезпечення та поліпшення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти; 3) підтримують взаємну довіру, сприяючи визнанню мобільності у межах та поза національних кордонів; 4) надають інформацію щодо забезпечення якості ЄПВО.

Стандарти ESG поділяються на три частини, що стосуються внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості, а також діяльності агентств забезпечення якості. Ці частини взаємопов'язані і формують основу Європейської рамки забезпечення якості.

Для управління якістю у закладі вищої освіти складають інтерес стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення

якості. Вони визначають загальну політику щодо забезпечення якості у закладі вищої освіти; порядок розроблення, затвердження і моніторингу освітніх програм; рекомендації щодо навчання, викладання, оцінювання та атестації студентів; вимоги до викладацького персоналу і навчальних ресурсів та ін.

Розглянемо основні положення ESG щодо внутрішнього забезпечення якості вищої освіти.

1. Політика щодо забезпечення якості

Стандарт. Заклади повинні виробити політику щодо забезпечення якості, яка є публічною і складає частину їх стратегічного менеджменту. Внутрішні стейкхолдери повинні розробляти і втілювати цю політику через відповідні структури і процеси, залучаючи до цього зовнішніх стейкхолдерів.

Рекомендації. Політика щодо внутрішнього забезпечення якості забезпечує організацію і функціонування системи забезпечення якості; підтримує факультети, кафедри та інші структурні підрозділи, а також керівництво закладу вищої освіти, окремих працівників і студентів у прийнятті на себе обов'язків із забезпечення якості освіти; академічну доброчесність і свободу та застерігає проти академічного шахрайства (плагіату); запобігання нетолерантності будь-якого типу або дискримінації щодо студентів чи працівників; залучення зовнішніх стейкхолдерів до забезпечення якості.

ЗВО вирішує, як запроваджувати, контролювати та переглядати політику щодо внутрішнього забезпечення якості. Ця політика реалізується завдяки внутрішнім процесам забезпечення якості, які уможливають широку участь усіх представників закладу освіти.

2. Розроблення і затвердження освітніх програм

Стандарт. ЗВО розробляють і затверджують свої освітні програми. Освітні програми повинні відповідати визначеним для них цілям і визначати заплановані результати навчання. Необхідно чітко визначити кваліфікації, отримані внаслідок виконання освітньої програми. Кваліфікації повинні відповідати певному рівню національної рамки кваліфікацій вищої освіти і Рамці кваліфікацій ЕНЕА.

Рекомендації. Освітні програми розробляються відповідно до загальних цілей програми, що відповідають інституційній стратегії, і визначають очікувані результати навчання. До розроблення освітніх програм повинні залучатися студенти та інші стейкхолдери. Освітні програми розробляються таким чином, щоб уможливити поступовий прогрес студентів, визначають очікуване навантаження студентів у Європейській кредитно-трансферній системі (ЄКТС) і

можливості проходження практики, підлягають офіційному процесу затвердження у закладі вищої освіти і проходять зовнішню експертизу.

3. Студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні забезпечити реалізацію освітніх програм таким чином, щоб залучити студентів до активної участі в освітньому процесі.

Рекомендації. Студентоцентроване навчання і викладання відіграють важливу роль у стимулюванні та мотивації студентів, їх залученні до освітнього процесу. Запровадження студентоцентрованого навчання і викладання передбачає наступне: врахування потреб студентів і створення гнучких навчальних траєкторій; використання різних способів надання освітніх послуг, якщо це доцільно; застосування різноманітних педагогічних методів; регулярне оцінювання і коригування способів надання освітніх послуг і педагогічних методів; підтримання відчуття автономності у того, хто навчається, водночас забезпечуючи йому відповідний супровід і підтримку з боку викладача; взаємну повагу у стосунках «студент-викладач»; процедури для розгляду скарг студентів.

4. Зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні послідовно застосовувати визначені й оприлюднені інструкції, щодо усіх стадій «життєвого циклу» студента, наприклад, зарахування, досягнення, визнання та атестацію.

Рекомендації. У закладі вищої освіти мають бути забезпечені умови, необхідні для досягнення студентами прогресу в академічній кар'єрі. Мають бути розроблені доцільні процедури зарахування, визнання кваліфікацій та завершення освіти. Політика доступу, процеси та критерії зарахування повинні втілюватися послідовно і прозоро. Заклади вищої освіти повинні запровадити процеси та інструменти для збору і моніторингу інформації щодо прогресу студентів і вжити відповідних дій на основі цієї інформації.

Чесне визнання кваліфікацій вищої освіти і періодів навчання забезпечує прогрес студентів у навчанні, сприяє їх мобільності. Після завершення навчання студенти отримують документи, що підтверджують отримані кваліфікації, а також рівень, зміст і статус освітньої програми, яку вони успішно завершили.

5. Викладацький персонал

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні забезпечувати компетентність своїх викладачів, застосовувати чесні і прозорі процеси щодо прийняття на роботу та розвитку персоналу.

Рекомендації. Роль викладача є вирішальною у формуванні знань, навичок, компетентностей і досвіду студентів. Заклади вищої освіти несуть відповідальність за якість свого персоналу і забезпечення його сприятливим умовами для ефективної роботи. Для цього встановлюються та дотримуються зрозумілі, прозорі і чесні процедури зарахування на роботу, надаються можливості для професійного розвитку викладачів, заохочується наукова діяльність для зміцнення зв'язків між освітою і дослідженнями, а також інновації у методах викладання і використання нових технологій.

6. Навчальні ресурси і підтримка студентів

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні мати відповідне фінансування для навчальної і викладацької діяльності, забезпечувати навчальні ресурси і підтримку студентів.

Рекомендації. Заклади вищої освіти надають різноманітні ресурси, щоб допомогти студентам у навчанні. Такими ресурсами є бібліотеки, навчальне обладнання, IT-інфраструктура, підтримка студентів у вигляді наставництва і консультивання.

Внутрішнє забезпечення якості гарантує, що всі ресурси відповідають цілям, є загальнодоступними, а студенти поінформовані про їх наявність. При плануванні, розподілі і наданні навчальних ресурсів, а також підтримці студентів враховуються потреби студентського контингенту, а також перехід до студентоцентрованого навчання та гнучких методів навчання і викладання.

7. Інформаційний менеджмент

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні забезпечити збір, аналіз і використання відповідної інформації для ефективного управління своїми освітніми програмами та іншою діяльністю.

Рекомендації. Інформація про освітні програми та іншу діяльність закладу вищої освіти підтримує систему внутрішнього забезпечення якості. Складає інтерес інформація про ключові індикатори діяльності закладу освіти, студентський контингент, рівні успішності та відрахування студентів, задоволеність студентів освітніми програмами, наявні навчальні ресурси і підтримку студентів, кар'єрні траєкторії випускників.

Надійна інформація необхідна для прийняття рішень та усвідомлення того, що працює добре, а що потребує удосконалення.

8. Публічна інформація

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні публікувати зрозумілу, точну, об'єктивну, своєчасну і легкодоступну інформацію про свою діяльність, включаючи освітні програми.

Рекомендації. Заклади вищої освіти надають інформацію про освітні програми, які вони пропонують та критерії відбору на навчання; заплановані результати навчання за цими програмами; кваліфікації, які вони надають; процедури навчання, вкладання та оцінювання, що використовуються; прохідні бали та навчальні можливості для студентів; а також інформацію щодо працевлаштування випускників. Інформація про діяльність закладів вищої освіти необхідна для стейкхолдерів і громадськості.

9. Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні здійснювати моніторинг і періодичний перегляд освітніх програм, щоб гарантувати, що вони досягають встановлених у них цілей і відповідають потребам студентів і суспільства. Моніторинг і періодичний перегляд освітніх програм повинні забезпечувати їх безперервне вдосконалення. Про результати моніторингу і перегляду програм потрібно інформувати усі зацікавлені сторони.

Рекомендації. Регулярний моніторинг, перегляд й оновлення освітніх програм має гарантувати, що надання освітніх послуг здійснюється на належному рівні, а у закладі вищої освіти створено сприятливе й ефективне навчальне середовище. Моніторинг освітніх програм передбачає оцінювання їх змісту, гарантуючи, що програма відповідає потребам суспільства, що змінюються; результатів навчання студентів та їх досягнень по завершенню освітньої програми; ефективності процедур оцінювання студентів; очікувань і потреб студентів та їх задоволення освітньою програмою; навчального середовища закладу вищої освіти і підтримки студентів.

10. Циклічне зовнішнє забезпечення якості

Стандарт. Заклади вищої освіти повинні проходити зовнішнє забезпечення якості відповідно до ESG на циклічній основі.

Рекомендації. Зовнішнє забезпечення якості освіти підтверджує ефективність внутрішнього забезпечення якості освіти, діє як каталізатор для поліпшення якості, пропонує нові перспективи діяльності, засвідчує громадськість у якості діяльності ЗВО.

Беручи участь у циклічному зовнішньому забезпеченні якості, заклади вищої освіти гарантують, що процес, досягнутий після попередньої фази зовнішнього забезпечення якості освіти, врахований під час підготовки до наступної.

Отже, в документах Болонського процесу висвітлена практика внутрішнього забезпечення якості, під час якого оцінюванню підлягають: викладання, навчальний процес, рідше – наукові досліді-

дження. Тільки чверть європейських ЗВО здійснює моніторинг інших складових діяльності навчальних закладів. У директивному документі Європейської асоціації університетів «Контроль якості у вищій освіті» визначені показники для управління і контролю якості ЗВО: різні аспекти академічної діяльності, автономія закладу, цілі і засоби навчання, критерії відбору і прийому абітурієнтів, наявність об'єктивних процедур апеляції, якість навчальних програм, кількісні та якісні характеристики професорсько-викладацького складу, зворотній зв'язок зі студентами, перезарахування і накопичення навчальних кредитів, міждисциплінарність, навчання в рамках різних програм ЗВО, інфраструктура і обладнання, наявність позабюджетних коштів, мотивація викладачів і дослідників, інвестування у будівництво і обладнання, систематичний аудит, зв'язок з ринком праці, міжнародна наукова конкурентоспроможність, механізм міжнародного контролю якості, участь у актуальних суспільних дискусіях і внесок у розвиток демократії, інноваційний потенціал в науковій, технічній та культурній сферах тощо.

Неможливо переоцінити важливість створення формалізованих процедур гарантування якості вищої освіти. Поряд з тим, на думку учасників міжнародного проекту Європейської асоціації університетів «Оцінювання якості для подальших змін у вищій освіті» («Quality Assurance for the Higher Education Change Agenda»), існують сумніви, що бюрократизовані процедури оцінювання якості освіти позитивно впливають на креативний та інноваційний потенціал університетів. Відтак, як внутрішні, так і зовнішні процеси оцінювання якості освіти мають бути спрямовані на те, щоб допомогти навчальним закладами рухатись до певних стратегічних цілей і в разі необхідності, змінювати їх.

При формуванні систем внутрішнього забезпечення якості також виникає ризик надбюрократизації. Відповіддю на нові виклики реформування систем забезпечення якості вищої освіти країн ЄПВО можна назвати усунення неправдивості, скорочення бюрократичних процедур та спрощення процесів, запровадження культури якості освіти у кожному ЗВО.

2.2. Досвід забезпечення якості вищої освіти в зарубіжних університетах

Не можемо оминути увагою досвід країн Організації економічної співпраці і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD), які на підставі щорічних моніторингів

освітньої статистики, прагнуть виробити політику в галузі освіти з урахуванням нових глобалізаційних викликів та швидкоплинних соціально-економічних умов. Зокрема, у доповіді «Погляд на освіту 2014: індикатори ОЕСР» усі 30 інтегрованих індикаторів представлені чотирма групами: ефективність освітніх установ; фінансові та людські ресурси, що інвестуються в освіту; доступ до освіти, участь у освітньому процесі і перехід на вищі рівні; освітнє середовище і організація шкільної освіти. За останні роки спектр індикаторів постійно змінюється, у тому числі поповнюється за рахунок нових, що характеризують склад педагогів, керівного персоналу в освіті, шляхи доступу до середньої та вищої освіти, відмінності приватних та державних навчальних закладів, траєкторії здобуття професії педагога (школи, університету). У перспективі Україна планує ухвалити національні індикатори якості освіти та національні індикатори ефективності освіти і увійти в Education at a Glance.

А поки що у сфері забезпечення та моніторингу якості вищої освіти, Україна відстає від загальноєвропейського рівня. Свідченням такого стану є дані інвентаризації виконання країнами-учасницями вимог Болонського процесу: в 2007 р. Україна отримала за індикаторами забезпечення якості освіти оцінку 3,5 за п'ятибальною шкалою на тлі загальної оцінки країн-учасниць за цим показником – 4,1; у 2009 р. оцінка зменшилася до 3,3 балів. При цьому у Національному звіті про впровадження положень Болонського процесу (2009 р.) досягнення щодо внутрішнього забезпечення, моніторингу та періодичного огляду програм і заохочень, описів своїх програм МОН України оцінило стримано – «небагато».

У звіті Європейської Комісії за 2012 р. (The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report) наша держава отримала підсумкову оцінку 2,2 бали з п'яти можливих за впровадження Болонського процесу у вищій освіті, у тому числі за відсутність системи забезпечення якості вищої освіти. Отже, впродовж останніх років динаміку процесів щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні можна характеризувати як таку, що не розвивається, а уповільнюється.

Серед причин існуючих нині проблем забезпечення якості вищої освіти в контексті входження України до Болонського процесу дослідники виокремлюють: відсутність визначальної основоположної ролі органів державного управління, сучасної моделі управління якістю вищої освіти; непослідовну політику держави, в якій не віддзеркалені зростаючі вимоги роботодавців щодо необхідності

змін у змісті вищої освіти; всезростаючі в умовах демократичних перетворень очікування студентів щодо спроможності ЗВО задовольнити їх потреби, корпоративні інтереси викладацького середовища.

Окрім цього, освітні реформи не носять комплексний, ви-переджальний характер, відбуваються без змін концептуальних підходів до процесів управління та систем забезпечення і моніторингу якості вищої освіти, і скоріше нагадують трансформування, пристосування старої системи до функціонування в нових соціально-економічних умовах, запізнілі напівзаходи на нові глобалізаційні та євроінтеграційні виклики. Порівняльний аналіз підходів до формування вітчизняної та європейської моделей забезпечення та моніторингу якості вищої освіти наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Порівняльний аналіз підходів до формування вітчизняної та європейської моделей забезпечення якості вищої освіти

Модель забезпечення та моніторингу якості вищої освіти	
Вітчизняна	Європейська
1	2
<i>Модель управління вищою освітою</i>	
Державна	Громадсько-державна
<i>Зовнішня система забезпечення якості вищої освіти</i>	
<i>Мета</i>	
Контроль якості вищої освіти відповідно до державних вимог та освітніх стандартів. Надання дозволу на провадження освітньої діяльності ЗВО	Оцінювання якості вищої освіти відповідно до європейських стандартів та рекомендацій та її постійне підвищення
<i>Інструменти та процедури</i>	
Державні ліцензування та акредитація напрямів (спеціальностей) і ЗВО в цілому	Незалежна акредитація освітніх програм, інституціональна перевірка ЗВО
<i>Інституційні органи</i>	
Державні установи (МОН України, Державна інспекція навчальних закладів). З 2014 р. – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти	Незалежні агенції, професійні асоціації
<i>Система цінностей</i>	
Дотримання державних вимог, покарання за їх порушення	Інституціональна автономія, академічні свободи і соціальна справедливість
<i>Зорієнтованість системи</i>	
Вимоги держави	Вимоги роботодавців, студентів

Продовження таблиці 2.1

1	2
<i>Внутрішня система забезпечення якості вищої освіти</i>	
<i>Мета</i>	
Контроль якості вищої освіти та інформування керівництва ЗВО і вищій інстанції; підготовка до зовнішнього контролю	Мотивація підвищення якості вищої освіти у ЗВО
<i>Процедури та процеси</i>	
Самоаналіз, підготовка до зовнішнього оцінювання, контроль	Моніторинг, аудити, самооцінювання
<i>Система показників якості вищої освіти</i>	
Застаріла, формальна	Гнучка, спрямована на постійний розвиток системи
<i>Участь у процесах споживачів освітніх послуг</i>	
Формальна участь роботодавці через систему екзаменаційних комісій	Залучення стейкхолдерів (студентів, батьків, роботодавців)

На жаль, не вплинув на розвиток процесів забезпечення якості вищої освіти такий державно-управлінський ресурс, як створення системи національних ЗВО, не сформувалася система правового і економічного стимулювання розвитку університетів. Експерти вищої освіти констатують факт, що жодна з освітніх реформ у минулі роки не була реалізована в повному обсязі, у результаті чого накопичилася низка проблем, які необхідно невідкладно вирішувати. Відповідями освітньої системи на життєві виклики стали різні моделі змін, на жаль, й імітація змін.

Повсякчас науковці, менеджери освіти пропонують різні алгоритми урегулювання питань якості освіти в державі з урахуванням входження її в ЄПВО, зокрема, сформувати і реалізувати системну науково обґрунтовану реформаторську політику у сфері вищої освіти, створити ефективну систему зовнішнього і внутрішнього оцінювання якості вищої освіти; розробити нормативно-правове забезпечення прийняти Національну концепцію забезпечення якості вищої освіти як складову Національної доктрини розвитку освіти в Україні; розробити сучасну модель управління якістю вищої освіти; запровадити систему забезпечення якості вищої освіти відповідно до стандартів і рекомендацій ESG та створити незалежні агенції із забезпечення якості; приєднатися національним незалежним, рівноправним агенціям із забезпечення якості до EQAR; запровадити Національну рамку кваліфікацій (НРК) як компонент

забезпечення якості освіти в країні; запровадити компетентнісний підхід для підвищення ефективності навчання, викладання та оцінювання на основі НРК і ЄКТС; здійснювати управління якістю освіти прийняттям управлінських рішень на основі результатів освітнього моніторингу; з використанням інформаційних технологій та ін.

Слід усвідомити, що в країні є необхідність заміни традиційної системи контролю та оцінювання на систему забезпечення якості вищої освіти з певними заходами: створенням законодавчої бази, інституційних структур, запровадженням управлінських технологій моніторингу якості освіти. Євроінтеграційні чинники детермінації на процес формування вітчизняної системи забезпечення якості вищої освіти наведені на рис. 2.2.

Рис. 2.2 – Чинники детермінації на процес формування системи забезпечення якості вищої освіти

Аналіз змісту європейських документів і стандартів дозволив нам виявити динаміку підходів до процесу забезпечення якості вищої

освіти як наріжного в рамках Болонського процесу. По-перше, встановлено, що у країнах ЄПВО в умовах неоліберального підходу відповідальність за забезпечення якості вищої освіти поступово делегується на інституційний рівень і вона стає компетенцією ЗВО. Більше того, кожен з них повинен впроваджувати не тільки ефективні внутрішні процедури підтримки та постійного покращення якості вищої освіти, але й формувати університетську культуру якості. Невід'ємним механізмом внутрішнього забезпечення якості вищої освіти виступає освітній моніторинг, який забезпечує менеджерів освіти необхідною інформацією для прийняття ними оптимальних управлінських рішень та здійснення стратегічного планування діяльності ЗВО.

В той же час Україна, як країна-учасник Болонського процесу, значно поступається у вирішенні питань забезпечення якості. Виявлена нагальна необхідність заміни традиційної вітчизняної системи контролю та оцінювання вищої освіти на систему забезпечення і моніторингу її якості. При цьому встановлена низка відмінностей у вітчизняних та європейських підходах до процесів, пов'язаних з якістю освіти. Перш за все, слід наголосити, що в європейській практиці процедура акредитації, як визнання права на провадження освітньої діяльності, зазвичай, відокремлюється від оцінювання, як процедури встановлення відповідності якості навчальних програм, діяльності ЗВО певним стандартам та критеріям. Право проведення зовнішньої акредитації у вищій європейській освіті, зазвичай, передано незалежним агенціям.

Другою суттєвою відмінністю є реальна автономія європейських університетів, яка крім свобод передбачає повну відповідальність ЗВО за якість освітніх послуг. Гарантію якості вищої освіти в Європі пов'язують з наявністю у ЗВО внутрішніх систем забезпечення і моніторингу, які забезпечують оптимізацію діяльності закладу, прозорість процесів, випереджальне задоволення запитів споживачів зовнішніх (ринок праці, суспільство) і внутрішніх (студенти, персонал), вихід на якісно новий рівень викладання, підвищення конкурентоздатності ЗВО, а отже і його рейтингу. Саме на інституційному рівні відбуваються формування стратегії, політики і цілей в галузі якості вищої освіти; планування і постійне покращення діяльності навчального закладу; управління ресурсами, основними і допоміжними процесами і процедурами; моніторинг і контроль параметрів, характеристик освітніх процесів та аналіз їх результатів. Однак, слід усвідомлювати, що використання європейського досвіду без урахування реалій існуючої вітчизняної освітянської

практики та усіх невирішених накопичених за останні роки проблем у сфері освіти, є хибним. Саме перегляд усієї системи взаємовідносин між державою, ЗВО та ринком праці, громадськими інститутами може дати позитивні результати за умов збереження національних особливостей нашої освіти.

Розроблені Європейською асоціацією агентств гарантії якості у вищій освіті, стандарти і рекомендації для гарантії забезпечення якості вищої освіти націлені на знаходження належного балансу між створенням та розвитком внутрішньої культури дотримання якості, з одного боку, і тією роллю, яку можуть відігравати процедури зовнішнього забезпечення якості, з іншого. При цьому забезпечення якості має бути невід'ємною частиною внутрішнього управління навчальних закладів професійної освіти. Відтак, потрібні системи внутрішнього забезпечення якості освіти у ЗВО, які безпосередньо продукують освітні послуги і надають їх споживачам – студентам.

Отже, зближення правових механізмів і процедур забезпечення якості вищої освіти держав-учасниць Болонського процесу, у т.ч. України, дозволить досягти високий ступінь прозорості, порівнянності, довіри та визнання нашої освіти на європейському освітянському просторі. Тільки чітке законодавче оформлення цих підходів та інститутів дозволить зробити їх дієвими.

Слід наголосити, що до 80-х років минулого століття в європейських університетах попри декларування проблеми якості як центральної, не розроблялися спеціальні механізми або інструменти її забезпечення – ні на рівні ЗВО, ні на рівні держави. Управління якістю було частиною неформальних механізмів академічної спільноти, що саморегулювалися, не пов'язувалися із зовнішнім оцінюванням і не були предметом спеціальної відповідальності університетів.

Впродовж останніх 15–20 років у багатьох європейських країнах сформувалися національні системи забезпечення якості освіти, що базуються на власних підходах і традиціях до оцінювання якості. Відтак в Європі, за словами Йозефа Гріфолла, технічного директора з інституційної та програмної акредитації Агенції гарантії якості університетів Каталонії (Catalan University Quality Assurance Agency – AQU), члена правління ENQA, відсутня єдина система інституціонального оцінювання діяльності освітніх установ.

Як зазначає американський філософ освіти П. Монро, доцільно виокремлювати три логічно можливі варіанти системи (моделі) освіти, що відповідають панівним типам політичних, соціальних та економічних устроїв:

1) модель континентальних європейських країн (Німеччина, Франція, Італія, Росія), у якій центральна роль у регулюванні, фінансуванні і здійсненні моніторингу відведена державі;

2) модель Великобританії з мінімальним втручанням уряду в освітній процес;

3) модель США, в якій функція управління освітою передана іншим, неурядовим формам самоорганізації суспільства і реалізується на рівні штатів, місцевого самоуправління та приватної ініціативи.

Для порівняння обрані системи забезпечення якості вищої освіти трьох країн – Великобританії, Фінляндії, США, кожна з яких базується на одній з виокремлених моделей. Першою розглянемо історично сформовану в Європі «британську» модель якості освіти, яка базується на внутрішньому самооцінюванні академічною спільнотою. У сучасній Великобританії ця модель гармонійно доповнюється континентальною, заснованою на зовнішньому оцінюванні ЗВО з погляду його відповідальності перед суспільством і державою, та частково американською. Усі рішення, що визначають перспективу розвитку галузі освіти, незважаючи на те, яка політична сила перебуває при владі, приймаються парламентом або урядом Великобританії.

Великобританія – країна-співзасновниця Болонського процесу та ініціатор створення ESG, у якій в 1985 році в одній із перших відбулося формальне оцінювання якості вищої освіти. При цьому, у політехнічному секторі система зовнішнього оцінювання існувала ще з кінця 60-х років. Створена в країні система гарантії якості ставить перед собою такі цілі: забезпечення дотримання ЗВО академічних стандартів кваліфікацій; гарантування якості освітніх послуг; удосконалення можливостей студентів щодо отримання освітнього та професійного досвіду; забезпечення підзвітності ЗВО щодо державних інвестувань; надання достовірної інформації про якість освіти і стандарти тим, хто бажає її отримати або її потребує. До речі, саме у Великобританії поняття «моніторинг» вперше було використано стосовно отримання інформації про функціонування навчальних закладів.

В країні створена багатоступенева система акредитації університетів і оцінювання їхніх освітніх програм за чільної ролі Агенції з гарантування якості у вищій освіті (Quality Assurance Agency (QAA) for Higher Education), заснованої у 1997 р. QAA – це незалежний недержавний орган, який є основним виразником оцінювальних підходів до якості вищої освіти в Об'єднаному Королівстві (при наявності певних процедурних відмінностей в Англії, Північній Ірландії,

Шотландії та Уельсі). Агенція отримує фінансування за рахунок внесків окремих університетів та коледжів вищої освіти, в яких вона здійснює такий спосіб зовнішньої перевірки, як інституційні аудити. Аудити проводяться з періодичністю один раз на чотири–шість років і є необхідною умовою для отримання державного фінансування британськими ЗВО.

Так званий інституційний аудит (Institutional audit) – це комплексна процедура оцінювання якості вищої освіти, запроваджена з 2003 р., під час якої не стільки досліджується і оцінюється робота закладу, скільки на засадах автономності ЗВО визначається ефективність діючих у ньому внутрішніх процедур гарантії якості. Метод аудиту, на думку Дж. Хаакштад, є проявом підходу, орієнтованого скоріше на удосконалення.

Особливу увагу аудиторів звертають на результати внутрішніх експертиз, якість та стандарти дослідницьких програм післядипломної освіти, діяльність ЗВО щодо їх удосконалення, а також ступінь залучення студентів у процеси гарантії якості та рівень розвитку в закладі інформаційних систем менеджменту якості. Під час аудиту вивчаються документи, надані ЗВО (звіт про самоаналіз) та студентами; додаткова інформація попередніх експертиз, проведена галузевими професійними організаціями; аналізуються опубліковані ЗВО дані щодо якості викладання у цьому навчальному закладі.

Процес інституційного аудиту характеризується чіткістю, прозорістю, логічністю, послідовністю, виваженістю та відповідальністю. За останні десятиліття в країні напрацьована система критеріїв оцінювання якості вищої освіти, основними з яких є якість лідерства управління; якість освітніх програм; середовище, тобто умови навчання; якість викладання і якість результатів освіти.

За результатами аудиту виноситься один з трьох можливих вердиктів: «повна довіра», «обмежена довіра», «відсутність довіри». У випадку «обмеженої довіри» ЗВО зобов'язаний розробити та реалізувати план дій з удосконалення за умов моніторингу його реалізації з боку QAА. Крім експертних висновків у звіті аудиторів зазначають своє бачення розвитку та реалізації інституційних стратегій для удосконалення якості освіти, ступінь довіри щодо точності та повноти інформації, що публікується ЗВО про його академічні стандарти та якість. Публікація звіту є оповіщенням широкого кола громадськості про підсумки аудиторської перевірки і, у разі висловлення довіри, стає важливим активом закладу вищої освіти, що підвищує його статус та гарантує державне фінансування. Звіти також використо-

вуються для моніторингу якості навчання, встановлення «бенчмарків» (параметрів для порівняння) та розповсюдження позитивного досвіду.

Тривалий час у країні в сфері вищої освіти існує традиція локальної освітньої політики, яка базується на принципах інституціональної автономії та дерегуляції. Навчальні заклади є незалежними самоврядними корпораціями вищої освіти, які мають широке коло повноважень, наприклад щодо присвоєння ступенів та інших кваліфікацій. Крім цього, самі ЗВО, а не QAA, акредитують власні освітні програми. Наприклад, The Open University (OU) в 1992 році створив структуру – Відкритий університет валідації послуг (OUVS), яка займається акредитацією освітніх установ і валідацією (ратифікацією) освітніх програм, у тому числі за межами Великобританії. Вимогами OUVS для акредитації освітніх установ є такі:

- створення відповідної освітньої середовища;
- незалежність у реалізації освітніх програм;
- ефективна організація академічної активності;
- ефективна система гарантій якості;
- наявність інтелектуальної власності; відкритість для зовнішніх рекомендацій;
- фінансова безпека.

При цьому OUVS виробляє різні види оцінок: діагностичну, визначальну щодо здатності і готовності до реалізації освітніх програм, а також виявляє можливі проблеми у навчанні (інтерв'ю, тести); формує, що вивчає елементи зворотного зв'язку як частини освітнього процесу (завдання, реферати, робочі зошити, семінари); підсумкову, що оцінює досягнення або недоліки щодо результатів навчального процесу (усні та письмові іспити, проекти).

Отже, акредитація, проведена OUVS, має на меті підтвердження таких позицій як:

- відповідність ресурсів організації (викладацький склад, матеріальна база, інформаційні можливості, фінанси) реалізованим освітнім програмам;
- відповідність процедур внутрішньої системи гарантій якості освітнім стандартам;
- дотримання прав студентів.

Показовими є характерні риси основних критеріїв OUVS: відсутність кількісних показників; заохочення академічної та дослідницької активності викладачів у галузях, відповідних курсам, що викладаються ними; вимоги до системи гарантій якості освіти, включаючи систематичний моніторинг студентської академічної

активності та її результатів з боку внутрішніх і зовнішніх експертів, у тому числі виробничих експертів.

На законодавчому рівні, як до речі донедавна і в Україні, для британських ЗВО не закріплена вимога функціонування системи внутрішнього забезпечення та моніторингу якості освіти. Принцип первинної відповідальності ЗВО за забезпечення якості навчального та наукового процесів закладено у понятті автономності закладів вищої освіти Великобританії та інших європейських країн. Водночас заклади професійної освіти і навчання законодавчо зобов'язані мати такі системи, що функціонують у режимі самооцінювання.

Донедавна усі внутрішні процедури забезпечення і моніторингу якості університетів Великобританії здійснювалися відповідно до «Кодексу практики забезпечення академічної якості і стандартів у вищій освіті», розробленому QAA. Цей документ складається з десяти розділів: аспірантські дослідницькі програми; різні форми навчання (у т.ч. дистанційна); студенти з особливими потребами; зовнішнє екзаменування студентів; апеляції та скарги студентів; оцінювання студентів; структура програм, їх затвердження, моніторинг і перегляд; сприяння працевлаштуванню студентів; практики і стажування; прийом до ЗВО, основними з яких є. Він входив до збірки нормативних документів ЗВО (рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, в яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, у т.ч. уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікація програм навчання) під назвою «Академічна інфраструктура».

Починаючи з 2012–2013 н.р., на заміну «Академічної інфраструктури» QAA розробила новий документ «Кодекс якості вищої освіти», що складається з трьох частин:

1. Частина А. Встановлення та підтримка граничних академічних стандартів.
2. Частина В. Забезпечення та покращення якості навчання.
3. Частина С. Надання інформації про вищу освіту.

У документі чітко розрізняються два ключові поняття: «академічні стандарти» (academic standards) та «академічна якість» (academic quality). Академічні стандарти – це заздалегідь встановлені, чітко визначені рівні результатів навчання, які повинен досягти студент для того, щоб отримати право на присвоєння йому певної кваліфікації. Академічна якість – спосіб опису ефективності того, що робиться або надається («освітні можливості») з метою

забезпечення студентів максимальними можливостями для досягнення відповідності встановленим результатам навчання і стандартам академічних ступенів. А «забезпечення якості» розглядається як набір процедур, призначених для нагляду за дотриманням академічних стандартів та створенням умов отримання студентами якісної освіти.

Показники, оцінювані у першій частині Кодексу, стосуються досягнутих результатів навчання студентів відносно встановлених академічних стандартів, містять національні рамки кваліфікацій вищої освіти тощо. Друга частина документа містить показники, що впливають на якість навчання студентів, а саме: структура програми навчання, процес викладання, навчальні ресурси, підтримка студентів та їх участь у процедурах забезпечення якості вищої освіти тощо. Третя складова присвячена висвітленню інформації про вищу освіту та доступ до неї усіх зацікавлених сторін. На підставі Кодексу якості кожен ЗВО розробляє власні стратегії та програми внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, наприклад.

Зокрема, за принципами та правилами розділу В8 «Моніторинг та перегляд програм» Кодексу якості будь-яка нова програма підготовки в університеті повинна пройти процедуру валідації до початку її викладання та затвердження у спеціальній Комісії, яка аналізує зміст, структуру, ресурсне забезпечення, необхідний час на засвоєння програми, затребуваність її ринком тощо. Результатом періодичних переглядів програм підготовки в університеті є рішення комісії про продовження реалізації програми впродовж наступних п'яти років або її скасування. До складу комісії з гарантування якості програм навчання обов'язково залучаються студенти.

В країні поширена практика використання підсумків щорічного національного опитування студентів випускних курсів ЗВО щодо їх ставлення до програм підготовки та власних результатів засвоєння програм. Така інформація розміщується на web-сайті кожного університету, де також повідомляються інші статистичні дані, зокрема, про успіхи студентів та їх подальше працевлаштування. Крім цього у британських ЗВО для оцінювання знань студентів на етапі семестрового підсумкового контролю, зазвичай, використовують зовнішніх екзаменаторів, звіти яких обговорюються у подальшому з представниками студентства для напрацювання стратегії покращення якості вищої освіти.

Сьогодні спостерігається значне зростання ролі студентів у житті вищої школи. У системі зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості освіти все значимішою стає роль студента-платника за

надання освітніх послуг. Відбувається реальне залучення студентів до процесів зовнішньої оцінки якості. Агенція з гарантування якості у вищій освіті проводить спільні конференції з Національною спілкою студентів (National Union of Students), «студентські письмові подання» стають складовою частиною інституційних аудитів, а члени комісій обов'язково зустрічаються як з керівниками студентських спілок, так і з пересічними студентами, що навчаються на різних курсах та за різними програмами. Свою оцінку навчальним курсам студенти висловлюють шляхом заповнення анкет та опитувальників, через «фокус-групи» або студентів-респондентів курсу.

Важливу роль у підвищенні якості викладання в університетах країни відіграє Академія вищої освіти, яка пропонує понад 200 програм і професійних курсів для постійного підвищення кваліфікації викладачів, організовує обмін інноваційним досвідом в освітньому середовищі

Університети Англії та Шотландії зобов'язані публікувати інформацію про стан програм навчання для зацікавлених сторін (студентів, роботодавців тощо). За даними звіту «The European Higher Education – 2012» майже усі заклади вищої освіти Великобританії публікують власні Стратегії постійного поліпшення якості та окремі з них – звіти про оцінювання якості освіти, у т.ч. критичні та негативні.

Невід'ємними складовими системи забезпечення якості професійної освіти та навчання у Великобританії є національні стандарти кваліфікації, що базуються на національних професійних стандартах; національна рамка кваліфікацій, рівні якої описані у термінах залікових одиниць. У вищій освіті регулювання кваліфікацій ЗВО здійснюють за допомогою спеціального документа «Академічна інфраструктура», який містить: рамки кваліфікацій вищої освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії і Шотландії; академічні стандарти з різних галузей знань, в яких описані очікувані результати засвоєння дисциплін, в тому числі уміння та рівень розвитку здібностей, компетенції; специфікація програм навчання.

Відтак, залежно від місії та необхідності вирішення поточних завдань, європейські ЗВО обирають найбільш привабливі моделі менеджменту якості, однак усі вони зазвичай базуються на системі моніторингу, що дозволяє координувати та покращувати свою діяльність на шляху досягнення цілей. Порівняльний аналіз напрямів, що підлягають моніторингу в окремих британських ЗВО наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Порівняльний аналіз напрямів, що підлягають моніторингу в британських закладах вищої освіти

University of Glasgow (Шотландія)	University of Oxford (Англія)	Institute of Technology Sligo (Ірландія)
Подібні		
Звіти зовнішніх екзаменаторів		
Зворотній зв'язок зі студентами (результати опитування)		
Звіти інституціональних оглядів		
Схожі		
Робота комісії щодо змін у програмах і курсах навчання	Щорічні звіти огляду програм	Щорічні звіти про реалізацію програм
		Доповіді комісії експертів з оцінювання нових програм
Відмінні		
Зворотній зв'язок з персоналом	Робота програмних комітетів за галузями знань	Опитування роботодавців
Аналіз результатів навчальних досягнень студентів відносно шкали ЄКТС	Візити менеджерів зі зв'язків (деканів факультетів)	Опитування випускників

Крім згаданих, у британських ЗВО реалізуються й інші напрями моніторингу, зокрема, внутрішній огляд процесів навчання та викладання, модуль оцінювання, відповідність Шотландській рамці кваліфікацій і кредитів, принципи Болонського процесу (ЄПВО), співробітництво і обміни, щорічний академічний моніторинг, розподіл ступенів; щорічний аналіз успішності студентів з вивчення модулів та програм навчання; кількість апеляцій та скарг, чисельність відратованих аспірантів тощо.

Попри відмінності у виборі напрямів процес моніторингу в усіх британських університетах носить циклічний характер і містить такі обов'язкові складові: огляд, перевірку, план і його виконання (рис. 2.3). При цьому річний звіт з моніторингу проходить певні стадії формування, затвердження і заслуховування на різних організаційних рівнях, і наостанок розміщується у вільному доступі на сайті університету. Звіт, як правило, містить фактичні дані, приклади кращого досвіду, рефлексію, перспективи покращення.

Рис. 2.3. – Циклічна модель моніторингу в британських ЗВО

Обов'язковою складовою моделі моніторингу британських ЗВО є щорічний огляд і оновлення освітніх програм. Схематичне представлення процесу моніторингу освітніх програм наведено на рис. 2.4.

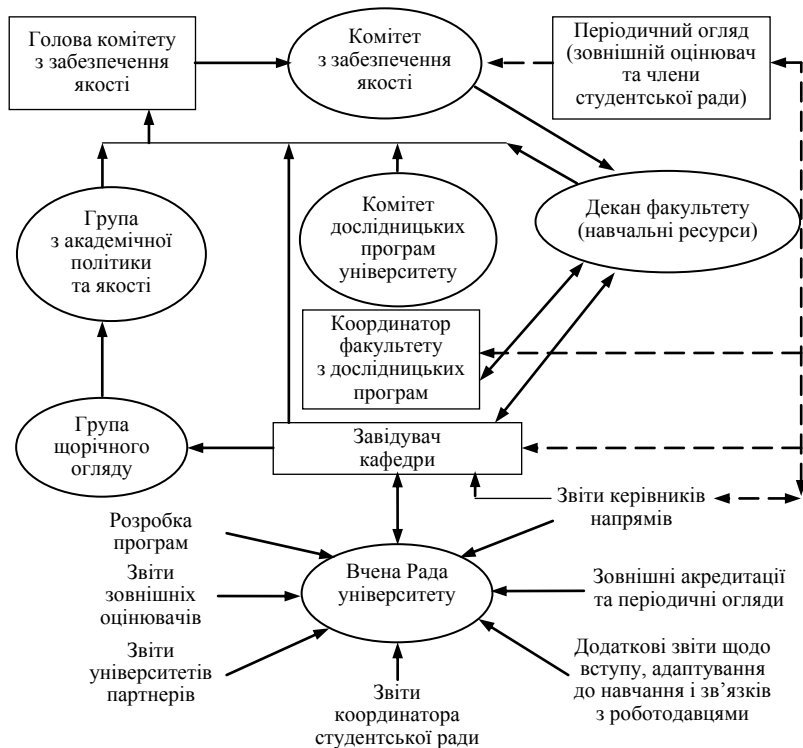

Рис. 2.4 – Процес моніторингу освітніх програм в британських університетах

Водночас важливо відзначити британський досвід розподілу функцій моніторингу між ЗВО та державою. Зокрема, останні 20 років питаннями прогнозування попиту на ринку праці займається Інститут досліджень зайнятості (IER). Запроваджена ним модель моніторингу та прогнозування потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях вважається самою розвиненою серед існуючих.

Для порівняння розглянемо систему забезпечення та моніторингу якості північної європейської країни – Фінляндії, що базується на континентальній моделі вищої освіти. За останні десятиліття ця північна європейська країна досягла надзвичайно високих результатів у сфері освіти, політика якої визначається урядом і парламентом. Крім законодавства, стратегія освіти прописана у різних документах та державному бюджеті. Міністерство освіти і культури відповідає за усю освіту, що фінансується за державний кошт, готує пропозиції до законопроектів в галузі освіти і видає необхідні постанови та розпорядження.

За даними Європейського центру з розвитку професійної освіти (фр. – Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle – Cedefop) вона знаходиться серед європейських країн, що мають ефективні механізми забезпечення якості освіти (Cedefop, Seyfried, 2007). У Фінляндії система контролю якості освіти складається з трьох рівнів:

- 1) державне управління (Міністерство освіти і культури);
- 2) Фінська Рада з оцінювання вищої освіти (англ. Finnish Higher Education Evaluation Council – FINHEEC) як незалежна експертна організація, яка складається з представників ЗВО, студентів і роботодавців;
- 3) внутрішні структури контролю якості ЗВО.

На державному рівні з 1996 року функціонує комітет з контролю і якості вищої освіти, який є консультативним органом, що відповідає за створення, моніторинг, надання підтримки і оцінювання діяльності навчальних закладів, підготовки фахівців для роботи у внутрішніх системах забезпечення якості ЗВО.

На регіональному рівні оцінюванням та моніторингом освітніх закладів займаються державні представництва, що передають інформацію міністерству, яке приймає рішення про фінансування державних освітніх закладів.

Оцінювання та акредитація програм навчання ЗВО національного університетського та неуніверситетського сектора здійснює FINHEEC. Крім цього FINHEEC проводить національні аудити від-

повідно до міжнародних вимог. Особлива увага при цьому приділяється моніторингу та підвищенню якості шляхом поєднання внутрішнього та зовнішнього оцінювання, оцінювання досягнень і процесів удосконалення. Критерії акредитації відповідають моделі менеджменту якості EFQM, яка розглянута у п. 1.3.

Згідно з міжнародними дослідженнями Фінляндія відноситься до незначної кількості європейських країн, які систематично використовують чіткий набір індикаторів для забезпечення якості вищої та професійної освіти.

У разі успішного проходження акредитації ЗВО видається сертифікат, який відіграє важливу роль у залученні контингенту студентів, а також здійснюється державне фінансування освітньої діяльності закладу на встановлений термін. У 1997 р. створений Центр пріоритету вибору CoE у вищій освіті (Centre of Excellence selections in higher education), метою якого є підвищення і підтримка якості вищої освіти шляхом фінансового стимулювання, яке для окремого ЗВО може сягати 300 000 € в рік.

Не зважаючи на важливу роль FINHEEC у забезпеченні якості вищої освіти Фінляндії, основна відповідальність за якість освіти покладається на ЗВО. Більша автономія, що надається суб'єктам вищої освіти цієї країни, підвищує спільну відповідальність як навчальних закладів, так і профспілок та місцевих органів влади за зміст і реалізацію програм навчання, впровадження нових програм, а також за управління фінансами та якістю. Така модель визнана в Європі ефективною, до неї поступово переходять країни, яким вона не була властива донедавна. Модель дозволяє різко підвищити здатність системи освіти реагувати на зміни ринку праці без внесення поправок до законодавства, а також враховувати місцеві умови і різноманітні потреби різних галузей.

Одне із найбільш важливих завдань фінських ЗВО – підвищення якості навчання, для чого у закладах утворюються структури, які б дозволяли здійснювати збір відповідної достеменною і надійною інформації з метою прийняття учасниками навчального процесу необхідних рішень, направлених на удосконалення роботи та покращання результатів. Означені процеси можливі лише за умови активної участі студентів.

Залучення студентів до процедур внутрішнього забезпечення якості вищої освіти не обмежується заповненням анкет, а втілюється в активних формах зворотного зв'язку: зустрічах студентів з представниками адміністрації, діяльності студентів в союзах, комі-

татах, асоціаціях з предметних галузей, оцінюванні якості викладання навчальних дисциплін та програм навчання. В окремих фінських ЗВО студенти проходять ознайомчий курс щодо покращення якості вищої освіти з метою усвідомлення своєї ролі у цьому процесі.

Мотивацією студентів до участі у процесах покращення якості викладання у ЗВО є щорічна премія «Ad Fontes», яку вручають на підставі рекомендацій студентських асоціацій та робочої групи викладачів. Питанням якості викладання у вищій школі присвячена і остання доповідь групи реформування вищої освіти Європейській Комісії.

Показовим є підвищення відповідальності фінських ЗВО за працевлаштування своїх випускників в рамках «третьої ролі» університетів. На сьогодні усі ЗВО створили внутрішні служби зайнятості і розвивають контактну мережу з відділами кадрів провідних фінських корпорацій та державних організацій. Роботодавці через спеціально створений сайт JobBoard надають інформацію ЗВО про чисельність студентів, які працюють у компанії та рівні їх підготовки.

Практика використання моніторингу професійного успіху випускників у засвідченні ефективності роботи навчального закладу існує і в інших країнах. Попри використання різних моделей моніторингу основною інформацією збору залишається: стан працевлаштування випускників та їх задоволеність результатами навчання у закладі.

На завершення огляду існуючої європейської практики забезпечення та моніторингу якості вищої освіти окремо слід зупинитися на критеріях і показниках оцінювання якості. Донедавна кожна країна використовувала національну систему кількісних параметрів, таких як чисельність студентів на 10 тис. населення, доля ВВП, що виділяється на вищу освіту, співвідношення викладач/студенти, обсяг фінансування наукових досліджень, що здійснюються у ЗВО тощо. З розширенням інтернаціоналізації вищої освіти більше значення надається тому, щоб європейські ЗВО при оцінюванні якості враховували міжнародні критерії і показники, наприклад, що містяться у програмі ОЕСД «Інституціональний менеджмент у вищій освіті» (Institutional Management in Higher Education – IMHE).

Водночас, в Європі набуває популярності міжнародне оцінювання якості вищої освіти. Основними принципами створення внутрішніх систем забезпечення якості освіти в університетах, що функціонують в режимі самоврядування, з позиції зовнішнього оцінювання є:

– наявність відповідальної особи чи структури для проведення експертного оцінювання діяльності та планування розвитку університету;

- регулярні перевірки рівня відповідності діяльності і змісту освітніх програм основним цілям і завданням університету;
- наявність розгалуженої та ефективної інформаційної системи для підтримки процедур самообстеження;
- регулярне самооцінювання діяльності (служб управління, програм) та експертне оцінювання для перевірки результатів самообстеження університету;
- своєчасна реакція на результати зовнішніх експертиз шляхом вдосконалення методів і структур управління, освітніх програм, перерозподілу матеріальних і фінансових ресурсів, введення в практику системи заохочень і санкцій.

На відміну від континентальних, американська система вищої освіти побудована на фундаменті вільної динамічної координації освітніх співтовариств. Управління освітою в США є децентралізованим, остаточною передачею функцій на рівень штатів відбулася у 1972 р.

У США сформувалася унікальна система забезпечення та моніторингу якості вищої освіти. Дослідження праць американських науковців свідчать про наявність стабільного інтересу державних інституцій, громадських організацій США до якості освіти, що трактується як важливий важіль впливу на життєвий добробут громадян, гарант стабільності й демократичності суспільства. Країна має вагомі здобутки у забезпеченні і моніторингу якості вищої освіти, які дозволяють їй зберігати беззаперечне лідерство за кількістю найкращих університетів світу.

Однак, перш, ніж буде дана стисла характеристика цієї системі, слід наголосити на проблемі несумісності однойменних термінів в освітянському просторі України та зарубіжних країн. Зокрема, це стосується ототожнення термінів «моніторинг» (monitoring) та «контроль» (control) у системі освіти США, і використанні в контексті контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів термінів «assessment» (систематичний збір інформації для виявлення рівня навчальних досягнень студентів та обґрунтування рішень, які впливають на навчання; будь-який метод визначення рівня вирішення освітніх завдань) та «evaluation» (процес формулювання висновків на основі порівняння кількісних показників, отриманих із різних джерел, зі стандартами для вдосконалення навчальних програм або курсів).

Отже, моніторинг якості освіти характеризується американськими науковцями як стандартизоване спостереження за освітнім процесом, оцінювання та прогнозування його перспективного стану в полі функціонування освітніх інституцій, систем освіти.

У 1990-х роках в освітянських колах стала відома класифікація моделей моніторингу якості Дж. Д. Вілмса, яка побудована за критерієм підходу до оцінювання загальноосвітніх закладів. Автор виділяє такі різновиди моделей: «вхід–вихід», контролю відповідності нормам, вихідного контролю, контролю досягнень, модель з використанням даних про процес навчання, модель від «досягнутого», модель «вимірювання змін в досягненнях закладу».

Наприкінці 90-х років ХХ ст. в США завершене формування моніторингу якості освіти як цілісної системи. Зараз відбувається її модернізація: збільшено кількість моніторингових обстежень на рівні країни й окремих штатів, удосконалено процес акредитації та рейтингування університетів, запроваджено принцип звітності. Кожен штат формує власну систему моніторингу якості освіти, яка є складовою більш глобального моніторингового дослідження The Condition of Education (COE) – стан освіти, що охоплює всі види освіти від дошкільної до докторських програм і широкий спектр характеристик умов освіти (кадрове, фінансове, матеріальне, інформаційне забезпечення, доступ до Інтернету тощо). Результати COE публікуються у вигляді звіту під назвою «Національний табель успішності» (Nation's Report Card).

Запропонована Т. Олендр структура моніторингу якості освіти в університетах США містить чотири рівні.

На національному рівні в американській вищій освіті система моніторингу функціонує у вигляді розгалуженої мережі рейтингів ЗВО. Вперше перелік 50 кращих американських університетів оприлюднив найбільший щотижневик U.S.News&Wold Report у 1983 р. У наш час інституціональні та спеціалізовані (за напрямками підготовки фахівців) рейтинги ЗВО у США публікуються багатьма виданнями, однак рейтинг U.S.News&Wold Report залишається найбільш популярним.

Акредитація у США – це система контролю якості освіти, яка дозволяє врахувати інтереси всіх зацікавлених у розвитку освіти сторін і поєднує громадську та державну форми контролю.

Для проведення акредитації на регіональному рівні функціонують незалежні агенції, головними цілями яких є такі: по-перше, забезпечення якості вищої освіти у різних контекстах: економічному, соціальному й культурному; по-друге, надання підтримки ЗВО у застосуванні заходів поліпшення якості викладання й навчання; по-третє, стимулювання взаємного обміну інформацією з питань забезпечення якості вищої освіти (рис. 2.5).

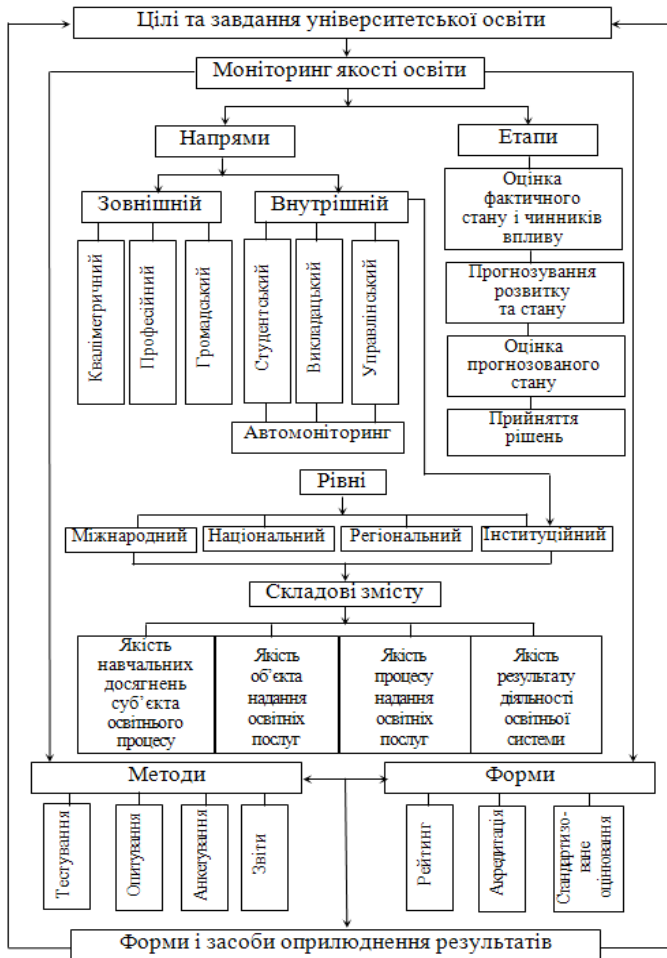

Рис. 2.5 – Структура моніторингу якості освіти в університетах США (Т. Олендр)

Інституціональна акредитація на регіональному рівні – це оцінювання діяльності ЗВО у цілому як соціального інституту з обов’язковим повідомленням громадськості щодо якості підготовки фахівців у ЗВО. І хоча кожна з шести регіональних агенцій розробляє власні критерії, загальноприйнятими є дев’ять: цілісність освітнього закладу; цілі, планування та ефективність; управління та адміністрація; освітні програми; професорсько-викладацький та служ-

бовий персонал; інформаційне забезпечення освітнього процесу; обслуговування студентів та створення умов для їх навчання; забезпечення матеріальними засобами, приміщеннями та обладнанням; фінансові засоби. Поєднання самоаналізу та експертизи зовнішніх акредитаційних агенцій дозволяє забезпечити баланс в оцінюванні якості освітнього процесу ЗВО та гарантувати громадськості сумлінність роботи освітнього закладу.

Поряд з інституціональною акредитацією використовуються такі форми забезпечення якості вищої освіти як оцінювання освітніх програм і ранжирування. Зазначимо, що професійна акредитація освітніх програм відбувається шляхом періодичного самооцінювання, яку здійснюють професійні союзи, у поєднання з зовнішнім оцінюванням, яке реалізують професійні громадські організації медиків, інженерів, юристів та ін.

Так, найбільш знаною та авторитетною організацією, яка акредитує освітні програми у сфері техніки та технологій, є Акредитаційна рада в галузі техніки та технологій (ABET), яка об'єднує 28 професійних інженерних і технічних співтовариств. ABET акредитувала понад 1500 інженерних і 700 технологічних освітніх програм ЗВО США. За межами Сполучених Штатів на основі «встановлених критеріїв розвитку» (substantial equivalence evaluation) рада оцінює відповідність програм закордонних ЗВО американським аналогам. На сьогодні понад 70 програм університетів Німеччини, Нідерландів, Туреччини, Сінгапура, Мексики та інших країн визнані ABET.

Основними вимогами до якості підготовки фахівців в галузі техніки і технологій, відповідно до вимог ABET, є такі:

- знання і розуміння сучасних науково-технічних, громадських і політичних проблем;
- уміння застосовувати природничо-наукові, математичні та інженерні знання на практиці;
- уміння застосовувати навикі і засвоєні методи в інженерній практиці;
- здатність проектувати процеси або системи відповідно до поставлених завдань;
- здатність планувати і проводити експеримент, фіксувати та інтерпретувати дані;
- здатність працювати у колективі за міждисциплінарною тематикою;
- здатність ефективно взаємодіяти у колективі;
- професійна та етична відповідальність;

- широка ерудиція, достатня для розуміння глобальних соціальних наслідків інженерних рішень;
- розуміння необхідності і здатність постійно навчатися.

Крім загальних вимог у вигляді критеріїв АВЕТ, залежно від напряму інженерної підготовки, до випускника ЗВО формуються програмні вимоги дисциплін спеціалізації. Аналогічні вимоги до якості професійної підготовки фахівців у вигляді метакомпетенцій та результатів навчання розробляються іншими професійними спільнотами.

Загальні та програмні вимоги використовуються АВЕТ під час проведення професійної (спеціалізованої) акредитації професійних програм і, на відміну від інституціональної акредитації, націлені на змістову сторону процесу навчання: фундаментальні знання; спеціальні знання; практичні уміння; навички проектування; володіння комп'ютером. Зокрема, Акредитаційна рада у галузі техніки і технологій на 2014–2015 роки встановила такі пріоритетні напрями освітніх програм: студенти; освітні цілі програми; основні завдання програми та оцінювання ступеня їх виконання; професійна підготовка; викладацький склад; матеріальна база; підтримка з боку ЗВО та фінансові ресурси; спеціальні вимоги до програми.

Модель акредитації американських ЗВО викликає цікавість, у першу чергу, тому, що фактично є прообразом поширених в наш час механізмів забезпечення якості вищої освіти, однак на відміну від європейських аналогів, базується на університетських ініціативах («акредитація знизу») і сформувалася під впливом ринку. Вона націлена на стимулювання розвитку освітніх установ, захист їх академічних свобод та гарантування суспільству якості надання ЗВО освітніх послуг.

Система самооцінювання в рамках забезпечення якості вищої освіти складалася в умовах обмеженого контролю над американськими університетами з боку адміністрації штатів і державних органів. Незважаючи на це, ЗВО завжди прагнули поліпшити якість освіти, а тому створювали власні центри оцінювання. Традиційно американські університети створюють власні системи гарантії якості вищої освіти, що базуються на відповідності їх освітніх програм, матеріальних ресурсів, науково-методичного забезпечення, кадрів і структури управління певним вимогам, що висувуються з боку суспільства, особистості і держави.

Однак, перш, ніж перейти до характеристики інституціонального рівня, слід наголосити, що усі без виключення (державні, приватні) американські ЗВО є самостійними «гравцями» на надзвичайно конкурентному ринку освітніх послуг, державна фінансова

підтримка яких не перевищує 30 %. Ця обставина змінила природу вищої освіти і перетворила університети США у корпорації, які функціонують за принципом конкурентоспроможності та дохідності. Відтак студенти американських ЗВО розглядаються як клієнти корпорації, покупці на ринку освітніх послуг, а тому мають вагомий вплив на освітній процес, у тому числі на якість освітніх послуг.

Отже, в американських університетах моніторинг якості вищої освіти проявляється у трьох напрямках: студентському, викладацькому, управлінському. Методи внутрішнього оцінювання діяльності ЗВО полягають у: опитуванні викладачів з метою самооцінювання та оцінювання діяльності колег; тестуванні студентів для визначення рівня базової освіти, знань загальних дисциплін (після двох років навчання) та спеціальних (після чотирьох років навчання), а також виявленні особистісних якостей; анкетуванні студентів з метою визначення якості змісту курсів, освітніх програм і рівня викладання, а також ступеня участі студентів у заходах ЗВО; оцінюванні досягнень випускників, післядипломної та професійної освіти. Оцінювання компетентності студента складається з встановлення рівня когнітивних здібностей, фундаментальних знань, користування інформацією та створення соціокультурних цінностей. Отриманні результати ретельно аналізуються та порівнюються з результатами попередніх років.

Управлінський моніторинг здійснюється адміністрацією ЗВО, керівниками відповідних підрозділів і представниками професорсько-викладацького складу з метою контролю якості взаємодії суб'єктів надання освітніх послуг та забезпечення індивідуальної траєкторії навчання студентів. Суттєвою ознакою усіх цих видів є оцінювання власної діяльності учасниками освітнього процесу (студентами, викладачами, адміністрацією університету), тому Олендр Т. виокремила автономіторинг (індивідуальна діагностика з метою самокорекції) як елемент системи моніторингу якості вищої освіти в США. Для діагностування кожної зі складових змісту моніторингу якості освіти в США застосовують різноманітні методи та форми з обов'язковим оприлюдненням результатів цього процесу.

Цінним досвідом сприяння розвитку внутрішніх систем забезпечення та моніторингу якості у американських ЗВО є програма Academic Quality Improvement Program (AQIP) – програма удосконалення академічної якості, яка реалізується у США з 1999 р. Вона базується на принципах TQM і передбачає для її учасників добровільну неперервну (щорічну) акредитацію, що полягає у обґрунтуванні та демонструванні персональних досягнень в удосконаленні

освітнього середовища ЗВО. На сьогодні акредитацію за AQIP отримали понад 170 ЗВО Сполучених Штатів Америки.

Аналіз зарубіжних джерел свідчить, що проблема вибору освітніх індикаторів і систем показників є одним з найбільш складних питань при проведенні оцінювання. Складність полягає у визначенні критеріїв якісної освіти, тому що не існує прямих показників, що вказують на ефективність або неефективність цього процесу. Відтак, необхідно враховувати дані і щодо студентів, і щодо викладацького складу. Зазвичай, індикатори групуються за показниками умов здійснення освітньої діяльності (концепція навчального закладу, кадри, освітні ресурси), показниками процесу (управління закладом, зміст освітніх програм, соціальна інфраструктура), показниками результату (якість підготовки бакалаврів, магістрів, рівень працевлаштування, ефективність дослідницької діяльності).

Потреби ринку праці виявляються пріоритетними для американських ЗВО. Сигнали університетам від ринку праці можуть надходити різними каналами через: федеральну та місцеву владу, роботодавців, опікунські ради, університетські служби працевлаштування, випускників університету та ін. Крім цього, самі студенти найчастіше орієнтовані прагматично, відтак обирають для себе прикладні напрями освіти, міждисциплінарні курси, затребувані ринком праці.

Порівняльна характеристика систем забезпечення та моніторингу якості вищої освіти ЗВО країн Європи та Сполучених Штатів Америки наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Системи забезпечення і моніторингу якості вищої освіти

Великобританія	Фінляндія	США
1	2	3
Зовнішня система забезпечення та моніторингу якості вищої освіти		
Назва органу (статус), що задіяні у процесах		
Агенція з гарантування якості вищої освіти (QAA), (незалежна). Професійні громадські організації, (незалежні)	Міністерство освіти і культури; Центр пріоритетів вибору (CoE) у вищій освіті, (державний); Комітет з контролю і якості вищої освіти, (державний); Фінська рада з оцінювання вищої освіти FINHEEC, (незалежна)	Департамент освіти США, Рада з акредитації вищої освіти (CHEA). Федеральний уряд і уряди штатів. Професійні громадські асоціації, об'єднання, спілки, (незалежні); регіональні асоціації навчальних закладів, (незалежні), наглядові ради ЗВО

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Фактори детермінації: зовнішні та внутрішні		
Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, у т.ч. Болонський процес; Лісабонська конвенція; Рамка кваліфікацій вищої освіти (освіти (Frameworks for Higher Education Qualifications – EQF EHEA); ЄКТС, академічна мобільність студентів; Європейська рамка кваліфікацій впродовж життя (EQF LLL); Міжнародна стандартна класифікація освіти (ISCED)		Глобалізаційні та інтернаціоналізаційні процеси; розвиток транснаціональної освіти; академічна мобільність студентів
Єдина система визнання професійних кваліфікацій; Рамка кваліфікацій вищої освіти (Frameworks for Higher Education Qualifications) Англії, Уельсу, Північної Ірландії, Шотландії; система освітніх стандартів та компетентнісний підхід; Кодекс якості вищої освіти; результати національного опитування студентів	Державне фінансування за підсумками результативності діяльності ЗВО; система освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу (програма deseco)	Три ступені вищої освіти: бакалавр, магістр, доктор філософії (PhD). Документ «Параметри і стандарти акредитації». Федеральні програми фінансової допомоги студентам, федеральні дослідницькі контракти акредитованим ЗВО
Процедури		
Професійна акредитація програм. Інституційні аудити один раз на шість років	Акредитація програм навчання FINHEEC, інституційний аудит	Професійна акредитація програм навчання, інституційна акредитація ЗВО, ранжування («25 кращих університетів США») та ін.
<i>Внутрішня система забезпечення та моніторингу якості вищої освіти</i>		
Політика закладу і процедури забезпечення якості		
ЗВО декларують свою політику постійного поліпшення якості у стратегіях	ЗВО реалізує політику якості вищої освіти через систему її внутрішнього забезпечення	Функція контролю якості вищої освіти передана університетській громадськості

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Затвердження, моніторинг і періодичний перегляд програм і дипломів		
Проводиться щорічний моніторинг навчальних програм	–	Систематичне оцінювання якості курсів та програм студентами
Оцінювання студентів		
Кожен ЗВО автономний у встановленні методів контролю роботи й знань студентів; залучення зовнішніх екзаменаторів; перевірка дипломних робіт на плагіат	Трибальна вітчизняна система оцінювання та шкала ЄКТС	ЗВО використовує різні методи оцінювання навчальних досягнень та якості навчання студентів
Забезпечення якості викладацького складу		
Ступінь магістра, кваліфікація викладача, постійне підвищення професійної компетенції – умова трудового договору	Докторський або інший науковий ступінь викладача ЗВО, додаткова педагогічна підготовка, постійне підвищення кваліфікації	Докторський ступень (PhD) викладача; університетські громадські комітети з контролю якості викладацького складу; оцінювання студентами, колегами, адміністрацією
Навчальні ресурси та підтримка студентів		
Участь у процедурах внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; механізми розгляду скарг і апеляцій студентів; академічне консультування; консультування щодо майбутнього працевлаштування	Соціальна відповідальність в рамках «третьої ролі» університетів; безкоштовна освіта; доступність курсів англійською мовою та міжнародних програм навчання; академічна мобільність студентів	Різноманіття навчальних планів і програм навчання; міждисциплінарні курси; гнучкість навчального процесу; вільний вибір частини дисциплін; максимально сприятливі умови навчання; широка соціальна підтримка студентів
Інформаційні системи (ІС)		
ІС, як правило, існують у кожному ЗВО, однак не завжди їх потенціал використовується у повному обсягу	ІС, як правило, існують у кожному ЗВО	ІС університету забезпечує доступ до бібліотечного фонду, електронних ресурсів з кожної дисципліни, Інтернет, професійних ресурсів (періодичних видань) тощо

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Публічність інформації		
Вільний доступ зацікавленим сторонам до власних стратегій постійного поліпшення якості вищої освіти; частина закладів публікують звіти про результати оцінювання якості вищої освіти навіть критичного та негативного змісту	Звіти результатів самооцінювання ЗВО та аудитів за участі міжнародних експертів доступні широкому загалу і часто друкуються англійською мовою	Одна з основних вимог акредитації ЗВО – обов'язкове опублікування документа, де відображена місія закладу, результати діяльності закладу та акредитації

Як бачимо, усі досліджувані країни розглядають у єдності зовнішні і внутрішні системи забезпечення і моніторингу якості вищої освіти, контролюють і координують ці процеси. На макрорівні зовнішні процедури забезпечення якості вищої освіти, зазвичай, відбуваються у формі загальної акредитації ЗВО незалежними професійними агенціями за невеликим переліком з 10–16 укрупнених індикаторів (показників), які умовно можна згрупувати так:

- показники умов реалізації освітньої діяльності (концепція навчального закладу, кадри, освітні ресурси, фінансова спроможність);
- показники процесу (управління навчальним закладом, зміст освітніх програм, соціальна інфраструктура, механізми гарантії якості освіти тощо);
- показники результату (якість підготовки бакалаврів, магістрів тощо, рівень їх працевлаштування, ефективність науково-дослідної та науково-методичної діяльності).

В умовах децентралізації вищої американської освіти розподіл та регулювання відповідальності за якість освіти відбувається між владою штатів та університетами на мезорівні. Водночас відбуваються зміни в уявленнях ролі держави у вищій освіті, змінюються підходи у механізмах контролю та фінансування: від оцінювання якості ресурсів навчального закладу до оцінювання результатів навчання (в першу чергу, соціальної успішності випускників); від орієнтації на ЗВО та їх інституційну автономію до орієнтації на студента та його потреби.

На макрорівні спостерігається різноманіття університетських моделей внутрішнього забезпечення і моніторингу якості вищої освіти. У переважній більшості ЗВО вільні у виборі моделі моні-

торингу; відтак обмежена кількість європейських країн визнала, що існуючі внутрішні системи забезпечення і моніторингу якості в їх ЗВО ґрунтуються на вимогах стандартів ISO та принципах Європейського фонду управління якістю EFQM.

Порівняльний аналіз основних моделей якості, в межах яких використовується моніторинг, дозволив згрупувати їх у три основних групи, що базуються на:

- концепції тотального менеджменту якості TQM та стандартах серії ISO9000:2000;
- принципах і критеріях моделей удосконалення якості: модель Європейського фонду управління якістю EFQM та модель ENQA, узгоджена з європейськими стандартами та рекомендаціями ESG;
- принципах різноманітних премій в галузі якості;
- інші моделі удосконалення якості вузької спрямованості (BSC, 6 Sigma, CAF тощо).

Принципи, на яких базуються вищезгадані моделі, у багатьох випадках перетинаються. В той же час слід зазначити, що для вирішення складної та багатоаспектної проблеми управління якістю освіти на інституційному рівні, сучасні університети віддають перевагу проектувальному підходу, що базується на ідеології тотального управління якістю TQM, згідно з яким філософія якості охоплює кожний процес, кожного суб'єкта діяльності тощо.

Результати проектів Темпус засвідчують, що у багатьох країнах-партнерах питаннями забезпечення і моніторингу якості на інституціональному рівні опікуються факультети, які для таких цілей можуть мати практично незалежні структурні підрозділи. Технології моніторингу ключових показників результативності ЗВО різних країн суттєво відрізняються, інформація не завжди є всебічною. Отже, на інституціональному рівні потрібні подальші зусилля європейської спільноти щодо розробки надійних структур даних з успішності студентів, їх професійної підготовленості до ринку праці тощо. Розширити перелік індикаторів учасники проектів пропонують за рахунок інформації про правила прийому; результати опитування студентів на національному та інституційному рівнях; оцінку системи внутрішнього забезпечення якості освіти; співвідношення персоналу ЗВО і студентів; співвідношення чисельності студентів, які закінчили навчання, і відрахованих та інші.

Поряд з успіхами у сфері внутрішнього забезпечення і моніторингу якості вищої європейської освіти існує низка невирішених питань: неукомплектованість кваліфікованими кадрами структурних

підрозділів забезпечення і моніторингу якості вищої освіти; відсутність централізованих інформаційних систем ЗВО; мала чисельність студентів і роботодавців, залучених до процесів забезпечення і моніторингу якості вищої освіти; подальший розвиток автономії ЗВО та їх відповідальність за управління освітніми програмами відповідно до національних вимог та європейських стандартів і рекомендацій.

Хоча європейські моделі забезпечення і моніторингу якості вищої освіти можна використовувати як потужне джерело рекомендацій та стимулів, їх не слід бездумно копіювати та переносити у вітчизняний контекст, відтак зусилля мають бути націлені на конструювання власних систем. Водночас моделі та механізми мають базуватися на традиціях і культурі забезпечення якості вищої освіти країни або навіть окремого навчального закладу; не зводитися до формальних процесів, а містити набір інституційних та індивідуальних засад – «культуру якості», націлених на постійне поліпшення якості.

2.3. Складові вітчизняної системи забезпечення якості вищої освіти

В Україні створюється національна система забезпечення якості вищої освіти, що ґрунтується на найкращих світових практиках та відповідає вимогам ESG (2015). Згідно з ст. 41 Закону України «Про освіту» (2017) метою розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти є:

- гарантування якості освіти;
- формування довіри суспільства до системи та закладів освіти, органів управління освітою;
- постійне та послідовне підвищення якості освіти;
- допомога закладам освіти та іншим суб'єктам освітньої діяльності у підвищенні якості освіти.

Закон України «Про вищу освіту» (2014) встановлює три **складники системи забезпечення якості вищої освіти**:

- 1) система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- 2) система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- 3) система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. Графічне представ-

лення структури системи забезпечення якості вищої освіти в Україні представлено на рис. 2.6.

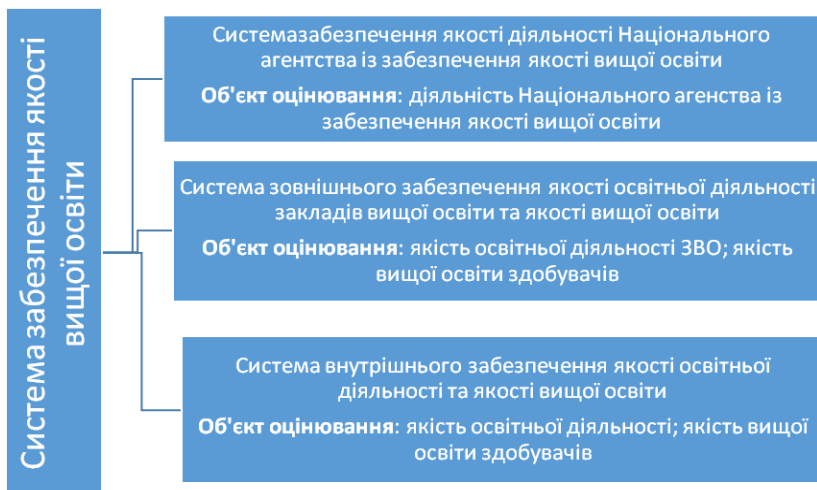

Рис. 2.6 – Складники системи забезпечення якості вищої освіти в Україні

Система забезпечення якості діяльності *Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО)* і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) забезпечення наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 2) забезпечення наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 3) забезпечення незалежності у діяльності НАЗЯВО і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти;
- 4) підзвітність;
- 5) інших процедур і заходів.

Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- 2) забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

3) забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

4) налагодження доступного і зрозумілого звітування;

5) проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями;

6) інших процедур і заходів.

Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату;

9) інших процедур і заходів.

Система забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється НАЗЯВО або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

2.4. Характеристика системи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти України

Відповідно до місії ЗВО основними *стратегічними цілями* системи внутрішнього забезпечення якості є:

- гарантування розроблення якісних освітніх програм відповідно до вітчизняних стандартів вищої освіти, міжнародних стандартів і рекомендацій ESG, націлених на підготовку фахівців із затребуваними ключовими та професійними компетентностями, із урахуванням різноманітних освітніх потреб здобувачів та споживачів вищої освіти;
- забезпечення якості освітньої діяльності ЗВО шляхом дотримання встановлених норм та процедур і за підтримки усіх учасників освітньої діяльності.

Завданнями системи внутрішнього забезпечення якості є:

- оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в ЗВО;
- постійний моніторинг змісту вищої освіти та його періодичне оновлення;
- спостереження за реалізацією освітнього процесу та наукової діяльності відповідно до встановлених вимог та норм;
- моніторинг технологій навчання;
- моніторинг ресурсного потенціалу ЗВО та управління ним;
- моніторинг функціонування в ЗВО інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування;
- контроль стану прозорості освітньої діяльності та оприлюднення інформації щодо її результатів;
- розроблення рекомендацій щодо покращення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, участь у стратегічному плануванні тощо.

Оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в ЗВО полягає у постійному перегляді внутрішніх стандартів освітньої діяльності ЗВО, розробленні стратегії функціонування системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти для підтримки її у відповідності до вимог сертифікації систем якості вищої освіти в Україні та на міжнародному рівні.

Здійснення постійного моніторингу змісту вищої освіти полягає у періодичному аналізі та перегляді освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін на предмет їх відповідності нагальним вимогам ринку праці, потребам здобувачів вищої освіти тощо.

Спостереження за реалізацією освітнього процесу та наукової діяльності в ЗВО проводиться шляхом діагностики рівня сформованості професійної спрямованості майбутніх фахівців за спеціальностями, аналізу динаміки навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, моніторингу якості поточних контрольних заходів, а також аналізу залучення здобувачів до науково-дослідної роботи та її результативності, запобігання академічного плагіату у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти та наукових, навчально-методичних працях співробітників, моніторинг академічної мобільності суб'єктів освітнього процесу.

Здійснення моніторингу технологій навчання полягає у визначенні ступеня відповідності методів, засобів, форм навчання сучасним науково-педагогічним підходам та сучасній освітній парадигмі вітчизняної вищої освіти, кращій світовій практиці; аналізі критеріїв оцінювання та ефективності засобів контролю навчальних досягнень здобувачів вищої освіти тощо.

Моніторинг ресурсного потенціалу ЗВО полягає в аналізі відповідності матеріально-технічних, навчально-методичних, інформаційних ресурсів цілям заявлених освітніх програм; інфраструктури ЗВО потребам та вимогам суб'єктів освітнього процесу; встановленні ефективності функціонування інформаційної системи Університету.

Здійснення моніторингу управління ресурсами та процесами в ЗВО полягає у визначенні ефективності управління навчальним процесом в цілому та окремих його складників (планування, організація, контроль, облік) як основного та супутніх (раціональності використання фінансових ресурсів для забезпечення якості освітньої діяльності, ефективності чинної системи підготовки науково-педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації, впровадження результатів роботи науково-педагогічних працівників у різні сфери діяльності тощо).

Моніторинг створення та функціонування в ЗВО інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування передбачає сприяння формуванню в ЗВО організаційної культури (створення спільноти, розвиток інклюзивних цінностей); розвитку освітньої політики на рівні ЗВО (розвиток ЗВО для всіх студентів, організація підтримки різноманіття); запровадження інклюзивної практики (управління процесом навчання, мобілізація ресурсів) тощо.

Контроль стану прозорості освітньої діяльності та оприлюднення інформації щодо її результатів полягає у аналізі інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації, результатів оцінювання якості вищої освіти здобувачів вищої освіти та їх регулярному оприлюдненні на сайті ЗВО. Обов'язковою складовою

діяльності щодо внутрішнього забезпечення якості є розроблення рекомендацій з покращення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, участь у стратегічному плануванні тощо.

Система внутрішнього забезпечення якості в ЗВО містить, як правило, дві підсистеми: 1) контролю якості вищої освіти та забезпечення академічної доброчесності учасниками освітнього процесу; 2) моніторингу якості освітніх програм і освітньої діяльності.

Підсистема контролю якості вищої освіти та забезпечення академічної доброчесності учасниками освітнього процесу спрямована на оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти шляхом поступового переходу до прозорих методик оцінювання, застосування багатобальних оцінювальних шкал, диференційованих підходів до оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти і містить такі процедури: 1) розроблення системи та механізмів забезпечення якості вищої освіти; 2) оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти; 3) проведення повторного оцінювання кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти; 4) оприлюднення результатів моніторингу якості вищої освіти; 5) запобігання та виявлення плагіату в роботах викладачів ЗВО та здобувачів вищої освіти (дипломні проекти (роботи), статті у фахових виданнях, навчальна та навчально-методична література тощо).

Підсистема моніторингу якості освітніх програм та освітньої діяльності містить такі процедури:

- здійснення внутрішніх аудитів ефективності діяльності структурних підрозділів Університету, що організують та супроводжують освітній процес;

- встановлення зворотного зв'язку з учасниками освітнього процесу (опитування здобувачів вищої освіти, професорсько-викладацького складу, співробітників ЗВО) та усіма зацікавленими сторонами;

- моніторинг прозорості та інформаційної відкритості ЗВО;

- оприлюднення критеріїв, правил та процедур оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників;

- оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання управлінської діяльності керівних працівників ЗВО;

- забезпечення наявності ресурсів для організації освітнього процесу, у т.ч. для самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

- періодичний перегляд та оновлення освітніх програм з урахуванням вимог ринку праці та освітніх потреб здобувачів вищої освіти. Графічне представлення системи внутрішнього забезпечення якості в закладі вищої освіти подано на рис. 2.7.

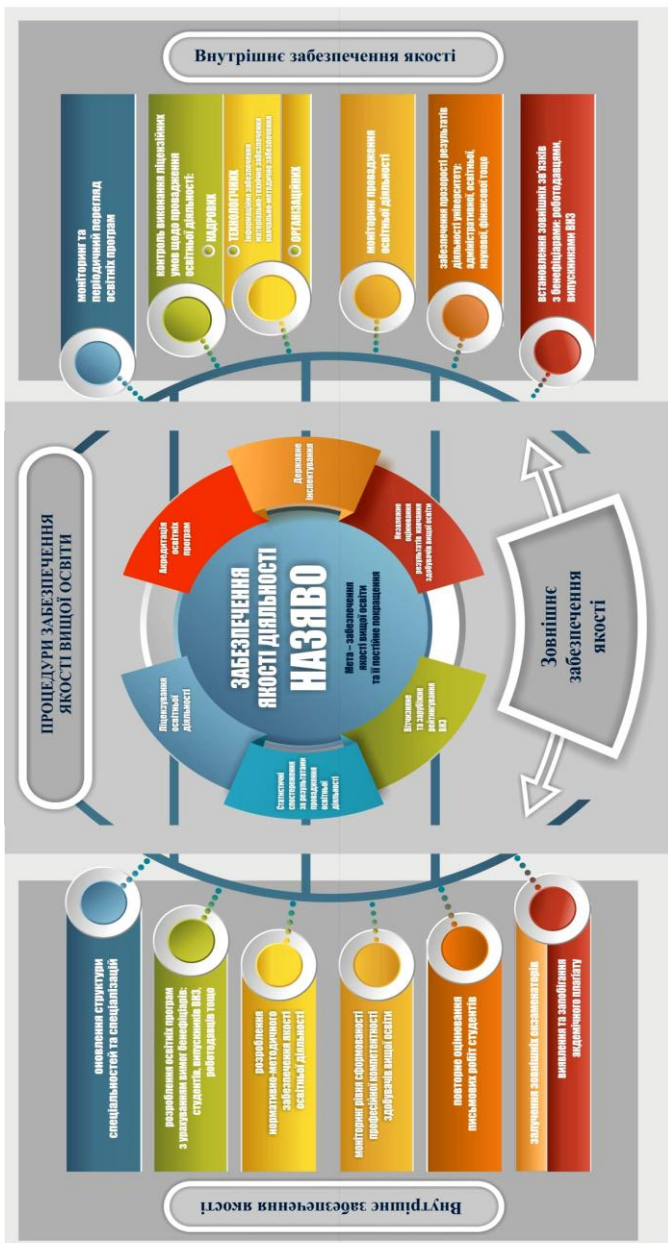

Рис. 2.7– Система внутрішнього забезпечення якості в закладі вищої освіти

Організація внутрішнього забезпечення якості в ЗВО здійснюється на таких п'яти рівнях: перший – здобувачі вищої освіти; другий – кафедра; третій – факультет; четвертий рівень – Вчена рада ЗВО; п'ятий – Наглядова рада закладу вищої освіти (рис. 2.8).

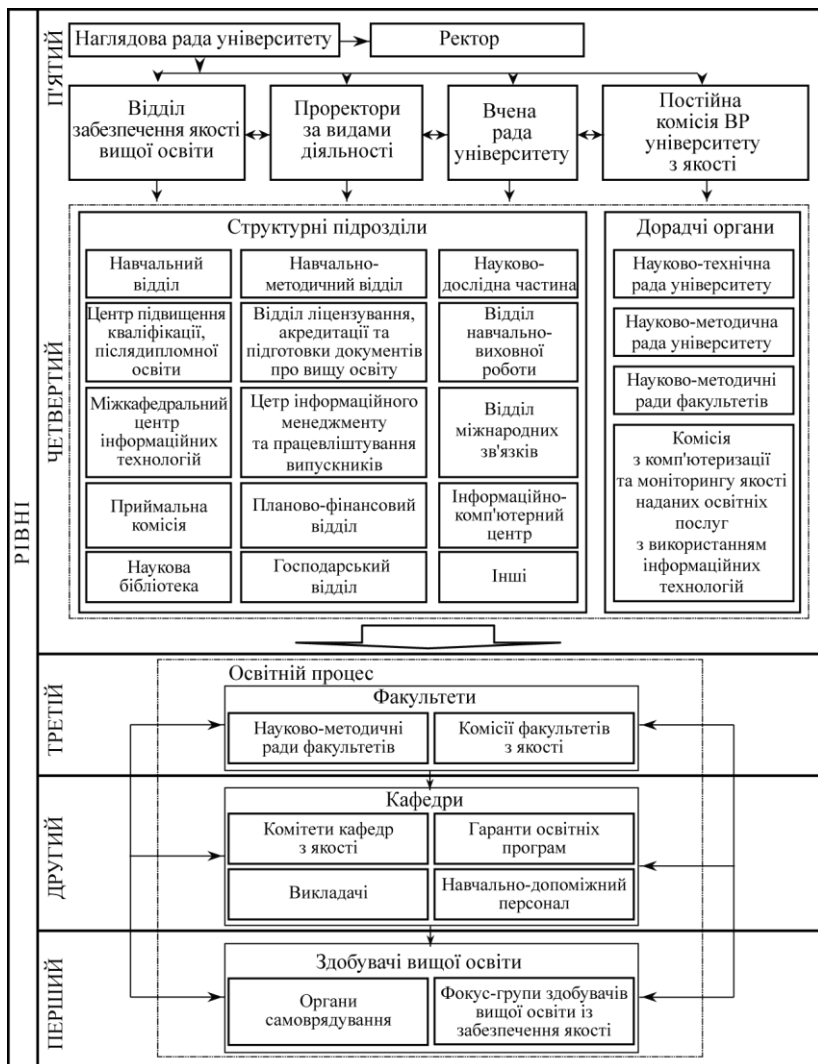

Рис. 2.8 – Організаційна структура системи внутрішнього забезпечення якості ЗВО

На першому рівні організації внутрішнього забезпечення якості здійснюються опитування здобувачів вищої освіти щодо:

- якості проведення навчальних занять (лекційних, практичних, лабораторних, семінарських) і організації та керування самостійною роботою;

- якості функціонування інклюзивного освітнього середовища;
- ефективності діяльності університетських сервісів (кафедра, деканат, студентський відділ кадрів, відділ міжнародних зв'язків, студмістечко, студентська рада університету (факультету), інформаційно-комп'ютерний центр, центр інформаційного менеджменту та працевлаштування випускників, наукове товариство студентів і молодих вчених, центр культури та естетичного виховання студентів, спортивний комплекс, їдальня тощо);

- якості змісту професійної підготовки (освітніх програм) за спеціальностями на усіх рівнях вищої освіти.

Другий рівень організації внутрішнього забезпечення якості здійснюється дорадчо-консультативним органом – Комітетом випускової кафедри із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (Комітет кафедри з якості), який очолює завідувач кафедри.

До складу Комітету кафедри з якості входять:

- завідувач кафедри (голова Комітету кафедри з якості);
- секретар Комітету кафедри з якості, призначений головою;
- керівники проектних груп (гарантів) та члени проектних груп з розроблення освітніх програм підготовки фахівців за спеціальностями усіх рівнів вищої освіти;

- учасники фокус-груп здобувачів вищої освіти із забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти зі спеціальності (спеціальностей) усіх рівнів вищої освіти;

- представники аспірантів, докторантів, інші співробітники, призначені головою Комітету кафедри з якості.

Комітети кафедр з якості є учасниками системи внутрішнього забезпечення якості ЗВО і здійснюють такі функції:

- контролю виконання вимог та встановлених нормативів щодо якісної організації освітньої діяльності;

- моніторингу поточних, проміжних та підсумкових результатів навчання здобувачів вищої освіти;

- встановлення відповідності рівня досягнення складових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти на певному етапі їх навчання (семестр, рівень вищої освіти) чинним стандартам вищої освіти за спеціальностями;

- запобігання та виявлення плагіату з метою забезпечення академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу;
- моніторингу якості проведення аудиторних занять (лекційних, практичних, лабораторних, семінарських) та самостійної роботи здобувачів вищої освіти;
- моніторингу якості функціонування інклюзивного освітнього середовища;
- моніторингу якості змісту професійної підготовки фахівців (розроблення та експертиза освітніх програм, робочих програм навчальних дисциплін) у розрізі спеціальностей, предметних спеціальностей, спеціалізацій тощо;
- моніторинг навчально-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу;
- планування заходів та процедур для постійного покращення якості професійної підготовки майбутніх фахівців за освітніми програмами спеціальностей.

Комітет випускової кафедри з якості розробляє та затверджує план роботи на навчальний рік та доводять його до відома голови Комісії із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти відповідного факультету; проводять засідання (не рідше двох разів на семестр) із обов'язковим оформленням протоколів (протоколи підписуються головою і секретарем Комітету з якості).

Третій рівень організації внутрішнього забезпечення якості реалізується дорадчо-консультативним органом – Комісією із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на факультеті (Комісія факультету з якості), яку очолює декан факультету. До складу Комісії факультету з якості входять:

- декан факультету (голова Комісії факультету з якості);
- секретар Комісії факультету з якості, призначений головою;
- заступник (заступники) декана факультету;
- керівники проектних груп (гарантів) з розроблення освітніх програм підготовки фахівців за спеціальностями;
- завідувачі кафедр;
- керівники фокус-груп здобувачів вищої освіти із забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти (за спеціальностями факультету);
- представники роботодавців (за згодою);
- випускники Університету (за згодою);
- представники аспірантів, докторантів та інші співробітники, призначені головою Комісії факультету з якості.

Комісії факультетів з якості є учасниками системи внутрішнього забезпечення якості ЗВО та здійснюють такі функції:

- планування якості вищої освіти за спеціальностями, контроль рівня її досягнення за освітніми програмами бакалаврського, магістерського, освітньо-наукового рівнів вищої освіти;

- організація оперативного контролю дотримання вимог до якості вищої освіти відповідно до чинних стандартів вищої освіти та встановлених нормативів освітньої діяльності;

- періодична експертиза освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін на предмет їх відповідності нагальним вимогам ринку праці, стандартам вищої освіти, освітнім потребам та інтересам здобувачів вищої освіти тощо;

- моніторинг навчально-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу у розрізі спеціальностей;

- встановлення постійного зворотного зв'язку з усіма учасниками освітнього процесу шляхом організації опитувань (анкетування, бесіди, круглі столи тощо) щодо якості освітніх послуг в ЗВО;

- запобігання та виявлення академічного плагіату з метою забезпечення академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу факультету;

- аналіз професійного розвитку викладацького складу, співробітників факультету (кафедр) в розрізі спеціальностей для забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців на усіх рівнях вищої освіти відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти;

- моніторингу ресурсного забезпечення реалізації освітніх програм підготовки майбутніх фахівців за спеціальностями (спеціалізаціями);

- моніторинг розвитку та функціонування інклюзивного освітнього середовища, у т.ч. інформаційної системи для ефективного управління освітнім процесом на факультеті;

- контроль термінів, процесу підготовки та проходження процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (ліцензування спеціальностей та акредитація освітніх програм);

- планування заходів та процедур для постійного покращення якості професійної підготовки майбутніх фахівців за освітніми програмами, що реалізуються на факультеті.

Комісії факультетів з якості розробляють і затверджують плани роботи на навчальний рік та доводять їх до відома голови постійної Комісії Вченої ради ЗВО із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти; проводять засідання (один раз на

семестр) із обов'язковим оформленням протоколів (протоколи підписуються головою і секретарем Комісії факультету з якості).

На *четвертому рівні* організації внутрішнього забезпечення якості формується дорадчо-консультативний орган – постійна Комісія Вченої ради ЗВО із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (далі – постійна Комісія Вченої ради ЗВО з якості), до складу якої входять: ректор (перший проректор); проректор з науково-педагогічної роботи; декани факультетів; завідувач відділу забезпечення якості; завідувач навчального відділу; завідувач навчально-методичного відділу; керівники інших структурних підрозділів; директор наукової бібліотеки; секретар постійної Комісії Вченої ради закладу вищої освіти з якості, призначений головою Комісії.

Голова постійної Комісії Вченої ради ЗВО з якості обирається таємним голосуванням з числа членів постійної Комісії на строк повноважень затвердженого складу Вченої ради. При розгляді окремих питань із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в ЗВО до складу постійної Комісії Вченої ради ЗВО з якості її голова має право залучати додаткових членів з числа посадових осіб та керівників структурних підрозділів, що супроводжують освітній процес тощо.

Постійна Комісія Вченої ради ЗВО з якості є учасником системи внутрішнього забезпечення якості ЗВО та здійснює такі функції:

- планування якості вищої освіти (діяльність, націлена на формування стратегії (політики), процедур забезпечення та заходів щодо постійного покращення якості вищої освіти);

- моніторинг та періодичний перегляд освітніх програм на усіх рівнях вищої освіти (бакалаврському, магістерському, освітньо-науковому);

- оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти;

- оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання науково-педагогічної (педагогічної) діяльності науково-педагогічних і педагогічних працівників;

- оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання управлінської діяльності керівних працівників ЗВО;

- оприлюднення результатів моніторингу якості вищої освіти;

- моніторинг наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

- забезпечення наявності інформаційної системи для ефективного управління Університетом;

- підтримка дієвої системи та механізмів забезпечення академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу в ЗВО;
- сприяння створенню в ЗВО інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.

Постійна Комісія Вченої ради ЗВО з якості розробляє і затверджує план роботи на навчальний рік та доводить його до відома голів Комісій факультетів з якості; проводить засідання (не рідше одного разу на семестр) із обов'язковим оформленням протоколів (протоколи підписуються головою і секретарем постійної Комісії Вченої ради ЗВО з якості). Результати роботи постійної Комісії Вченої ради ЗВО з якості періодично заслуховуються на засіданнях Вченої ради ЗВО.

На п'ятому рівні організації внутрішнього забезпечення якості діяльність Наглядової, Вченої рад ЗВО, відділу забезпечення якості вищої освіти націлена на постійне покращення здатності ЗВО виконувати вимоги усіх зацікавлених сторін до якості вищої освіти на основі результатів вивчення задоволеності якістю вищої освіти випускників ЗВО та роботодавців.

2.5. Процедури забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні

Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення низки процедур і заходів, перелічених у п. 2.2. Розглянемо їх детальніше.

Визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти в кожному ЗВО відбувається у відповідних регламентуючих документах (стратегіях, програмах, довгострокових планах тощо). У документі, як правило, зазначаються основні концепти – місія, візія ЗВО, стратегічні цілі, завдання, програма реалізації стратегічного розвитку ЗВО за певними напрямками. Зазвичай один із напрямів Стратегії присвячений забезпеченню якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у ЗВО. Приклад представлення програми розвитку ЗВО у табличній формі наведений у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Програма реалізації стратегії розвитку закладу вищої освіти

Завдання	Заходи	Термін реалізації	Координатори	Результати
1	2	3	4	5

Приклад стратегії розвитку Хмельницького національного університету на 2016–2020 рр. наведений у додатку А.

Здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» у ЗВО робочими групами факультетів (кафедр) розробляються проекти освітніх (освітньо-професійних, освітньо-наукових) програм підготовки фахівців для усіх ступенів вищої освіти. За кожною освітньою програмою спеціальності закріплюють керівника проектної групи з числа висококваліфікованих досвідчених викладачів випускових кафедр, на якого покладаються обов'язки координування освітнього процесу між усіма його учасниками та контроль за виконанням програми підготовки і забезпечення якості її реалізації.

Розроблені освітні програми проходять встановлену в ЗВО процедуру експертизи та затвердження на засіданнях Вченої ради закладу вищої освіти. Усі затверджені освітні програм розміщуються на сайті ЗВО, що є вимогою вищезгаданого закону. Відповідно до освітніх програм розробляються навчальні плани підготовки фахівців за спеціальностями.

Отже, до щорічного моніторингу освітніх програм залучаються учасники освітнього процесу за обов'язкової участі студентів. Процедура моніторингу освітньої програми здійснюється на різних організаційних рівнях: кафедра, факультет, університет. Здобувачі вищої освіти, які беруть участь у процедурах розроблення освітніх програм (учасники фокус-груп здобувачів вищої освіти із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти), проходять відповідне навчання.

Щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників ЗВО та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань. Удосконалення підходів до оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти посилюється інтеграційними процесами в Європі, у яких задіяна Україна, як учасниця Болонського процесу. Зокрема, намітилася тенденція поступового переходу до більш складних методик оцінювання та застосування багатобальних оцінювальних шкал, диференційованих підходів до оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Розглянемо приклад прийнятої у Хмельницькому національному університеті моделі контрольної-оцінювальної системи навчальних досягнень, що базується на таких основних елементах: навчальні параметри, компонентів компетентностей, критерії, шкала оцінювання, інтервальна шкала переходу до оцінок ЄКТС, форми підсумкового і поточного контролю. Контрольні заходи, зокрема поточний та семестровий контролю проводяться згідно з графіком

навчального процесу ЗВО і робочими планами дисциплін, що затверджуються деканом факультету на кожний семестр.

Поточний контроль навчальних досягнень студента здійснюється впродовж семестру з метою оцінювання рівня засвоєння студентом навчального матеріалу під час усіх видів навчальних занять. Головним завданням поточного контролю є допомога студенту в організації і коригуванні його самостійної роботи з вивчення дисципліни.

Основними **видами** поточного контролю є: оперативний; рубіжний (атестація).

Оперативний контроль проводиться на лекційних, семінарських, практичних заняттях у формі тестування, перевірки та прийому домашніх практичних завдань, рефератів, звітів, захисту лабораторних і розрахунково-графічних робіт. Цей вид контролю здійснюється викладачами, які ведуть лекційні та практичні (лабораторні) заняття як під час аудиторних занять, так і в час позааудиторної роботи (захист індивідуальних завдань, курсових проектів тощо) у терміни, визначені робочим планом дисципліни і графіком навчального процесу.

Контроль і облік **поточної** успішності студентів здійснюється викладачем шляхом виставлення у «Журналі обліку роботи викладача» та «Електронному журналі» оцінок, отриманих студентом за кожний зарахований вид роботи згідно із робочою програмою навчальної дисципліни, за національною **чотирибальною шкалою** («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Рубіжний контроль (атестація) проводиться у семестрі відповідно до графіку навчального процесу і обраховується на основі автоматизованої програми «Електронний журнал» з урахуванням структури дисципліни і вагових коефіцієнтів, встановлених для кожного виду навчальної роботи (див. рис. 2.9). Доступ до результатів поточної успішності студентів з кожної дисципліни, крім викладача і студентів, мають завідувачі кафедр і деканати.

Особливості поточного контролю навчальних досягнень студентів, які навчаються за дистанційною формою навчання, визначаються «Положенням-концепцією...», затвердженою наказом МОН України від 11.01.2011, № 11.

Семестровий контроль згідно з чинними нормативними документами може проводитись у формі іспиту, заліку, диференційованого заліку. Студент вважається допущеним до семестрового контролю з навчальної дисципліни за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених робочою програмою цієї дисципліни.

Розділ 2. Система забезпечення якості освітньої діяльності...

№	Студенти	Вересень				Жовтень				Листопад				Груд.		Сем.	
		07	14	21	28	05	12	19	26	02	06	09	16	23	30	07	1
		Л	Пр	Е	Пр	Л	Пр	Л	Пр	Л	А1	Пр	Л	Пр	Л	Л	П
ТНМ-17-1 (17)																	
ТНМ-17-1 (17)																	
1	Божок Віта Володимирівна			4	4					5	4,38	5	5	5	5	4,65	
2	Войтюк Светослав Сергійович	Н		4	3	Н				4	3,63	4	4	4	4	3,85	
3	Ділак Наталія Андрівна	Н		4	4	Н				4	4,00	5	4	4	5	4,35	
4	Дорошук Аліна Олександрівна			3	4	4				4	3,75	4	4	4	4	3,80	
5	Досюк Володимир Віталійович	Н		3	4	Н				4	3,75	4	4	4	4	3,80	
6	Колес Микола Іванович	Н		3	4	Н				4	3,75	4	4	4	4	3,80	
7	Корнечук Іван Іванович	Н	Н			Н				Н				Н			
8	Кострич Володимир Сергійович	Н		3	4	Н				4	3,75	4	4	4	4	3,80	
9	Котенков Ігор Олегівич	Н		4	4	Н				4	4,00	4	4	4	4	4,00	
10	Лебідь Аліна Олександрівна		Н	3	4	Н				4	2,75	4	4	4	4	3,32	
11	Осталюк Оксана Богданівна		Н	3	5	4				4	3,00	5	5	4	5	3,88	
12	Паламарчук Андрій Іванович	Н		4	3	Н				4	3,63	4	4	4	4	3,85	
13	Савенко Альона Русланівна			4	5	4				5	4,75	5	5	5	5	4,80	
14	Савенчук Віталій Володимирович	Н		3	3	Н				3	3,00	3	3	3	3	3,00	

Рис. 2.9 – Сторінка електронного журналу викладача з поточними оцінками студентів з дисципліни

Завданням семестрового контролю є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчо використовувати накопичені знання і набуті практичні навички, уміння сформулювати своє ставлення до об'єкту вивчення.

Форма проведення семестрового контролю (усна, письмова, тестова, комбінована тощо) визначається відповідною кафедрою. При цьому тривалість письмової компоненти не повинна перевищувати *дві* академічні години.

При проведенні семестрового контролю у формі *заліку* (*диференційованого заліку*) підсумкова оцінка з дисципліни виставляється викладачами, які проводили заняття з дисципліни, як правило, на останньому занятті за результатами *поточного контролю* з усіх видів навчальної роботи за умови *повного* виконання студентом програми дисципліни. При цьому присутність студента не обов'язкова.

При проведенні семестрового контролю у формі *іспиту* підсумкова оцінка з дисципліни виставляється за результатами *поточного контролю* з усіх видів навчальної роботи та підсумкового *контрольного заходу*. У цьому випадку результати складання підсумкового контрольного заходу оцінюються за чотирибальною шкалою, а ваговий коефіцієнт для нього становить: для денної форми навчання – 0,4, а для заочної (дистанційної) форми – 0,5.

Середньозважений бал з дисципліни визначається на основі середньоарифметичного значення оцінок, отриманих за кожний вид

роботи згідно з робочою програмою за національною шкалою, та встановлених для них вагових коефіцієнтів. Приклад структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів у семестрі за ваговими коефіцієнтами згідно з робочою програмою подані у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Приклад структурування дисципліни за видами робіт

Аудиторна робота								Самостійна, індивідуальна робота		Підсумковий контроль	
Лабораторна робота								Тестовий контроль		ІДЗ (есе)	Іспит
1	2	3	4	5	6	7	8	TK1	TK2		
BK:								0,4		0,1	0,4

Примітка: ІДЗ – індивідуальне домашнє завдання; ТК – тестовий контроль.

Оцінювання результатів *семестрового контролю* (іспит, диференційований залік) здійснюється за національною чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), а заліків – за вербальною шкалою – «зараховано», «незараховано». Національні оцінки переводяться у шкалу ЄКТС відповідно до запровадженого у 2005 році співвідношення (табл. 2.6). Отже, результати навчальних досягнень студентів фіксуються у двох шкалах.

Таблиця 2.6 – Відповідність національної шкали оцінювання шкалі оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інтервальна шкала	Вітчизняна оцінка і критерії оцінювання	
A	4,75–5,00	5	<i>Відмінно</i> – відмінне виконання лише з незначною кількістю похибок
B	4,25–4,74	4	<i>Дуже добре</i> – вище середнього рівня з кількома незначними помилками
C	3,75–4,24	4	<i>Добре</i> – у загальному правильна робота з незначною кількістю суттєвих помилок
D	3,25–3,74	3	<i>Задовільно</i> – непогано, але зі значною кількістю недоліків
E	3,00–3,24	3	<i>Достатньо</i> – виконання задовольняє мінімальні критерії
FX	2,00–2,99	2	<i>Незадовільно</i> – з правом повторної перездачі навчальної дисципліни
F	0,00–1,99	2	<i>Незадовільно</i> – повторний курс навчальної дисципліни

Присвоєння студенту кредитів ЄКТС з дисципліни проводиться за умови виконання ним усіх вимог робочої програми і успішного складання семестрового контролю у визначеній навчальним планом формі.

За підсумками навчальної роботи студента визначається його рейтинг. Загальний семестровий рейтинг студента фіксується в його індивідуальному навчальному плані і може використовуватись для надання рекомендацій щодо навчання на бюджетній формі та наступних рівнях вищої освіти, при розподілі на роботу тощо.

При цьому семестровий рейтинг охоплює усі дисципліни, що вивчаються у семестрі, незалежно від форми підсумкового контролю (іспит чи залік), виставляється в індивідуальний навчальний план студента (ІНПС) та навчальній картці студента. Усі види рейтингу визначаються в автоматизованому режимі на основі залікових та екзаменаційних відомостей.

Семестровий рейтинг успішності (P_y) студента університету визначається за формулою:

$$P_y = \frac{\sum_{i=1}^n C_i \cdot K_i}{m} \cdot 0,9, \quad (2.1)$$

де C_i – середньозважений бал, отриманий студентом з усіх видів робіт i -ї дисципліни, що вивчається у семестрі, розраховується за ваговими коефіцієнтами відповідно до робочої програми; K_i – кількість кредитів ЄКТС, призначених i -й дисципліні; n – кількість дисциплін, що вивчаються у семестрі; m – сумарна кількість кредитів з усіх дисциплін, що вивчаються у семестрі; 0,9 – коефіцієнт, що враховує складову успішності.

Додатковий бал, що враховує участь студента у науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті (P_d), встановлюється стипендіальною комісією факультету за поданням відповідальних осіб за кожний вид діяльності (див. табл. 2.7) з погодженням із органами студентського самоуправління. Участь студента у виконанні будь-якого виду робіт враховується у рейтинг лише за поточний семестр. Додаткові бали встановлюються з урахуванням рівня досягнень та особистого внеску студента. Інформація щодо набраних балів подається особисто студентом до стипендіальної комісії факультету до початку семестрового контролю. Максимальна сума додаткових балів, яку може

набрати студент, не повинна перевищувати п'ять. Якщо сума балів студента за участь у науковій, науково-технічній діяльності, громадському житті, творчій та спортивній діяльності перевищує визначене цими правилами максимальне значення, то його додатковий бал встановлюється рівним цьому максимальному значенню.

Таблиця 2.7 – Перелік видів діяльності, за результатами якої студент може отримати додаткові рейтингові бали (P_0)

№ з/п	Назва виду діяльності (отримані нагороди)	К-сть балів
1	2	3
1. Патенти та авторські свідоцтва, участь у науково-дослідній діяльності		
1.1	Патент на винахід*	2,5
1.2	Патент на корисну модель, свідоцтво на авторське право (твір)*	2
1.3	Участь у науково-дослідних роботах (НДР) з фундаментальних, прикладних досліджень (госпдоговірних роботах)	1,5
1.4	Член студентського наукового товариства Університету (член студентського конструкторського (проектно-конструкторського) бюро (СКБ))	0,8
2. Публікації у наукових збірниках та журналах*		
2.1	Автор (співавтор) наукової статті у виданні, що індексується в наукометричній базі Scopus (або Web of Science)*	2,5
2.2	Автор (співавтор) наукової статті у науковому фаховому виданні України, яке входить до Переліку видань затвердженого наказами МОНУ, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук*	1,5
2.3	Автор (співавтор) наукової статті (тез доповідей конференцій), яка не відповідає пп. 2.1, 2.2*	0,5
3. Участь у завершальному етапі (II і III етапи) у міжнародних та всеукраїнських фахових олімпіадах (призове місце) і конкурсах наукових робіт (одержані нагороди)		
3.1	Перше місце	2,5
3.2	Друге місце	2
3.3	Третє місце	1
3.4	Науково-дослідні роботи, які відібрані галузевими конкурсними комісіями базових ЗВО для участі у завершальних II та III етапах конкурсу (диплом за участь)	0,5
4. Одержані нагороди на міжнародних конкурсах або виставках:		
4.1	– гран-прі	2,5
4.2	– перше місце	2
4.3	– друге місце	1,5
4.4	– третє місце	1

Продовження таблиці 2.7

1	2	3
5. Спортивна робота		
Одержання звання:		
5.1	– Заслужений майстер спорту	2,5
5.2	– Майстер спорту міжнародного класу	2
5.3	– майстер спорту	1,5
5.4	– кандидат у майстри спорту	1
Одержання нагороди (золота, срібна, бронзова медаль) на:		
5.5	– Олімпійських іграх	2,5
5.6	– чемпіонатах (кубках) світу, Європи, України	2
5.7	– всесвітніх/всеукраїнських універсиадах	1,5/1
Участь у змаганнях з окремих видів спорту:		
5.8	– міжнародних/всеукраїнських	1,5/1
6. Участь у суспільно-корисній та громадській діяльності		
6.1	Член Вченої ради університету	1
6.2	Член вченої ради факультету	0,5
6.3	Член профкому первинної профспілкової організації студентів	1
6.4	Голова студентської ради Університету	2,5
6.5	Голова студентської ради факультету/гуртожитку	1,5/2
6.6	Член студентської ради Університету	1
6.7	Член студентської ради факультету/гуртожитку	0,5/1
6.8	Староста групи	0,5
6.9	Учасник фокус-групи із забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти	0,5
6.10	Художня самодіяльність (за видами)	0,5
6.11	Волонтерська та благодійна діяльність	0,5

Примітка: *у разі наявності кількох співавторів – загальна сума балів за досягнення в пп. 1.1–1.2, п.2 – ділиться на кількість співавторів.

Отриманий студентом додатковий бал за участь у науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті з кожного виду визначається так:

$$B_j = B \cdot K_j, \quad (2.2)$$

де B – набраний студентом бал за будь-який вид діяльності відповідно до таблиці 2.7; K_j – коефіцієнт, що враховує безпосередню участь студента у засіданнях відповідних органів управління та студентського самоврядування (пункти 6.1–6.6 табл. 2.7). При цьому максимальна кількість засідань у семестрі може становити п'ять, відповідно максимальне значення $K_j = 0,5$.

Загальний коефіцієнт, що враховує додаткові бали, складає 0,1. Таким чином, сумарний додатковий бал визначається так:

$$P_0 = 0,1 \cdot \sum B_i. \quad (2.3)$$

Для проведення розрахунку Рейтингу здійснювати заокруглення чисел так: 1) середньозважений бал, отриманий студентом з конкретної дисципліни, заокруглювати з точністю до сотих; 2) бал рейтингу успішності заокруглювати з точністю до десятитисячних; 3) додатковий бал за участь в науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті заокруглювати з точністю до тисячних; 4) бал рейтингу студента заокруглювати з точністю до десятитисячних.

За об'єктивність призначених студентам додаткових балів про їх участь у науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті несуть відповідальність керівники відповідних структурних підрозділів.

Студенти, які претендують на нарахування додаткових балів за участь у науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті, особисто подають до стипендіальної комісії факультету довідку.

Списки студентів з нарахованими додатковими балами за їх участь у науковій, науково-технічній (творчій) чи спортивній діяльності та у громадському житті стипендіальною комісією факультету погоджуються з органами студентського самоврядування Університету.

За умови рівності балів у рейтингу студентів при призначенні академічної стипендії, вища позиція надається особі, яка:

- має більше значення складової за навчальні досягнення;
- не має задовільних оцінок за результатами складання контрольних заходів з навчальних дисциплін, захисту курсової роботи (проекту), звіту з практики;
- має вищу суму середньозважених балів з обов'язкових дисциплін освітньої програми;
- має вищу суму середньозважених балів з екзаменаційних дисциплін, захисту курсової роботи (проекту), звіту з практики, передбачених навчальним планом;
- має вищу суму середньозважених балів із залікових дисциплін, передбачених навчальним планом;
- має вищий показник додаткових балів за участь у науковій, науково-технічній (творчій) діяльності.

При неможливості визначення місця у рейтингу за цими показниками рішення ухвалює стипендіальна комісія факультету.

Загальна рейтингова оцінка академічних досягнень студента після завершення навчання на певному рівні вищої освіти визначається як середньоарифметичне рейтингів за всі роки навчання:

$$P = \sum P_{pi} / i, \quad (2.4)$$

де P_p – річний рейтинг студента; i – кількість років навчання.

Запровадження схарактеризованої контрольно-оцінювальної системи навчальних досягнень студентів в ЗВО дозволяє отримати переваги: зникає одночасне використання різних систем оцінювання у вітчизняній вищій школі, процес контролю базується на добре відомій викладачам чотирибальній шкалі оцінювання; зменшується час на процедури оцінювання і підведення підсумків з дисципліни, використання інтегральної шкали переходу дозволяє гармонізувати вітчизняну шкалу оцінювання та шкалу ЄКТС; дозволяє без додаткових зусиль і витрат часу фіксувати результати навчання студентів за прийнятою Болонською декларацією шкалою ЄКТС та видавати додаток до диплому європейського зразка, що розширить можливості працевлаштування молодого фахівця на європейському ринку праці.

Поряд з рейтингами студентів в ЗВО активно впроваджуються **рейтингові оцінювання викладачів** закладів з метою підвищення їхньої трудової активності, ефективного використання інтелектуального потенціалу та об'єктивного стимулювання ефективності всіх видів робіт. Приймаючи до уваги, що праця викладача складна і багатогранна, то її оцінювання має бути комплексним і враховувати не лише обсяг виконаної роботи, але й її якість, що визначається відповідними коефіцієнтами та оцінками роботи викладача здобувачами вищої освіти, деканатом, іншими викладачами кафедри.

У Хмельницькому національному університеті для оцінювання обсягу роботи, яку виконує викладач, використовуються норми часу, рекомендовані Міністерством освіти і науки України та прийняті Вченою радою закладу.

Для об'єктивного оцінювання якості викладання та виконання викладачами своїх обов'язків деканами факультетів проводиться анкетування: студентів – на початку кожного семестру; викладачів кафедри – в кінці календарного року; працівників деканату.

Зміст анкет затверджується Вченою радою ЗВО. Робота викладачів оцінюється за п'ятибальною шкалою: 5 – «відмінно», 4 – «добре», 3 – «задовільно», 2 – «незадовільно», 1 – «дуже погано». Якщо студент, викладач або член комісії деканату не можуть дати

об'єктивну оцінку викладачу, роботу якого розглядають, то вони анкети не заповнюють.

Приклад анкети анонімного опитування «Викладач очима студентів» (табл. 2.8). Під час анкетування респондентам видаються тексти анкет багаторазового користування (ліва частина таблиці) і відповідні їм корінці (права частина таблиці), в яких прізвища, ініціали викладача та дата анкетування вписуються старостою групи.

**Таблиця 2.8 – Анкета «Викладач очима студентів»
(з умовним прикладом заповнення)**

№ з/п	Характеристика показника	Оцінка				
		«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
1	Викладає матеріал чітко, зрозуміло, доступно, пояснює складні місця, виділяє головні моменти, зберігає логічну послідовність у викладі			+		
2	Вміє викликати і підтримати зацікавленість аудиторії, слідкує за реакцією аудиторії, задає питання, викликає дискусію, вміє зняти напруження і втому аудиторії				+	
3	Демонструє культуру мови, чіткість дикції, нормальний темп викладання			+		
4	Орієнтує на матеріал, який використовується у майбутній професійній діяльності					+
5	Творчий підхід і зацікавленість своєю справою					+
6	Доброзичливість і тактовність у ставленні до студента, толерантність, зацікавленість у його успіхах				+	
7	Вимогливість і об'єктивність в оцінюванні студента				+	
8	Демонструє високу ерудицію, манеру поведінки, має привабливий зовнішній вигляд			+		
Сума окремих балів		–	–	9	12	10
Загальна сума балів анкети		31				

Коефіцієнт якості роботи викладача визначається як відношення середньоарифметичних оцінок роботи викладача студентами O_c , викладачами кафедри O_e і деканатом O_d за формулою:

$$K = \frac{O_c + O_e + O_d}{4i}, \quad (2.5)$$

де 4 – стала величина; $i = 3$ (за рішенням Вченої ради ЗВО може бути змінене).

Сумарне фактичне навантаження викладача обчислюється за формулою:

$$H_{\phi} = H_{нав} + H_{м} + H_{н} + H_{о} + H_{імо}, \quad (2.6)$$

де H_i – фактичні витрати часу в умовних годинах (ум. год.) на виконання відповідних видів робіт: навчальної $H_{нав}$, методичної $H_{м}$, наукової $H_{н}$, організаційної $H_{о}$ та інших трудових обов'язків $H_{імо}$.

Фактичні витрати часу на кожний вид роботи обчислюються за формулою:

$$H_i = V_i Q_i, \quad (2.7)$$

де V_i – обсяг відповідної роботи в одиницях виміру; Q_i – норма часу на виконання одиниці виміру.

Загальний показник (оцінка) роботи штатного викладача обчислюється за формулою:

$$P = K(A_{нав} + A_{імо}) + A_{м} + A_{н} + A_{о} - (c - 1)P_n, \quad (2.8)$$

де K – коефіцієнт якості роботи викладача, який визначається за результатами анкетування (Вчена рада університету може прийняти рішення, що $K = 1$); $A_{нав}$, $A_{м}$, $A_{н}$, $A_{о}$, $A_{імо}$ – відповідно сумарні витрати часу (умовне навантаження) в умовних годинах на виконання відповідно навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків; P_n – нормативний умовний показник роботи викладача, який щорічно встановлюється і затверджується ректоратом ($P_n = 2400$ ум. год); c – кількість ставок (середня за навчальний рік – 10 місяців), які займає викладач.

Середнє значення ставки за навчальний рік визначається за формулою:

$$c = \frac{c_1 m_1 + c_2 m_2}{10}, \quad (2.9)$$

де m_1 – кількість місяців, протягом яких викладач працював на ставці c_1 ; m_2 – на ставці c_2 .

Для викладачів з погодинною оплатою праці величина c визначається за формулою:

$$c = \frac{H_n}{1540}. \quad (2.10)$$

Коефіцієнт ефективності роботи викладача визначається за такою формулою:

$$K_e = \frac{\Pi}{\Pi_n}. \quad (2.11)$$

Загальний показник (оцінка) роботи кафедри Π_k обчислюється за формулою:

$$\Pi_k = \frac{\sum \Pi}{n_k}, \quad (2.12)$$

де $\sum \Pi$ – сума показників роботи викладачів і штатних наукових співробітників, у т.ч. докторантів, аспірантів, визначених за формулою (2.8), а також викладачів, які працюють за сумісництвом або з погодинною оплатою і не є викладачами Університету або працюють на інших кафедрах (структурах) Університету та склали звіт про роботу; робота викладача за сумісництвом або з погодинною оплатою на інших кафедрах університету зараховується йому за місцем основної роботи; n_k – кількість викладачів кафедри.

Аналогічно визначається загальний показник роботи факультету:

$$\Pi_{fk} = \frac{\sum \Pi_k}{n_{fk}}, \quad (2.13)$$

де $\sum \Pi_k$ – сума показників роботи викладачів і штатних наукових співробітників кафедр, обчислених за формулою (2.12); n_{fk} – кількість викладачів факультету, яка визначається як сума викладачів за навчальний рік підпорядкованих кафедр, тобто $n_{fk} = \sum \Pi_k$.

При підведенні підсумків роботи кафедр їх поділяють на такі групи:

- 1) кафедри гуманітарної та природничо-наукової підготовки;
- 2) випускові (фахові) інженерно-технічні кафедри;
- 3) випускові (фахові) гуманітарно-економічні кафедри.

Деканати факультетів на початку кожного семестру проводять анонімне анкетування студентів з метою оцінювання роботи викладачів за попередній семестр. На основі одержаних за два попередні семестри даних встановлюється середня оцінка роботи викладача на думку студентів, про яку письмово повідомляється відповідна кафедра та декан. Крім цього, не пізніше 15 червня всіма деканатами дається власна оцінка роботи викладачів. На основі одержаних даних встановлюється оцінка роботи викладачів на думку деканату, про що повідомляється відповідна кафедра. Якщо

викладач працює на різних факультетах, то загальна оцінка його роботи визначається як середнє арифметичне оцінок усіх факультетів.

Для оцінювання роботи викладачів кафедри завідувачі кафедр на початку календарного року (не пізніше 15 червня) проводять анонімне анкетування викладачів для оцінки своїх колег. На основі одержаних даних встановлюється оцінка роботи викладача з точки зору інших викладачів кафедри, про що повідомляються всі викладачі кафедри і деканат за підпорядкуванням.

Усі науково-педагогічні працівники щороку до 25 червня складають звіт про виконання всіх робіт за поточний навчальний рік, крім наукової роботи, і заносять його в інформаційну систему «Електронний університет». Звіт з наукової роботи складають за поточний календарний рік до 25 листопада і він може бути уточнений до 25 червня у загальному звіті.

Звіти викладачів з навчальної, методичної, організаційної роботи та інших трудових обов'язків обговорюються до 30 червня на засіданнях відповідних кафедр, а з наукової роботи (попередній звіт) до 30 листопада і передаються відповідальним: один примірник у деканат, а копія попереднього звіту про науково-дослідну роботу – до науково-дослідної частини університету, які протягом місяця перевіряють достовірність даних, що наведені у звітах викладачів. Інші розділи звітів перевіряють відповідні деканати. Персональну відповідальність за достовірність звітів викладачів несе сам працівник і завідувач кафедри. У випадку невиконання плану видань навчально-методичної літератури з вини викладача з нього знімається та кількість балів, яка могла би бути нарахована за цю роботу при умові її виконання. Необґрунтована заміна планових навчально-методичних видань монографіями або іншою продукцією не допускається.

Для підведення загальних підсумків роботи викладачів, кафедр і факультетів наказом ректора створюється спеціальна комісія, якій до 15 вересня передаються усі перевірені звіти. Підсумки рейтингового оцінювання роботи викладачів оголошуються на загальних зборах науково-педагогічних працівників ХНУ в лютому наступного року. Комісія з підведення підсумків роботи науково-педагогічних працівників не пізніше ніж за місяць має ознайомити викладачів кафедр з попередніми результатами. Зміни до положення про рейтингове оцінювання можна вносити після підведення підсумків роботи викладачів за попередній рік, але не пізніше квітня місяця.

Впроваджена система рейтингового оцінювання роботи викладачів виявилася ефективним методом управління роботою

професорсько-викладацького складу ХНУ та дієвим механізмом стимулювання їх активності у різних видах діяльності.

Забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників.

В кожному ЗВО мають бути створені належні умови для підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, зокрема для опанування новітніх технологій навчання. Зasadничими документами для організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників є чинні документи ст. 59 Закону України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» та ін.

Основними видами підвищення кваліфікації встановлюється формальна, неформальна та інформальна освіта. **Формальна освіта** – це освіта, яка здобувається відповідно до освітніх ліцензованих програм і передбачає досягнення заздалегідь визначених результатів навчання. До формальної післядипломної освіти відносять здобуття першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівня вищої освіти за іншою спеціальністю у межах професійної діяльності або галузі знань, здобуття наукового ступеня (доктора філософії чи доктора наук).

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визначених державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Вона допомагає швидко і вчасно отримати необхідні знання відповідно до потреб тут і зараз. До неформальної післядипломної освіти відносять стажування у своєму навчальному закладі за основним місцем роботи працівника, іншому закладі освіти, науковій установі, стажування на підприємствах, організаціях і установах, участь в семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Формами підвищення кваліфікації є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці, на виробництві тощо. Форми підвищення кваліфікації можуть поєднуватись.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю. Така навчальна діяльність не обов'язково цілеспрямована та структурована, не фіксується доку-

ментально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості. Окремі види діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників (участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування), можуть бути визнані як підвищення кваліфікації. Педагогічні та науково-педагогічні працівники з урахуванням результатів само оцінювання компетентностей і професійних потреб, змісту власної викладацької діяльності та/або посадових обов'язків самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб'єктів надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації науково-педагогічних та педагогічних працівників здійснюється за відповідними програмами. Програма підвищення кваліфікації (формальна освіта) затверджується суб'єктом підвищення кваліфікації та має містити інформацію про її тему (напрямок, найменування), зміст, обсяг (тривалість), що встановлюється в годинах та/або в кредитах ЄКТС, вид, форму підвищення кваліфікації, місце (місця) надання освітньої послуги, очікувані результати навчання, вартість (у разі встановлення) або про безоплатний характер надання такої освітньої послуги. Обсяг (тривалість) програми підвищення кваліфікації визначається відповідно до її фактичної тривалості в годинах без урахування самостійної (позааудиторної) роботи або в кредитах ЄКТС з урахуванням самостійної (позааудиторної) роботи.

Організація підвищення кваліфікації здійснюється Центром післядипломної освіти ЗВО, який:

- розробляє щороку плани підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО;
- видає накази про направлення на підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників;
- розміщує відповідну інформацію в електронній базі та на офіційному сайті університету;
- здійснює інші організаційні заходи щодо підвищення кваліфікації працівників.

Структурні підрозділи ЗВО, які уповноважені здійснювати підвищення кваліфікації, мають забезпечувати її якість відповідно до встановлених вимог та нормативів.

Результати підвищення кваліфікації поза межами України, наукового стажування, участі в академічній мобільності визнаються рішенням Вченої ради Університету. Визнання підвищення кваліфікації (стажування) в рамках ЗВО за місцем роботи працівника здійс-

нюється за рішенням кафедри. Відповідно до вимог чинних Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти (2015) для забезпечення відповідності спеціальності викладача навчальній дисципліні викладачі ЗВО мають проходити науково-педагогічне стажування протягом шести місяців.

Поширеною формою підвищення кваліфікації викладачів є стажування. Захист результатів стажування здійснюється на засіданні кафедри з урахуванням їх практичного значення для поліпшення навчально-виховного процесу та розвитку виробництва. Кафедра приймає рішення про затвердження або відхилення звіту про стажування (за необхідності про його доопрацювання), а також дає рекомендації з використання результатів стажування. Рішення кафедри враховується при атестації викладача і проходженні ним конкурсу на заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників. Після проходження стажування викладач має у 10-денний термін подати витяг з протоколу засідання кафедри про затвердження підсумків стажування і довідку з місця проходження стажування у Центр професійного розвитку викладачів.

У кожному ЗВО створюються належні умови для опанування науково-педагогічними працівниками новітніми технологіями навчання. Зокрема, у Хмельницькому національному університеті проваджена 72-годинна щорічна програма курсів психолого-педагогічного циклу для молодих викладачів, яка передбачає вивчення комп'ютерних технологій навчання та інноваційних педагогічних технологій вищої освіти, роботі на платформі MOODLE. Під час зимових канікул для викладачів організуються курси вивчення англійської та польської мов. Після закінчення навчання слухачам видаються сертифікати, що підтверджують отримання відповідного рівня володіння ними іноземною мовою.

Забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу. Основою ефективної організації освітнього процесу у ЗВО є наявність необхідних ресурсів: матеріальних, інформаційних, навчально-методичних. Вітчизняні ЗВО часто використовують так зване модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище для навчання (MOODLE), яке містить електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМК) усіх дисциплін і забезпечує ефективну самостійну роботу студентів усіх напрямів і спеціальностей. Створення програмних комплексів навчальних дисциплін полягає у наповненні його окремими елементами:

- програмно-методичними матеріалами навчальних дисциплін;
- змістом інформаційних матеріалів навчальних дисциплін;

– методичними вказівками для виконання різних видів навчальної роботи та проведення контрольних заходів тощо.

Структура ЕНМК MOODLE містить:

– вихідні дані про навчальну дисципліну та її автора(ів), їх фото, рекомендації студенту;

– робочу програму (опис дисципліни) та рекомендовану траєкторію вивчення навчальної дисципліни;

– електронний навчальний посібник, підручники, задачки;

– тексти лекцій (тем);

– практикум або практичний посібник з дисципліни;

– лабораторний практикум або віртуальні лабораторні роботи;

– методичні вказівки до практичних (семінарських), лабораторних занять;

– методичні вказівки до виконання курсових проектів (робіт);

– методичні вказівки до виконання контрольних робіт студентами заочної (дистанційної) форми навчання;

– методичні вказівки щодо самостійного вивчення дисципліни або її частини; завдання для самостійної роботи студентів;

– тренувальні вправи (тести) для самоконтролю знань студента;

– перелік контрольних заходів та критерії оцінювання результатів навчання для різних видів контролю: вхідного, поточного, семестрового, підсумкової атестації;

– додаткові інформаційні матеріали: довідкова література; періодичні видання; наукова література; посилання на бази даних; довідкові системи, електронні словники та мережні ресурси тощо.

Матеріали MOODLE проходять структурно-редакційну експертизу. Після її проходження автору надається дозвіл на розміщення електронного освітнього ресурсу (ЕОР) в модульному середовищі і допуск до нього для автора, а у подальшому й для експерта. На цьому етапі ресурс не використовується у навчальному процесі.

Після розміщення всіх матеріалів у встановлені терміни в ІС автор виносить ЕОР на внутрішню кафедральну змістово-наукову експертизу, під час якої встановлюється його відповідність таким параметрам якості:

– відповідність освітній програмі та освітнім стандартам;

– відповідність навчальному плану;

– відповідність програмі навчальної дисципліни;

– актуальність та новизна матеріалу, відповідність сучасним досягненням науки і техніки;

– повнота та якість дидактичного апарату тощо.

Висновки про якість і повноту ресурсу кафедра подає у вигляді витягу з протоколу засідання та листа оцінювання внутрішньо кафедральної експертизи. Для проведення змістової експертизи ЕОР завідувач кафедри подає пропозиції щодо призначення незалежного експерта в межах кафедри (факультету) з числа досвідчених фахівців спорідненої галузі знань. Кандидатуру рекомендованого кафедрою експерта затверджує декан факультету, для якого здійснюється розроблення ЕОР.

Основним інформаційним ресурсом кожного ЗВО є бібліотека. Інформаційна система електронної бібліотеки закладу розміщує на веб-сайті ЕОР викладачів (підручники, навчальні посібники, монографії наукові статті тощо). Відповідно до наказу МОН України від 18.04.2014 року № 486 скасована процедура надання грифу МОН України навчальній літературі. У зв'язку з цим, в Хмельницькому національному університеті розроблено «Положення про надання навчальній та навчально-методичній літературі грифу Вченої ради університету», яким встановлена така процедура контролю її якості:

1) підготовлений рукопис навчальної книги представляється автором на розгляд відповідної кафедри. До рукопису обов'язково додаються дві зовнішні рецензії у двох примірниках. Рецензентами мають бути доктори наук, професори за профілем роботи з різних ЗВО. Завідувач кафедри призначає рецензента з числа досвідчених викладачів кафедри. За результатами обговорення рукопису на засіданні кафедри формується обґрунтування та розширений відгук кафедри щодо рекомендації навчальної книги до надання грифу. Автор несе персональну відповідальність за якість, обсяг і зміст рукопису; завідувач кафедри – за попередній розгляд навчальної книги, науково-методичний та виховний рівень; рецензенти – за якість та об'єктивність рецензії. Автор та завідувач кафедри несуть персональну адміністративну відповідальність за недопущення плагіату;

2) рукопис разом з пакетом документів розглядає експертна комісія факультету, яка формується при науково-методичній раді факультету, в склад якої включають трое–п'ятеро провідних викладачів кафедр. В експертну комісію факультету автор подає такий пакет документів: рукопис; дві зовнішні рецензії на рукопис; витяг з протоколу засідання кафедри щодо рекомендації рукопису до надання грифу; обґрунтування доцільності видання навчальної книги, підписаного завідувачем кафедри; розширений відгук кафедри на рукопис; відповіді автора на зауваження рецензентів; копія робочої програми навчальної дисципліни; відомості про автора (авторів).

Експертна комісія призначає рецензента зі спорідненої кафедри факультету. Експертна комісія організовує відкриті слухання навчальної книги на між кафедральному семінарі факультету. Рекомендацію експертної комісії факультету щодо надання навчальній книзі грифу університету затверджує голова Ради факультету.

Рукопис з пакетом документів (до них додається витяг з протоколу засідання Ради факультету щодо відповідності рукопису чинним стандартам освіти, вимогам до цього типу видання та рецензія фахівця зі спорідненої кафедри) передається на розгляд експертної комісії університету. Експертна комісія університету формується з голів експертних комісій факультетів, завідувача навчально-методичного відділу університету, голови комісії з навчально-методичного забезпечення змісту освіти та завідувач навчальної частини університету. Очолює експертну комісію університету проректор з науково-педагогічної роботи.

Експертна комісія університету при розгляді рукопису залишає за собою право на додаткове рецензування в мережах споріднених кафедр інших факультетів або інших закладів вищої освіти. Рішення експертної комісії університету затверджує Науково-методична рада університету. При позитивному рішенні рукопис разом з поданими документами і рекомендацією Науково-методичної ради подаються до Вченої ради університету, де приймається остаточне рішення щодо надання рукопису відповідного грифу. Робота експертної комісії університету керується Положенням про експертну комісію університету. Навчальні матеріали підручників і навчальних посібників проходять перевірку на виявлення академічного плагіату.

Забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом. Результатом комп'ютеризації, інформатизації усіх видів діяльності ЗВО є її комп'ютерна мережа, велика кількість програмних продуктів, швидкісний Internet та використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій. Приклад сучасної інформаційної системи Хмельницького національного університету буде наведений у розділі 3.

Забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації. Основним способом висвітлення публічної інформації є її публікація на офіційному web-сайті ЗВО, що розміщений на сервері закладу. Обмежений доступ мають лише адміністративні сторінки, з яких проводиться налаштування сайту та додавання інформації у відповідні розділи. Решта сторінок сайту мають вільний доступ з мережі Internet.

Висвітлення інформації про освітні програми, ступені вищої освіти, та кваліфікації проводиться на сайтах кафедр, приймальної комісії, інших структурних підрозділів. Оновлення та підтримання в актуальному стані інформації на сайті ЗВО проводиться адміністраторами сайту закладу та кафедр. Крім цього на сайті ЗВО для потенційних абітурієнтів та навчальних закладів-партнерів розміщуються інформаційні пакети з усіх спеціальностей.

Ознайомитися з публічною інформацією ХНУ можна на сайті закладу за адресою <https://www.khnu.km.ua/root/page.aspx?l=0&r=60>. Вся інформація згрупована у такі рубрики:

- установчі документи;
- ліцензування та акредитація;
- освітні програми;
- звіти;
- фінансові документи;
- положення;
- стипендіальне забезпечення;
- наука;
- документи Вченої ради;
- документи по роботі з персоналом;
- антикорупційні заходи;
- інформація проведення державних закупівель;
- студентське самоврядування;
- приймальна комісія;
- положення;
- оплата навчання та додаткових освітніх послуг;
- студентське містечко.

Перелік документів, що обов'язково мають бути оприлюднені на веб-сайті ЗВО визначено чинними нормативними актами.

Забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти. Відповідно до законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про авторське право і суміжні права», з урахуванням листа МОН України від 15.08.2018 р. №1/11-8681 та «Методичних рекомендацій МОН України для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності (лист МОН від 23.10.2018 р. №1/9-650), рекомендацій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності (2019) у кожному ЗВО має функціону-

вати система запобігання та виявлення плагіату у наукових працях співробітників університету і кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти тощо.

Прикладом такої системи може бути система Anti-Plagiarism, яка діє у Хмельницькому національному університеті з 2010 року (<https://sourceforge.net/projects/antiplagiarismc/>). Вона використовується для перевірки результатів дипломного проектування здобувачів вищої освіти. Застосування цієї системи дозволяє здійснювати перевірку: дипломних проектів і робіт студентів, дисертаційних робіт здобувачів наукових ступенів, наукових та методичних праць викладачів, програмного коду написаного різними мова програмування (C, C++, C#, Java тощо) у дипломних проектах (роботах), результатом яких є програмний продукт; виявляти випадки плагіату, навмисно перекрученого тексту; запобігати випадкам порушення законодавства та настанню юридичної відповідальності.

Система Anti-Plagiarism є мультиплатформенною і може бути використана в різних операційних системах (Windows, Linux, Solaris, Unix тощо). Програмне забезпечення системи Anti-Plagiarism розроблено з використанням мови Java і клієнт-серверних технологій. У ній можна здійснювати перевірку текстів будь-якою мовою і, залежно від побажань користувачів, встановлювати граничний рівень плагіату та помилок.

Система Anti-Plagiarism здійснює багатоваріантну перевірку представленого матеріалу. Так, спочатку відбувається перевірка на плагіат у власній базі даних, що цілком достатньо для робіт студентів, а тоді, за потребою, можна здійснити порівняння наданих матеріалів з матеріалами розміщеними у Word Wide Web, що є доцільним для перевірки дисертаційних робіт та наукових робіт викладачів. Порівняння цих матеріалів з матеріалами розміщеними у Word Wide Web здійснюється одразу за двома оригінальними алгоритмами.

В системі Anti-Plagiarism є два типи користувачів – адміністратор та користувач. Користувач-адміністратор може здійснювати введення текстів на перевірку, отримувати повний звіт за введеним текстом та може проглядати всі роботи, завантаженні з його навчального закладу. Натомість простий користувач може здійснювати введення текстів на перевірку, отримувати обмежений звіт та переглядати тільки ті роботи, які введені безпосередньо ним. Практичне застосування системи Anti-Plagiarism показало її ефективність на етапі дипломного проектування.

На сьогодні з сервера проекту завантажено більше ніж 40 000 копій програмного забезпечення Anti-Plagiarism. Користувачами системи Anti-Plagiarism є більше 370 освітніх закладів з усього світу. У 2012 р. після врахування побажань користувачів була створена глобальна система з загальною базою документів та системою адміністрування доступу до результатів аналізу документів, що дозволило значно прискорити аналіз документів та якість визначення плагіату. Попередні версії досі використовуються різними навчальними закладами. Якщо раніше впровадження цієї системи відбувалося в рамках однієї навчальної установи, то на теперішній час, завдяки загальній базі даних, формується єдиний інформаційний простір між різними освітніми установами, під'єднаними до системи.

Враховуючи загальноосвітні тенденції, можна стверджувати, що альтернатив застосуванню систем запобігання плагіату у навчальному процесі та науковій діяльності освітніх закладів сьогодні немає. Досвід використання системи Anti-Plagiarism, що є розробкою ХНУ, доводить ефективність використання таких систем для підвищення якості освітнього процесу. Оптимальні функціональні можливості системи, накопичена база даних, кількість під'єднаних освітніх закладів та користувачів дозволяє позиціонувати систему Anti-Plagiarism Хмельницького національного університету як затребувану систему запобігання плагіату в освітньому середовищі України.

Положення про дотримання академічної доброчесності у Хмельницькому національному університеті (2019) розроблено відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Згідно з цим положенням об'єктами виявлення плагіату є результати діяльності учасників освітнього процесу: навчальної (здобувачі вищої освіти), наукової (науково-педагогічні, педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти та наукових ступенів магістра, доктора філософії, доктора наук), навчально-методичної (науково-педагогічні, педагогічні працівники та співробітники ХНУ).

Перевірка рівня запозичень у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти здійснюється випусковою кафедрою відповідно до графіка дипломного проектування (не пізніше ніж за три дні до захисту роботи) і виконується відповідальною особою, призначеною завідувачем кафедри для введення до електронної системи Anti-Plagiarism кваліфікаційних робіт (далі – відповідальний).

Для дипломних проектів освітньо-професійних програм підготовки здобувачів вищої освіти допускається максимальний збіг з однією роботою не більше ніж 40 %; для дипломних робіт освітньо-наукових програм – не більше ніж 25 %. Наявність помилок у ро-

боті не повинна перевищувати межу 20 %; у разі використання специфічних термінів –30 %.

Кваліфікаційна робота не повинна мати менше ніж 60 000 знаків (300 лексем). Кваліфікаційна робота, що не відповідає одній із встановлених вимог, повертається студенту на доопрацювання. Допускається не більше ніж три перевірки однієї кваліфікаційної роботи у електронній системі Anti-Plagiarism.

У випадку виявлення плагіату, що перевищує встановлені нормативи (на підставі довідки), здобувач не допускається до захисту кваліфікаційної роботи до моменту усунення виявлених порушень та повторного проходження перевірки в електронній системі Anti-Plagiarism.

У випадку виявлення умисного пошкодження тексту кваліфікаційної роботи, що унеможливує її перевірку в електронній системі Anti-Plagiarism, повну відповідальність за це несе винятково здобувач вищої освіти, а робота знімається із захисту.

У разі незгоди автора кваліфікаційної роботи щодо дій посадових осіб – науковий керівник інформує про це службовою запискою декана факультету, на якому навчається студент. Остаточне рішення щодо факту академічного плагіату у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти може бути прийнято комісією, створеною розпорядженням декана факультету.

Перевірка, виявлення плагіату та його усунення у наукових працях здійснюється на етапі представлення рукописів для розгляду редакційною колегією або кафедрою. Редактори журналів, засновниками яких є Університет, оргкомітети заходів наукового, науково-технічного, науково-методичного спрямування (конференцій, семінарів тощо) приймають до публікації статті (тези), які проходять обов’язкову перевірку на плагіат за допомогою системи Anti-Plagiarism.

Перевірка рукописів статей, тез доповідей проводиться за допомогою одного або декількох програмно-технічних засобів з визначенням унікальності роботи. При цьому використовується така орієнтовна шкала (у відсотках до загального обсягу матеріалу):

- висока унікальність, робота допускається до опублікування – 90–100 %;
- середня унікальність, робота потребує доопрацювання та повторної перевірки – 51–89 %;
- низька унікальність, робота відхиляється без права подальшого розгляду –50 % і нижче.

Відповідальні секретарі наукових журналів та оргкомітетів конференцій, відповідальні особи з числа висококваліфікованих спів-

робітників кафедр, що призначаються розпорядженням завідувача кафедри, організують перевірку кожної представленої роботи на наявність академічного плагіату та надають довідку у роздрукованому вигляді для подальшого розгляду на засіданнях кафедр, експертних комісій спеціалізованих вчених рад, оргкомітетів конференцій.

Результати перевірки на академічний плагіат оформлюються протоколом (засідання експертної комісії кафедри, редакційної колегії журналу, оргкомітету конференції) у вигляді рішення щодо дозволу до опублікування матеріалів, повернення матеріалів на доопрацювання або відхилення без права подальшого розгляду.

Перевірку на академічний плагіат дисертаційних робіт і авторефератів, згідно з чинним законодавством, організують голови спеціалізованих вчених рад.

Для надання навчальній книзі (підручнику, навчальному чи навчально-методичному посібнику, конспекту лекцій тощо) грифу Вченої ради університету та друку видання у редакційно-видавничому відділі університету, як обов'язковий елемент встановлено експертизу: перевірку змісту видання на наявність плагіату. Завідувач кафедри направляє рукопис для перевірки на плагіат до відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення наукової бібліотеки. Співробітник бібліотеки приймає електронну версію навчального видання на експертизу за таких умов: 1) наявності роботи в завершеному вигляді; 2) файл видання у форматі *.doc (Word 97 – Word 2003), *.docx (Word 2007).

Перевірка видання на академічний плагіат здійснюється на базі даних електронної бібліотеки Університету впродовж двох робочих днів. За результатами перевірки видання автору видається довідка. Позитивним результатом перевірки вважається, коли обсяг запозичень у навчальній книзі не перевищує 10 %, у навчально-методичному виданні – 20 %.

У випадку, коли виявлений відсоток плагіату в навчальному виданні перевищує встановлені нормативи, автору повертається робота на доопрацювання. Після внесених автором виправлень процедура перевірки видання на наявність плагіату проводиться повторно.

У випадку незгоди з висновком (довідкою) щодо виявлення факту плагіату у творі автор має право у триденний термін з моменту виявлення плагіату подати письмову апеляційну заяву: викладацький склад, аспіранти, докторанти – на ім'я проректора з науково-педагогічної (наукової) роботи; здобувачі вищої освіти – на ім'я декана факультету.

Для розгляду апеляційної заяви здобувача вищої освіти створюється апеляційна комісія, персональний склад якої формується розпорядженням проректора з науково-педагогічної роботи із найбільш досвідчених та авторитетних викладачів відповідних кафедр (загальний склад не більше ніж п'ять осіб). Секретарем комісії призначається відповідальний по кафедрі за введення до електронної системи Anti-Plagiarism кваліфікаційних робіт.

Голова апеляційної комісії проводить засідання у тижневий термін з моменту виходу розпорядження проректора з науково-педагогічної роботи про створення апеляційної комісії. Про дату та час проведення засідання заявник попереджається щонайменше за два дні. Якщо заявник не з'являється на засідання апеляційної комісії, питання розглядається за його відсутності.

За результатами засідання апеляційна комісія формує висновки, які підписує голова апеляційної комісії, її члени та заявник, зазначаючи «З висновками апеляційної комісії погоджуюся». Висновки апеляційної комісії щодо академічного плагіату у роботах здобувачів вищої освіти зберігаються у деканатах, у роботах науково-педагогічних працівників – в навчально-методичному відділі (науково-дослідному секторі).

З метою запобігання плагіату на різних структурних рівнях ХНУ усі наукові праці, навчальні, навчально-методичні видання співробітників (за згодою) та здобувачів вищої освіти підлягають публікації в репозитарії або електронній бібліотеці закладу. Перед розміщенням робіт у репозитарії вони проходять перевірку на наявність плагіату із залученням ресурсів мережі Internet.

Редакційно-видавничий і навчально-методичний відділи контролюють процес видання та розповсюдження навчальних, навчально-методичних матеріалів з уніфікованим визначенням вимог щодо належного оформлення посилань на матеріали, використані у письмових роботах. Відділ забезпечення якості вищої освіти не рідше ніж один раз на рік проводить аналіз результатів перевірок кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти усіх рівнів, ступенів та спеціальностей на наявність академічного плагіату по факультетах і доповідає про її результати на засіданні Вченої ради ХНУ.

На факультетах запроваджуються спеціальні заняття для здобувачів вищої освіти та наукових ступенів з основ наукового письма та дослідницької роботи, коректного використання у письмових роботах інформації з інших джерел та уникнення плагіату, правил опису джерел та оформлення цитувань. Результати дипломного проекту-

вання підлягають обговоренню на вчених (методичних) радах факультетів з обов'язковим аналізом стану перевірок кваліфікаційних робіт на наявність плагіату та розглядом заходів щодо його усунення.

Керівник кваліфікаційної роботи в обов'язковому порядку ознайомлює з цим положенням здобувачів вищої освіти, а на всіх етапах виконання кваліфікаційної роботи, контролює і попереджає факти плагіату. Відповідальний за дипломне проектування на кафедрі напередодні захисту вносить до системи «Електронний університет» по кожній кваліфікаційній роботі такі дані: відсоток плагіату, відсоток помилок та кількість лексем. Якщо введені дані відповідають встановленим нормам перевірки на наявність академічного плагіату, то студент допускається до захисту.

Якщо дані щодо перевірки на наявність академічного плагіату не внесені до системи «Електронний університет», то прізвище такого студента, відповідно, не відображається у відомості захисту кваліфікаційної роботи, а студент не допускається до захисту. Результати перевірки на наявність академічного плагіату обов'язково містяться у щорічному звіті кафедри за результатами дипломного проектування, який подається у деканат та до навчального відділу.

Завідувач кафедри в обов'язковому порядку ознайомлює з цим положенням науково-педагогічний персонал та співробітників, що займаються навчальною роботою, науково-методичною діяльністю. Відповідно до «Положення про дотримання академічної доброчесності» в ХНУ основними видами академічної відповідальності за порушення здобувачами вищої освіти норм академічної доброчесності є: повторне проходження оцінювання; повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; позбавлення академічної стипендії, відрахування із закладу вищої освіти.

Відповідальність за виявлення академічного плагіату у дисертаційних дослідженнях, у разі їх захисту, покладено на голів спеціалізованих вчених рад, на засіданнях яких відбувся захист. До основних видів академічної відповідальності науково-педагогічних працівників належать: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєння наукового звання; позбавлення присудженого наукового ступеня чи присвоєного вченого звання; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

До учасників освітнього процесу можуть застосовуватися додаткові види академічної відповідальності: усне зауваження від викладача або представника адміністрації університету (завідувача кафедри, заступника декана, декана факультету); попередження про можливість стягнення до академічної відповідальності; скерування

на додаткове навчання з питань академічної доброчесності; повторне виконання завдання; зниження оцінки за виконане завдання; виключення з рейтингу претендентів на отримання академічної стипендії або нарахування штрафних балів у такому рейтингу; позбавлення почесних звань, нагород, стипендій тощо, присуджених закладом вищої освіти; позбавлення права голосу у колегіальних органах управління закладом вищої освіти або обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін; позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання фінансування наукових досліджень, стипендій, грантів; відрахування чи звільнення.

Для забезпечення дотримання принципу нетерпимості («нульової толерантності») до порушень академічної доброчесності у ЗВО створюються кодекси академічної доброчесності, які визначають загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньо-наукової діяльності усіма її учасниками. Приклад «Кодексу академічної доброчесності учасників освітнього процесу Хмельницького національного університету» наведений у додатку Б.

Інструментом контролю додержання принципу академічної доброчесності в освітній та науковій діяльності ЗВО є анкетування учасників освітнього процесу, зокрема студентів. Приклад форми анкетування студентів щодо чинників впливу на якість вищої освіти у Хмельницькому національному університеті наведена у додатку В.

Крім зазначених вище, в ЗВО розробляються та впроваджуються інші **процедури** і **заходи**, що визначаються спеціальними законами або документами закладу освіти. Наприклад, створення в закладі освіти **інклюзивного освітнього середовища**, універсального дизайну та розумного пристосування.

Питання для самоконтролю

1. Перерахуйте зарубіжні та вітчизняні нормативні документи, на яких базується процес розбудови та функціонування системи забезпечення вищої освіти в Україні.

2. Схарактеризуйте складники чинної вітчизняної системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

3. Висловіть свою думку щодо ефективності існуючих процедур забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у вашому ЗВО.

4. Напишіть есе на тему «Академічна доброчесність в нашому університеті: реалії та перспективи».

Розділ 3

Інноваційні засоби і технології забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні

- ◆ **Інформаційна система закладу вищої освіти як інструмент забезпечення якості**
- ◆ **Характеристика інформаційної системи електронного навчання**

3.1. Інформаційна система закладу вищої освіти як інструмент забезпечення якості

Інформатизація є пріоритетним напрямом розвитку сучасного суспільства. Нині жодна із сфер діяльності людини не обходиться без інформаційних технологій. Один з перспективних напрямів інформатизації є розвиток систем планування та управління ресурсами підприємства (ERP-систем). Створення і використання ERP-систем надає нові можливості і в управлінні закладом вищої освіти.

Необхідність інформатизації управлінської та освітньої діяльності у закладі вищої освіти є очевидною. Усі методи зберігання й обробки інформації що використовувалися раніше, вже не можуть забезпечити потреб університету. Це зумовлює необхідність створення і впровадження інтегрованої інформаційної системи (ІС), що дозволяє здійснювати оперативний обмін інформацією між його структурними підрозділами; планувати, організовувати і контролювати увесь навчальний процес, включаючи роботу навчального відділу, деканатів, кафедр тощо. Практично всі існуючі на ринку системи такого типу є комерційними і дорогавартісними, що робить практично неможливим їхнє використання у більшості ЗВО України.

Інформаційна система закладу вищої освіти повинна забезпечувати підвищення якості освітнього процесу, через оперативний облік процесів і ресурсів, збереження даних про стан навчальних, кадрових, навчально-методичних, інформаційно-бібліотечних, матеріальних та інших ресурсів, аналітичне оброблення, оперативний пошук, передачу та необхідне відтворення інформації. Також інфор-

маційна система повинна автоматизувати усі процеси управління, сприяти зниженню матеріальних витрат на організацію роботи ЗВО.

Автори колективної монографії, присвяченої методологічним основам створення, впровадження і розвитку інтегрованої інформаційної системи управління університетом (С. Чернишенко, Ю. Воротницький, М. Алексеев та ін.), визначають триєдину мету створення такої системи.

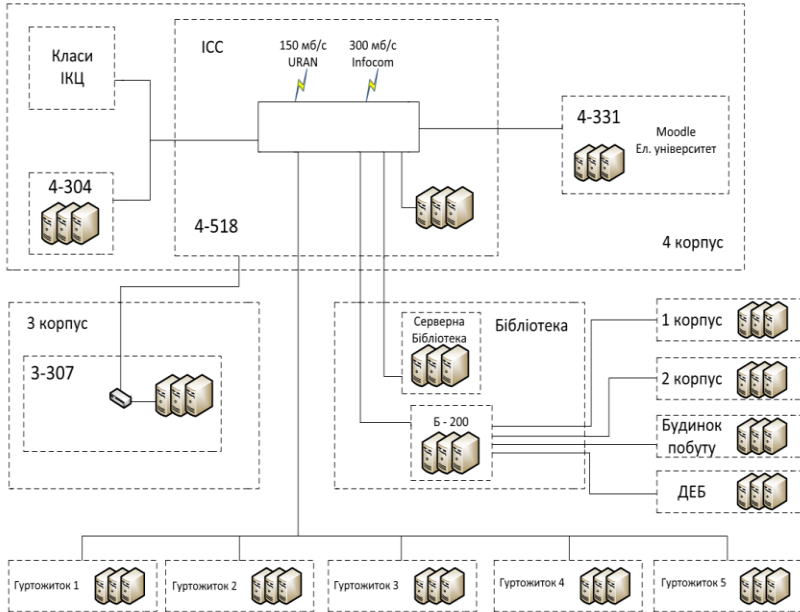
Основною метою розроблення та впровадження інтегрованої інформаційної системи управління університетом є підвищення якості освітнього процесу. Цієї мети можна досягти завдяки постійному моніторингу параметрів якості, забезпеченню достовірності і швидкості отримання інформації щодо різних аспектів організації навчального процесу з необхідним ступенем її деталізації і, як наслідок, обґрунтованості та оперативності ухвалення управлінських рішень, що безпосередньо впливають на виконання університетом освітньої функції.

Наступна мета – зниження витрат на організацію освітньої діяльності університету шляхом оптимізації використання всіх ресурсів університету, підвищення продуктивності праці персоналу та ефективного управління наданням платних освітніх послуг.

Нарешті, третя мета розроблення та впровадження інтегрованої інформаційної системи управління університетом полягає в демократизації освітнього процесу, розвитку академічних свобод завдяки забезпеченню прозорості усіх видів діяльності університету, створенню зручного інформаційного середовища для взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Розглянемо для прикладу мережу Хмельницького національного університету, що розвивається в рамках моделі єдиного інформаційного простору, заснованого на інформаційних технологіях (див. рис. 3.1). Мережа об'єднує 49 комп'ютерних лабораторій та забезпечує доступ до інформаційних систем Університету, а також доступ до всесвітньої мережі Internet. На сьогоднішній день в університеті налічується 456 одиниць комп'ютерної техніки, що задіяні в навчальному процесі. Практично усі комп'ютери підключені до локальної мережі Університету та отримують доступ до всесвітніх освітніх ресурсів глобальної мережі Internet.

ІС «Електронний університет» розроблена і використовується у Хмельницькому національному університеті з 2003 року. Метою створення ІС «Електронний університет» є забезпечення університету ефективним засобом для організації, реалізації і контролю освітньої діяльності на основі сучасних інноваційних технологій.

**Рис. 3.1 – Комп’ютерна мережа
Хмельницького національного університету**

Розробники інформаційної системи «Електронний університет» у Хмельницькому національному університеті (М. Косіюк, А. Мазарчук, К. Більовський) під час її створення і впровадження вирішували такі завдання:

- розробка моделі управлінської і освітньої діяльності університету у вигляді спеціалізованої інформаційної бази даних;
- створення і ведення єдиної інформаційної бази підтримки адміністративної, навчальної та навчально-методичної діяльності університету;
- створення і впровадження нових форм і методів управління навчальним процесом в університеті на основі сучасних інформаційних технологій і концепцій управління якістю вищої освіти;
- скорочення часу, необхідного для проходження інформації, яка потрібна для ухвалення рішень;
- автоматизація і підвищення ефективності роботи співробітників університету;
- забезпечення інформаційних потреб користувачів системи;

– введення єдиних стандартів роботи з електронними документами, які враховують існуючу нормативну базу і забезпечують захист, керуваність і доступність документів;

– створення системи стратегічного і оперативного планування, системи прогнозування розвитку університету.

До складу інформаційної системи «Електронний університет» Хмельницького національного університету входить програмне, інформаційне, організаційне та методичне забезпечення.

ІС розроблена на базі відкритого програмного забезпечення, що вільно розповсюджується. Для роботи в системі не потрібне додаткове комерційне програмне забезпечення. Система має зручний інтерфейс користувача, гнучкий механізм відбору і пошуку даних, механізм збереження електронних копій документів і формування друкарських форм усіх необхідних документів. Система забезпечує необхідний рівень безпеки даних, авторизацію користувачів, розподіл повноважень доступу до функцій і даних системи.

Інформаційна система «Електронний університет» – це система корпоративного типу, що відображає структуру університету і визначає ефективність як функцій управління, так і підсистем управління ЗВО. Модульна структура інформаційної системи і раціональна структуризація бази даних та інтерфейсів користувача дають змогу залучати додаткові програмні модулі в будь-яких підсистемах, швидко змінювати їх залежно від поточних потреб освітнього й управлінського процесу. Уся обробка інформації здійснюється на серверах, а користувачі працюють в розподіленому режимі.

В ІС «Електронний університет» можуть працювати всі викладачі, студенти та адміністративний персонал університету. Кожен користувач має власний логін і пароль для входу. Усі користувачі можуть долучатися до створення і контролю банку даних ІС: відділ кадрів створює дані про професорсько-викладацький склад, співробітників і студентів, навчальний відділ зберігають інформацію про навчальні плани, деканати формують робочі навчальні плани, індивідуальні плани студентів та електронні відомості, викладачі створюють і заповнюють електронні журнали, студенти контролюють виставлення оцінок. Інформаційна система дозволяє розраховувати загальні рейтинги діяльності викладачів і студентів. Всім цим може користуватись будь-яка служба університету для створення відповідної звітності. Будь-який користувач може працювати із системою як в університеті, так на домашньому комп'ютері за наявності виходу в мережу Internet.

Кожна служба, що бере участь у формуванні бази даних інформаційної системи, повинна вчасно і правильно вводити «свої» дані в систему. Вони одразу стають доступними для користувачів, що мають до них право доступу. Управління всіма режимами роботи інформаційної системи реалізоване за допомогою власних розроблених Web-інтерфейсів, які використовуються для передавання команд управління серверам і відображення одержаної інформації в потрібному вигляді і форматі.

Перевагою ІС «Електронний університет» є накопичувально-часовий спосіб зберігання інформації в базі даних, що дозволяє отримати необхідну звітність на будь-який момент часу, і доставка інформації до клієнта за допомогою Web-сервера, що дозволяє встановлювати на комп'ютерах клієнтів будь-яку операційну систему у складі якої є стандартний Web-браузер.

Ще однією перевагою інформаційної системи є можливість швидкої публікації будь-якої інформації для загального відкритого доступу. Наприклад, це можуть бути списки студентів за факультетами і групами, списки випускників за роками, факультетами і спеціальностями, розклад занять за викладачами і навчальними групами, підсумкова успішність за факультетами тощо. Для друку інформації з ІС можна використовувати стандартне програмне забезпечення, наприклад програмне забезпечення на базі відкритого стандарту PDF. Зокрема вільно розповсюджується Adobe Acrobat Reader.

Інформаційна система розроблена з урахуванням усіх складників системи управління (планування, забезпечення, контролювання та поліпшення) та передбачає управління: організаційною структурою університету; документообігом; персоналом; фінансами; адміністративно-господарською діяльністю; навчальним процесом; науково-дослідною діяльністю.

Основними функціональними блоками інформаційної системи є інформаційна система управління університетом та інформаційна система електронного навчання.

Інформаційна система управління університетом забезпечує підтримку процесів управління навчальною, науковою та іншими видами діяльності університету; надає інструментарій для ефективного виконання науково-педагогічними працівниками та іншими співробітниками своїх професійних обов'язків; здійснює супровід внутрішньоуніверситетської нормативної бази; забезпечує інформаційні сервіси для студентів. Для ефективного управління різними видами діяльності університету для учасників освітнього процесу в інфор-

маційній системі передбачені підсистеми, у які можна зайти під різними ролями: викладач, студент, структурний підрозділ університету, відповідальний за певну ділянку роботи університету чи кафедри та ін.

Основними складниками інформаційної системи управління університетом є:

- система електронного документообігу;
- система оцінювання ефективності діяльності викладачів і підрозділів університету (внутрішньоуніверситетський рейтинг);
- система управління навчальним процесом.

Система електронного документообігу підвищує ефективність управлінської діяльності шляхом вдосконалення, спрощення та прискорення процедур документообігу.

Система електронного документообігу підтримує функції створення, зберігання, пошуку документів та контролю їх виконання, забезпечує уніфікацію основних форм (шаблонів) документів. У системі формуються шаблонів документів, доступ до яких можливий через офіційний web-сайт університету. Використання шаблонів забезпечує ідентичність обробки інформації на всіх робочих місцях в результаті використання єдиного програмного забезпечення і централізованого зберігання даних.

Система електронного документообігу автоматизує процедури документообігу і забезпечує своєчасну доставку електронних документів й інформаційних повідомлень усім зацікавленим структурним підрозділам університету. Система дозволяє обробляти документи в електронній формі, проводити їх пошук у базі даних, забезпечує необхідний рівень безпеки даних.

Можливості системи електронного документообігу дають можливість керівництву оперативно отримувати інформацію про усі види діяльності закладу вищої освіти.

Наступним складником інформаційної системи управління університетом є **система оцінювання ефективності діяльності викладачів і підрозділів університету**, що передбачає оцінку рівня роботи інститутів, факультетів, кафедр й окремих викладачів; стимулювання структурних підрозділів до підвищення якості роботи за основними напрямками діяльності університету.

Для управління якістю вищої освіти визначальне значення має **система управління навчальним процесом**. Система підтримує управління усіма етапами навчального процесу – від планування, організації та оцінювання ефективності навчального процесу до повного інформаційного супроводу студентів протягом усього періоду

їх навчання. Система управління навчальним процесом є основним постачальником даних для статистичних та аналітичних звітів про якість вищої освіти.

Система управління навчальним процесом передбачає здійснення з таких процесів:

- управління контингентом студентів;
- складання навчальних планів і графіків навчального процесу;
- складання робочих навчальних програм;
- складання індивідуальних навчальних планів студентів;
- розрахунок і розподіл навчального навантаження;
- складання розкладу навчального процесу;
- ведення електронного журналу;
- облік успішності;
- електронне анкетування студентів, випускників і працевлаштування;
- облік працевлаштування випускників;
- контроль якості навчального процесу.

Управління контингентом студентів. На кожного студента в ІС «Електронний університет» заводяться електронні особиста та навчальна картки. Студенти розподіляються за навчальними групами. В особистих картках студентський відділ кадрів фіксує переведення студентів з курсу на курс; переведення на інші спеціальності, у т.ч. на інші факультети; переведення в інші заклади освіти та з інших закладів освіти; переведення з групи в групу; переведення на іншу форму навчання, в т.ч. фінансову; відрахування за власним бажанням, за академічну неуспішність, за невиконання умов контракту, внаслідок переведення в інший заклад освіти, у зв'язку із закінченням терміну навчання; надання і продовження академічної відпустки; відновлення студентів після відрахування чи академічної відпустки; зміну прізвища чи інших персональних даних; закінчення навчання і випуск. Усі перелічені операції ініціюються деканатом.

До повноважень деканату відноситься закріплення студентів за обраними ними спеціалізаціями в межах спеціальності та занесення до їхніх навчальних карток результатів сесій.

Складання навчальних планів і графіків навчального процесу. Розроблення навчальних планів здійснюється відповідно до освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальностями. Навчальний план визначає графік навчального процесу (тривалість виконання різних видів навчальної роботи); перелік та обсяг вивчення обов'язкових і вибіркових дисциплін; обсяги та

види аудиторного навантаження й самостійної роботи студентів (у кредитах ЄКТС і годинах); семестри, у яких вивчаються дисципліни і здійснюється практична підготовка студентів; форми контролю навчальних досягнень студентів з кожної дисципліни. Навчальний план розробляється деканатом, узгоджується з навчальним і навчально-методичним відділом і затверджується Вченою радою університету.

Навчальний план є основою для розробки робочого навчального плану спеціальності, який уточнює перелік дисциплін, що вивчаються в кожному семестрі, обсяги та види аудиторної і самостійної роботи, визначає кафедру, за якою закріплена кожна дисципліна. Робочий навчальний план розробляється щорічно деканатом або випусковою кафедрою.

З урахуванням контингенту студентів навчальний відділ щорічно розробляє графік навчального процесу, який визначає терміни навчального процесу, заліково-екзаменаційних сесій, практик і канікул.

Складання робочих навчальних програм. Робочі програми навчальних дисциплін складаються викладачами кафедр. ІС «Електронний університет» автоматизує процес складання робочої програми в частині вибору кількості кредитів і годин, окремих видів навчальної роботи, форм поточного і підсумкового контролю тощо (рис. 3.2). На підставі списку літератури робочої програми та інформації про контингент студентів проводиться аналіз забезпеченості навчальної дисципліни навчально-методичною літературою.

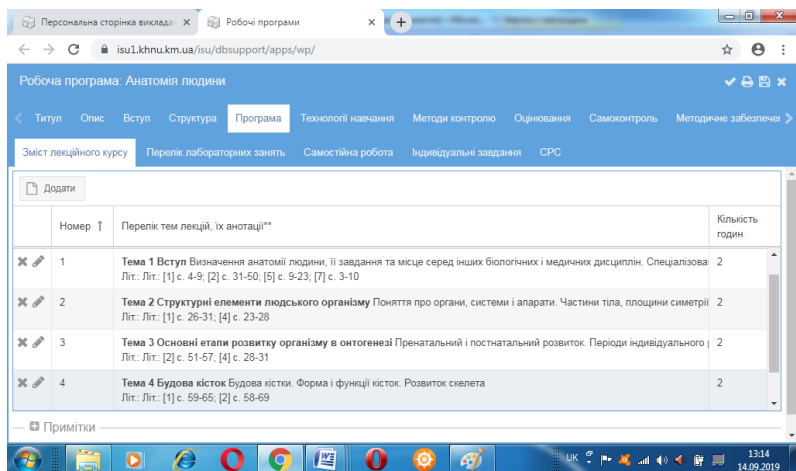

Рис. 3.2 – Елемент робочої навчальної програми в ІС «Електронний університет»

Розрахунок і розподіл навчального навантаження. Для розрахунку навчального навантаження використовуються робочі навчальні плани та інформація про контингент студентів (кількість, спеціальності, спеціалізації, потоки, групи, підгрупи). Спочатку в інформаційній системі проводиться розрахунок годин для кожної дисципліни чи виду робіт. Після закріплення навчальних дисциплін за кафедрами (рис. 3.3), кожна кафедра здійснює розподіл навчальної роботи за викладачами. Викладачі на підставі розподілу навчального навантаження складають свої індивідуальні плани роботи на рік.

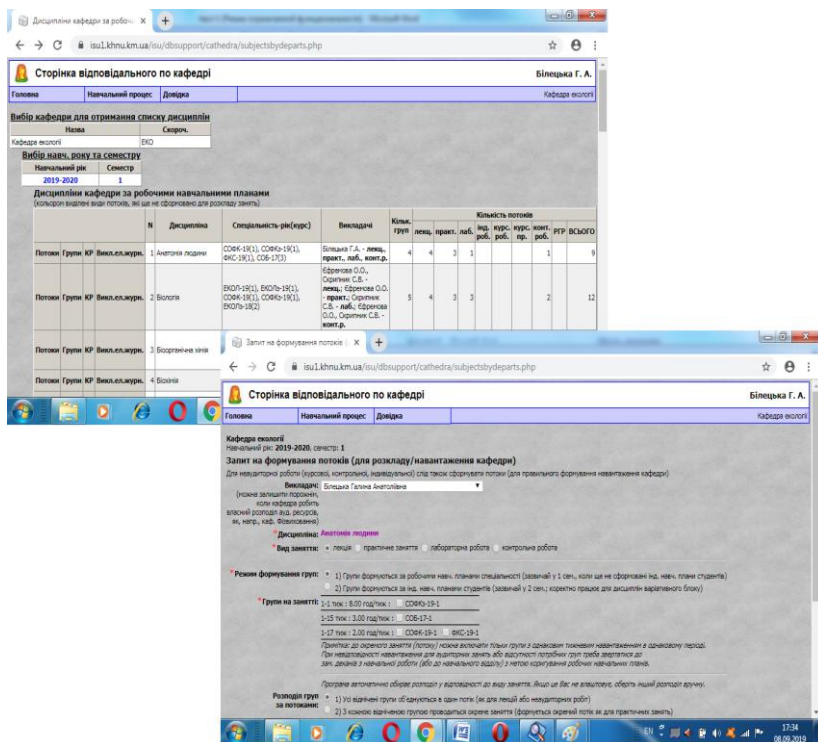

Рис. 3.3 – Закріплення дисциплін за викладачам кафедр в ІС «Електронний університет»

Формування розкладу навчального процесу. Після закріплення навчальних дисциплін за викладачами кафедр, навчальний відділ складає електронний розклад навчального процесу (рис. 3.4, 3.5) для викладачів і навчальних груп.

Розділ 3. Інноваційні засоби і технології забезпечення якості...

Потоки занять

Назва: Кафедра екології
Скороч.: ЕКО

Вибір навч. року та семестру
Навчальний рік: 2019-2020
Семестр: 1

Дисципліни кафедри за робочими навчальними планами
(коди курсів вказані в колонці Потіток, всі інші не сформовані або не розкладу заняття)

Дисципліна	Спеціальність-рік(курс)	Викладачі	Кільк. груп	Кількість потоків			Всього
				лекц. роб.	практ. роб.	лаб. пр. роб.	
Анатомія людини	СОФК-19(1), СОФК-19(1), ФКС-19(1), СОБ-17(3)	Білецька Г.А. - лекц., практи., лаб., конт.р.	4	4	3	1	9

Потоки занять

№	Вид заняття	Викладач	год. / тиж.	Тиж.	День	Пара	Ауд.	Групи	Кільк. студ.	Форма навчання	Дата з	Дата до	Заяв. ауд.	Примітка (Побажання)	З тижня	Всього тижня	
Денна форма навчання																	
1	Додат. групи	1	лекція	1.00	Чис.	Вт	4	1-302	СОБ-17-1	12	Денна	02.09.2019	14.12.2019	Аудиторія кафедри екології		1	15
2	Додат. групи	2		2.00	Чт	1	1-302	СОБ-17-1	12	Денна	02.09.2019	14.12.2019	Аудиторія кафедри екології		1	15	
3	Додат. групи	3		2.00	Пн	1	1-210	СОФК-19-1, ФКС-19-1	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110		1	17		
4	Додат. групи	4	практичне заняття	2.00	Пн	3	1-306	СОФК-19-1	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	17	

Рис. 3.4 – Складання розкладу навчального процесу в ІС «Електронний університет» навчальним відділом

Персональна сторінка викладача
Білецька Г. А.

Вибір навч. року та семестру
Навчальний рік: 2019-2020
Семестр: 1

Філософія

№	Вид заняття	Викладач	год. / тиж.	Тиж.	День	Пара	Ауд.	Групи	Кільк. студ.	Форма навчання	Дата з	Дата до	Заяв. ауд.	Примітка (Побажання)	З тижня	Всього тижня	
СОФК-19-1																	
ФТ-19-1																	
1	Пн	1	лекц.	1.00	Пн	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
2	Пн	2	лекц.	1.00	Пн	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
3	Пн	3	лекц.	1.00	Пн	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
4	Пн	4	лекц.	1.00	Пн	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
5	Пн	5	лекц.	1.00	Пн	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
6	Вт	1	лекц.	1.00	Вт	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
7	Вт	2	лекц.	1.00	Вт	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
8	Вт	3	лекц.	1.00	Вт	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
9	Вт	4	лекц.	1.00	Вт	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
10	Ср	1	лекц.	1.00	Ср	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15
11	Ср	2	лекц.	1.00	Ср	1	1-210	Білецька Г.А.	12	Денна	02.09.2019	28.12.2019	1-110	Аудиторія кафедри екології		1	15

Рис. 3.5 – Розклад навчального процесу в ІС «Електронний університет»

Ведення електронного журналу. Електронні журнали складаються на підставі робочих навчальних планів, інформації про закріплені за викладачами дисципліни, відомостей про контингент студентів. В журнали можна вносити оцінки, результати атестації, відомості про відвідування занять студентами. Для кожної дисцип-

ліни викладач може створювати довільну кількість журналів, наприклад, для кожної підгрупи.

Для кожного журналу створюється перелік видів контролю і визначаються їх коефіцієнти вагомості (рис. 3.6). Оскільки лекції може вести один викладач, а практичні заняття – інший, інформаційна система забезпечує автоматичне зведення оцінок з різних журналів однієї дисципліни до зведеного журналу, де автоматично розраховується підсумкова оцінка. Інформація з електронних журналів може бути автоматично перенесена в екзаменаційну відомість.

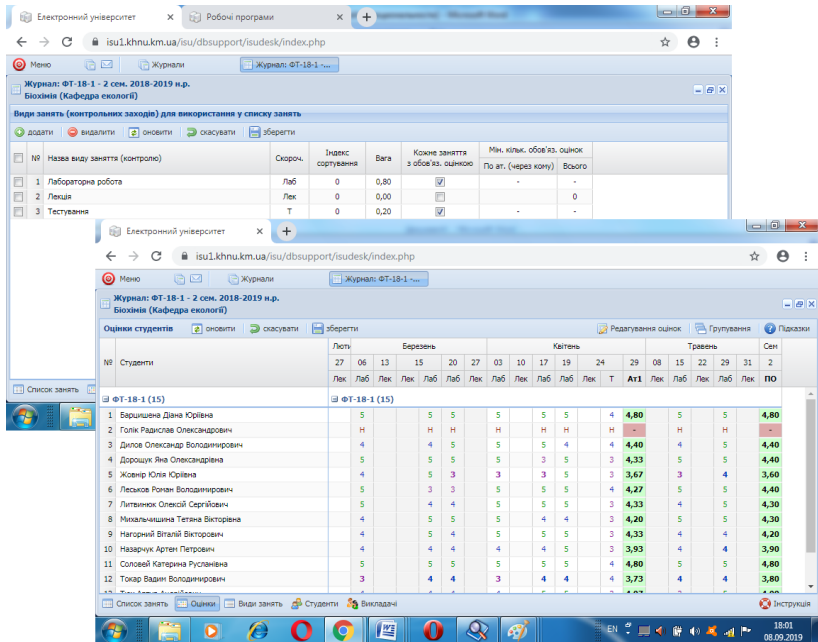

Рис. 3.6 – Електронний журнал в ІС «Електронний університет»

Кожний студент чи його батьки можуть, не виходячи з дому, переглянути електронні журнали викладачів і результати роботи групи, в якій навчається студент. Батьки можуть слідкувати за відвідуванням занять своєю дитиною і попередити негативні моменти. Також можливий контроль з боку кураторів навчальних груп і деканатів, що дозволяє оперативно та ефективно проводити виховну роботу. Такі заходи дозволили покращити оперативність контролю та ефективність управлінської діяльності керівництва університету.

Облік успішності. Ведення електронних журналів викладачами забезпечує деканатам можливість здійснювати облік успішності студентів. Облік успішності передбачає такі форми її контролю: 1) поточний (протягом семестру); 2) підсумковий (у період залікових та екзаменаційних сесій).

З кожного виду поточного контролю (тестування, захист лабораторної чи практичної роботи, оцінювання самостійної роботи тощо) виставляється оцінка, що відповідає розробленій в університеті шкалі. Оцінки за окремі види поточного контролю з урахуванням коефіцієнтів їх вагомості враховуються під час розрахунку підсумкової оцінки з дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться під час сесії. Підсумкова оцінка на екзамені визначається з урахуванням оцінок поточного контролю та оцінки, отриманої на екзамені, з урахуванням коефіцієнтів їх вагомості. Підсумкова оцінка на заліку розраховується лише з урахуванням оцінок за різні види поточного контролю. Інформація про результати підсумкового контролю переноситься в екзаменаційну відомість (рис. 3.7). Оперативна публікація результатів оцінювання студентів дозволяє вирішити проблеми з проявами корупції, оскільки викладачі змушені виставляти оцінки студентам своєчасно та об'єктивно.

Персональна сторінка викладача Білецька Г. А.

Головна | Навчальний процес | Документообіг | Розклад | Довідка

Вибір семестру
 Навчальний рік: 2018-2019
 Семестр: 2

Екзаменаційно-залікова відомість

Група	Вид контролю	№ відомості	Дата відомості	Заблюковано
07-18-1 залік		19/1049	27.05.2019	

Студенти (Біохімія)

N	Прізвище	Ім'я	По батькові	№ заліковки	Інф. по КР	Бали	ECTS	Оцінка	Пропущ.	Оцінку виставив	Час виставлення
1	Барцишена	Діана	Юрієвна	18131		4,80	A	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
2	Голік	Радислав	Олександрович	18132				н/з	0	Білецька Г. А.	07.06.2019 11:31:47
3	Дилоє	Олександр	Володимирович	18133		4,40	B	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
4	Дорошук	Яна	Олександрівна	18134		4,40	B	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
5	Живенір	Юлія	Юрієвна	18135		3,60	D	зарах.	0	Білецька Г. А.	07.06.2019 11:31:09
6	Ласюков	Роман	Володимирович	18136		4,40	B	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
7	Литвинюк	Олексій	Сергійович	18137		4,30	B	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
8	Михальчишина	Тетяна	Вікторівна	18138		4,30	B	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
9	Нагорний	Віталій	Вікторович	18139		4,20	C	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29
10	Назарчук	Артем	Петрович	18140		3,90	C	зарах.	0	Білецька Г. А.	05.06.2019 11:40:29

Рис. 3.7 – Електронна екзаменаційна відомість в ІС «Електронний університет»

Після виконання освітньої програми на здобуття певного освітнього рівня здійснюється підсумкова атестація, після якої здобувачі вищої освіти отримують диплом державного зразка.

Електронне анкетування студентів, випускників та працедавців. З метою оцінювання якості освітнього процесу можна в ІС «Електронний університет» проводити анкетування студентів (додаток Г), випускників і працедавців в електронному вигляді. Таке анкетування забезпечується шляхом авторизованого доступу студентів (випускників, працедавців) до електронної анкети (з можливістю анонімного анкетування). Також анкетування можна проводити за допомогою опитувальних веб-форм, розміщених на сайті університету або електронних повідомлень, що розсилаються адресно. Результати анкетування передаються не лише у відділ якості освіти й іншим зацікавленим підрозділам, а також розробникам освітніх програм.

Доцільно ввести **систему електронного обліку працевлаштування випускників**, до якої вносити інформацію про працевлаштування випускників та їх кар'єрне зростання, що дасть можливість університету не лише задовольняти акредитаційні вимоги, але й використовувати ці відомості в рекламних цілях.

Контроль якості навчального процесу передбачає аналіз усіх основних параметрів навчального процесу (відвідування занять, успішність, якість, розподіл і виконання навчального навантаження тощо), якісну оцінку кадрового потенціалу професорсько-викладацького складу, матеріально-технічної бази і навчально-методичного забезпечення тощо.

Контроль відвідування занять студентами, успішності і якості їх навчання здійснюється деканатами на основі аналізу електронних журналів і відомостей академічних груп. Після закінчення кожного семестру в інформаційній системі розраховується значення рейтингового бала студента з урахуванням оцінок з усіх дисциплін.

Контроль виконання навчального навантаження, а також навчально-методичної, наукової та організаційно виховної роботи викладачами відбувається під час рейтингового оцінювання професорсько-викладацького складу (див. рис. 3.8).

Рейтинги є публічно доступними, що сприяє зацікавленості студентів і викладачів у покращенні результатів своєї діяльності. Інформацію з ІС може використовувати будь-яка служба університету для створення відповідної звітності. Такі заходи дозволяють покращити оперативність контролю й ефективність управлінської діяльності керівництва університету.

Розділ 3. Інноваційні засоби і технології забезпечення якості...

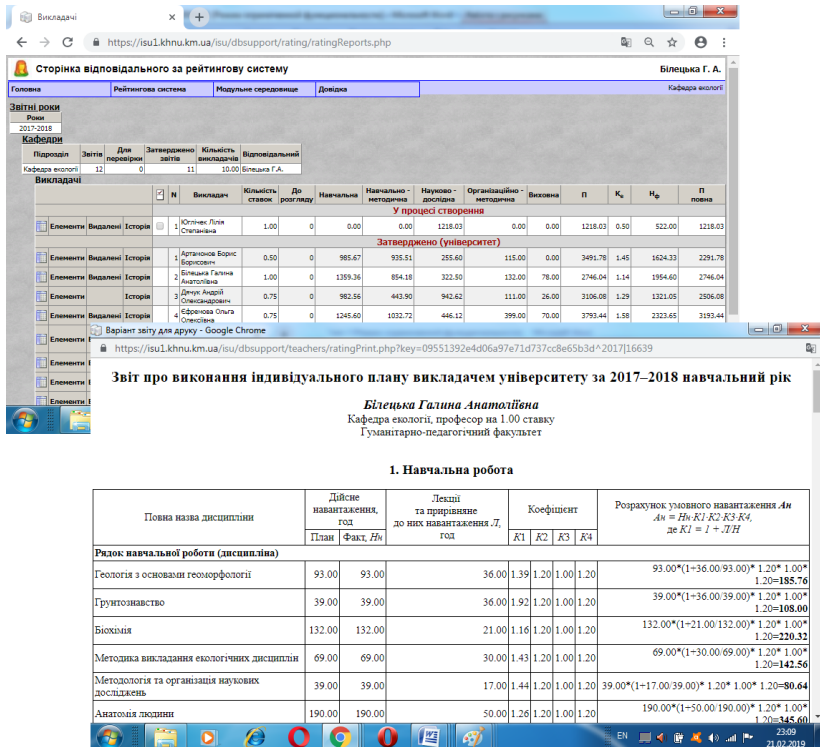

Рис. 3.8 – Рейтингове оцінювання та індивідуальний звіт викладача в ІС «Електронний університет»

3.2. Характеристика інформаційної системи електронного навчання

Інформаційна система електронного навчання забезпечує управління процесом навчання шляхом доступу студентів до електронних навчальних матеріалів та інших складових електронного навчання. Інтеграція інформаційної системи управління університетом та інформаційної системи електронного навчання дозволяє забезпечити такі процеси:

- управління розробленням навчальних матеріалів від попереднього планування структури курсу до його впровадження в навчальний процес;
- організації роботи викладача з розроблення та супроводу електронного курсу;

- організацію навчальної діяльності студентів з використанням електронних навчальних ресурсів;
- моніторингу виконання тестів і завдань для поточного підсумкового контролю.

Сучасні системи електронного навчання мають відповідати таким вимогам:

- функціональність (наявність у системі функцій різного рівня, що забезпечують комунікацію користувачів, редагування курсів і перевірку знань);
- надійність (зручність адміністрування сервісу та просте редагування контенту на основі наявних шаблонів);
- інструменти розроблення контенту (дозволяє редагувати й оновлювати навчальний контент у базі даних системи);
- розширюваність (можливість доповнювати сервіс новим функціоналом);
- on-line Assessment (дозволяє в on-line режимі оцінювати знання студентів. Така система може містити тести, завдання, контроль активності на форумах тощо);
- зручність використання (передбачає наявність зрозумілого інтерфейсу і русифікацію системи, що значно спрощує роботу);
- модульність (побудова контенту за модульним принципом – курс складається з модулів або блоків);
- крос-платформність (відсутність залежності від якоїсь однієї операційної системи на серверному рівні або на рівні окремого ПК).

В Хмельницькому національному університеті з 2009 р. як безкоштовна відкрита система для підтримки денної і заочної форм навчання, використовується модульне об'єктно-орієнтоване динамічне середовище навчання (MOODLE), яке є програмним комплексом призначеним для створення в Internet навчальних курсів і орієнтований на організацію взаємодії між викладачем та студентами. Ідея створення MOODLE належить організатору і керівнику проекту розробки цього середовища – Мартину Дугіамасу (Австралія, 1969 р.).

Ідеологія MOODLE ґрунтується на наступних принципах.

1. В освітньому середовищі всі є одночасно потенційними учителями і учнями. Принцип передбачає новий вид взаємодії між учителем та учнями. Учитель перетворюється на помічника, наставника, який не просто дає учням певний об'єм знань, а направляє їх на самостійний пошук інформації. Для реалізації цього принципу в MOODLE існують ресурси (форуми, бази даних, семінари, блоги тощо), які надають учням можливість брати участь у створенні контенту. Гнучка система ролей розширює права учнів.

2. Навчання здійснюється у діяльності. Особливо добре ми вчимося, коли створюємо щось або намагаємося щось пояснити іншим людям. Значного ефекту можна також досягнути, якщо результати навчальної діяльності будуть доступні іншим учасникам навчального процесу. У такому випадку зростає персональна відповідальність, більше уваги приділяється самоперевірці, що значно підвищує ефективність навчання. Для реалізації цього принципу можуть бути використанні такі ресурси MOODLE: форуми і блоги, які дозволяють організувати простір для представлення та обговорення результатів своєї діяльності; словники, що дають можливість організувати колективну роботу над списком термінів; бази даних, які є продовженням ідеї словників і забезпечують можливість роботи з будь-якими структурованими записами; семінари, що дозволяють здійснювати багатокритеріальне оцінювання роботи учнів.

3. На навчання впливає спостереження за діяльністю його учасників. Спостереження за діяльністю учнів здійснює значний вплив на діяльність усіх учасників освітнього процесу, стає причиною для роздумів, аналізу, змушує мимовільно працювати у загальному режимі. Наприклад, якщо учень знаходиться на занятті, де відбувається активний обмін думками, то від буде намагатися працювати в такому самому режимі роботи. При цьому будуть формуватися не лише знання з навчальної дисципліни, але й загальні навички роботи в групі. Для реалізації цього принципу в MOODLE існують ресурси, що забезпечують зручний доступ до інформації про всіх учасників навчального процесу, про їх активність у середовищі та успіхи у вивченні електронного курсу.

4. Розуміння інших людей створює можливість вчити їх більш індивідуально, тому потрібно забезпечувати умови для самопрезентації і самореалізації учнів, аналізувати інформацію про учнів та їх активність в середовищі. Для реалізації цього принципу в MOODLE існує широкий набір ресурсів, таких як форуми, чати, повідомлення, блоги, а також інструменти, що забезпечують зручний доступ до перегляду активності учнів.

5. Навчальне середовище повинно бути гнучким, надавати учасникам навчального процесу можливості для реалізації їхніх освітніх потреб. Цей принцип передбачає, що учням мають бути надані можливості ділитися думками, задавати питання, представляти результати своєї діяльності. Разом з тим, у викладача повинні бути інструменти, щоб максимально швидко реагувати на події, корегувати курс. Також середовище повинно мати ресурси, які за-

безпечують асинхронну організацію взаємодій, оскільки різні учасники освітнього процесу можуть працювати і вчитись у різний час. Цей принцип враховувався при розробці і реалізації усіх ресурсів MOODLE (комунікативних, навчальних та адміністративних).

Ці принципи Мартину Дугіамас об'єднав під загальною назвою «соціальний конструкціонізм». На основі цих принципів можна створювати початкові спільноти та ефективно впливати на процеси, які в них відбуваються. Використання усіх можливостей MOODLE забезпечить наступне: багатоваріантність представлення інформації; інтерактивність навчання; багатоваріантне повторення навчального матеріалу; структурування контенту та його модульність; створення постійної активної довідкової системи; самоконтроль навчальних дій; побудову індивідуальних освітніх траєкторій студентів; конфіденційність навчання; відповідність принципам успішного навчання. Разом з тим MOODLE можна результативно використовувати і в традиційних і простих ситуаціях, наприклад, для проведення тестування. Перевагами використання в освітньому процесі MOODLE є:

- технічні (має відкритий програмний код і ліцензію (General Public License), що дозволяє вносити і використовувати будь-які зміни; не вимагає додаткового програмного забезпечення для роботи; має зрозумілий для обслуговування та управління інтерфейс; має інтенсивну програмну і технічну підтримку, високу продуктивність);

- дидактичні (розширює доступ студентів до інформаційних ресурсів, навчальних курсів та програм підготовки; забезпечує активне навчання; передбачає вибір зручного часу для виконання самостійної роботи; забезпечує об'єктивність процесу оцінювання результатів навчання);

- організаційні (дає можливість створювати різноманітні навчальні курси; може підтримувати тисячі курсів; має простий, зрозумілий для використання, сумісний з різними браузерами інтерфейс);

- фінансові (програмне забезпечення, на якому розроблене і працює MOODLE, розповсюджується безкоштовно).

З точки зору нашого дослідження найбільший інтерес складають дидактичні можливості MOODLE. Розглянемо їх.

Електронні курси MOODLE надають студентам додаткові зручності при опрацюванні теоретичного матеріалу та виконанні лабораторних (практичних) робіт. Зокрема, інформаційні навчально-методичні матеріали здійснюють інформаційну підтримку при проведенні лекційних занять. Віртуальні лабораторні роботи, які містять теоретичні відомості і методичні рекомендації для виконання завдань,

дають можливість самостійно готуватися до лабораторної роботи, а їх віртуальні інтерактивні ситуаційні елементи забезпечують самостійне виконання дослідів або можуть використовуватися в якості тренажерів для підготовки до виконання дослідів на реальному обладнанні. Використання MOODLE передбачає вибір студентом зручного часу для виконання самостійної роботи. Комп'ютерне тестування в середовищі забезпечує прозорість та об'єктивність оцінювання результатів навчання. Також, середовище забезпечує студентам можливість спілкуватися з викладачем та іншими студентами, що реалізує інтерактивну взаємодію між учасниками навчального процесу.

Використання MOODLE надає ряд переваг і викладачу. Він може створювати і використовувати різні ресурси курсу – інформаційні навчальні матеріали, презентації, лабораторні і практичні роботи, тести, завдання, форуми тощо, розмішувати графіку, відео і аудіо-файли. Текстові елементи середовища, за бажанням викладача, можуть бути відредаговані. Створюючи ресурси опитування або форуми, викладач підтримує зворотній зв'язок із студентами. Використання в MOODLE комп'ютерного тестування зменшує витрати часу викладача на перевірку результатів навчання студентів. Таким чином, MOODLE дає можливість ефективно організувати і контролювати усі види робіт студентів і покращити якість навчання.

Одним з основних понять MOODLE є електронний навчальний курс, стартова сторінка якого представлена на рис. 3.9.

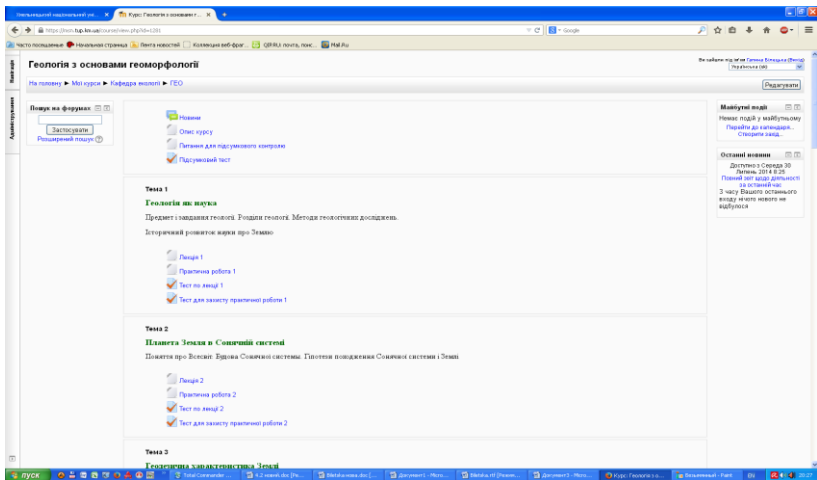

Рис. 3.9 – Структура електронного курсу в MOODLE

Курс складається з блоків, розташованих у лівій і правій колонках, та основного змісту, який знаходиться у центрі сторінки. Блоки – це групи посилань та різні засоби роботи з курсом, які збільшують функціональність середовища.

Розроблені електронні навчальні курси містять такі блоки:

- навігація (учасники, що записані на курс, доступні курси);
- адміністрування (керування курсом, звіти);
- майбутні події (календар, актуальні події за певний проміжок часу);
- останні події (повний звіт про діяльність за останній час).

Основний зміст електронного навчального курсу містить навчально-методичні матеріали навчальної дисципліни (ресурси курсу). Він поділений на теми. Нульова тема містить ресурси, які є загальними для усього курсу, наприклад робоча навчальна програма, опис дисципліни, рекомендації для студентів щодо її вивчення, питання і тест для підсумкового контролю. Також, нульова тема містить форум «Новини», який забезпечує автоматичну розсилку новин й оголошень усім учасникам, що підписані на цей курс (рис. 3.10).

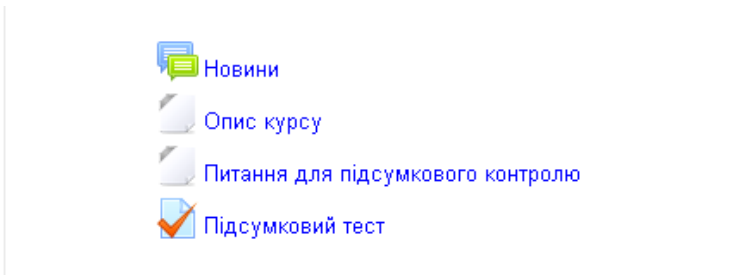

Рис. 3.10– Зміст нульової теми електронного курсу в MOODLE

Наступні теми – це навчально-методичні матеріали дисципліни, які відображають її зміст і забезпечують його освоєння. Електронний курс містить таку кількість тем, що передбачена робочою програмою навчальної дисципліни.

До складу тем електронних курсів входять інформаційні навчально-методичні матеріали дисципліни, методичні рекомендації до виконання лабораторних (практичних) робіт, методичні матеріали до виконання курсових проектів (робіт), завдання для самостійної роботи студентів, тести для поточного контролю, інтерактивні елементи та інші ресурси (рис. 3.11). Таким чином, кожному темі електронного курсу можна розглядати як тематичний блок, що містить ре-

сурси, які забезпечують формування знань, умінь практичної діяльності та становлення особистісних якостей майбутнього фахівця.

Тема 1

Геологія як наука

Предмет і завдання геології. Розділи геології. Методи геологічних досліджень.

Історичний розвиток науки про Землю

- Лекція 1
- Практична робота 1
- Тест по лекції 1
- Тест для захисту практичної роботи 1

Рис. 3.11 – Зміст теми електронного курсу в MOODLE

Інформаційні навчально-методичні матеріали – навчальні елементи змісту дисципліни, які надають студентам теоретичні відомості з тем. Вони можуть мати вигляд файлів, які завантажуються у базу даних MOODLE (рис. 3.12), чи посилань на зовнішні сайти. Також вони можуть містити мультимедійні презентації лекцій.

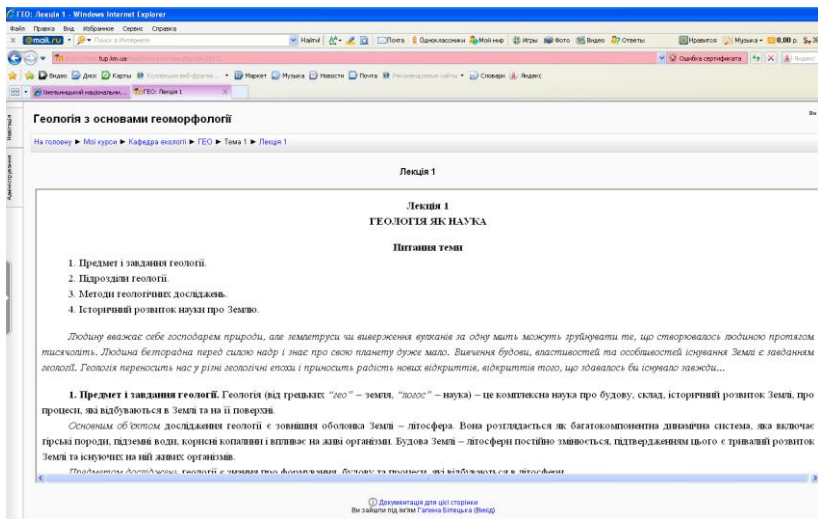

Рис. 3.12 – Інформаційні навчально-методичні матеріали електронного курсу в MOODLE

Використовуючи інформаційні навчально-методичні матеріали студенти можуть готуватися до лекції заздалегідь і на занятті вже усвідомлено сприймати теоретичний матеріал, ставити запитання викладачу, уточнювати незрозумілі моменти тощо. Крім того, студенти можуть звіряти свої конспекти з електронним варіантом лекцій і виправляти допущені помилки. Викладач, з метою активізації роботи студентів, може заздалегідь розмістити в MOODLE анонс лекції або посилання на матеріали, що розкривають значення теми для професійної діяльності фахівця-еколога. Ознайомлення з цими матеріалами під час самостійної роботи підготує студентів до сприйняття лекції і надасть можливість викладачу організувати на занятті діалог чи дискусію, які можуть бути продовжені на форумі. Таким чином, інформаційні навчально-методичні матеріали електронних курсів в MOODLE надають студентам додаткові зручності при опрацюванні теоретичного матеріалу і сприяють підвищенню якості навчання.

Інформаційні навчально-методичні матеріали дають можливість ефективно організувати самостійну роботу. Студенти можуть їх використовувати під час самостійної підготовки до практичних і лабораторних робіт, до різних видів контролю.

Методичні рекомендації до виконання лабораторних (практичних) робіт і самостійної роботи студентів. В залежності від видів аудиторної роботи, що передбачена навчальним планом, електронні курси в MOODLE містять лабораторні або практичні роботи та методичні рекомендації до їх виконання. Практичні і лабораторні роботи побудовані таким чином, щоб студенти самостійно могли опрацювати матеріал і виконати роботу.

Електронні курси також містять завдання для самостійної роботи студентів денної і заочної форм навчання. Для студентів денної форми навчання у курсах передбачені питання для самопідготовки, для студентів заочної форми – розроблені індивідуальні завдання та методичні матеріали щодо їх виконання. Для кожного виду завдань рекомендується форма подання результатів його виконання, критерії оцінювання, терміни виконання, перелік рекомендованої літератури.

Тести. Для діагностування навчальних досягнень студентів в MOODLE використовуються тести (див. рис. 3.13). Середовище має значні можливості для розроблення та використання тестів. В MOODLE можна створювати різні форми тестових завдань, формувати тести для різних видів контролю та редагувати їх параметри.

Електронні курси можуть містити тести для різних видів контролю – вхідного, поточного, тести для захисту практичних і лабораторних робіт, тест для підсумкового контролю.

The screenshot shows a Moodle test page titled "Геологія з основами геоморфології". The browser address bar shows "http://knu.ua/...". The page has a navigation menu on the left with 20 numbered attempts (1-20) and buttons for "Звершити спробу..." and "Розпочати нову спробу". The main content area contains three questions (Питання 1, 2, 3) with multiple-choice options. Question 1 asks for the author of "Теорія Землі" (Theory of Earth), Question 2 asks for the science of fossil distribution, and Question 3 asks for the author of "О слоях Земных" (On the layers of the Earth).

Рис. 3.13 – Сторінка тематичного тестування в MOODLE

Значна кількість параметрів тесту дає можливість достатньо повно контролювати процес тестування в MOODLE. Наприклад, студент може мати декілька спроб на виконання тесту, але за кожну неправильну спробу можливе нарахування штрафних балів. Оцінювання може здійснюватися за результатами першої чи останньої спроби, або як середнє арифметичне усіх використаних спроб тестування. Прорядження тесту може обмежуватися в часі. Спроби тестування також можуть бути обмежені діапазоном дат. Викладач має можливість переглядати відповіді студентів і давати коментарі до тестових завдань і тесту в цілому, в залежності від одержаної оцінки. Для подальшого аналізу результати і статистика тестування зберігаються в базі даних MOODLE. Параметри створеного тесту можуть бути змінені.

В MOODLE можна створювати і використовувати навчальні тести. Навчальний тест – це сукупність тестових завдань, що орієнтовані на визначення рівня засвоєння певних аспектів змісту навчання, котрі передбачають надання студенту можливості аналізу своїх помилок. У MOODLE для створення навчальних тестів можна використовувати спеціальні налаштування тестів для контролю. На-

приклад, можна налаштувати тест таким чином, щоб студент після його проходження міг побачити в яких питаннях від припустився помилки (рис. 3.14). У такому випадку студент має можливість проаналізувати результати виконання тесту, обдумати, чому правильною є саме ця відповідь.

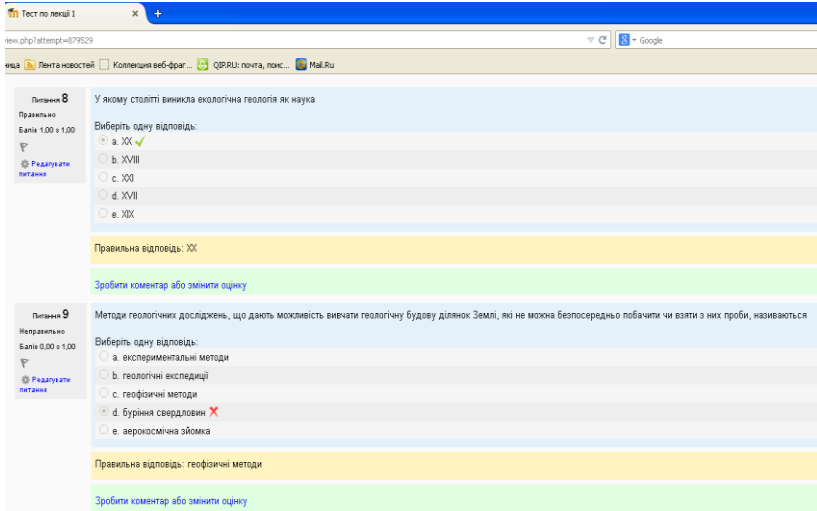

Рис. 3.14 – Навчальний тест у MOODLE

Можна використовувати й інший спосіб налаштування контрольного тесту, щоб він виконував функції навчального. Для цього не потрібно показувати правильні і неправильні варіанти відповідей, а тест налаштовується так, щоб студент мав можливість пройти його декілька разів і кожний раз після тестування бачив свої відповіді й оцінку. У такому випадку в студента з'явиться можливість обміркувати, де він помилився, чому помилився і виправити помилки.

Інтерактивні ресурси. В електронних курсах MOODLE можна створювати і використовувати різні інтерактивні ресурси (чат, форум, урок, семінар, завдання, глосарій тощо), які забезпечують інтерактивну взаємодію між учасниками навчального процесу, що змінює роль викладача в процесі навчання, перетворює його на наставника, консультанта; сприяє формуванню особистісних якостей фахівця; дає можливість своєчасно здійснювати діагностику результатів навчання та, при потребі, корегувати методику викладання і робити процес навчання ефективнішим (рис. 3.15).

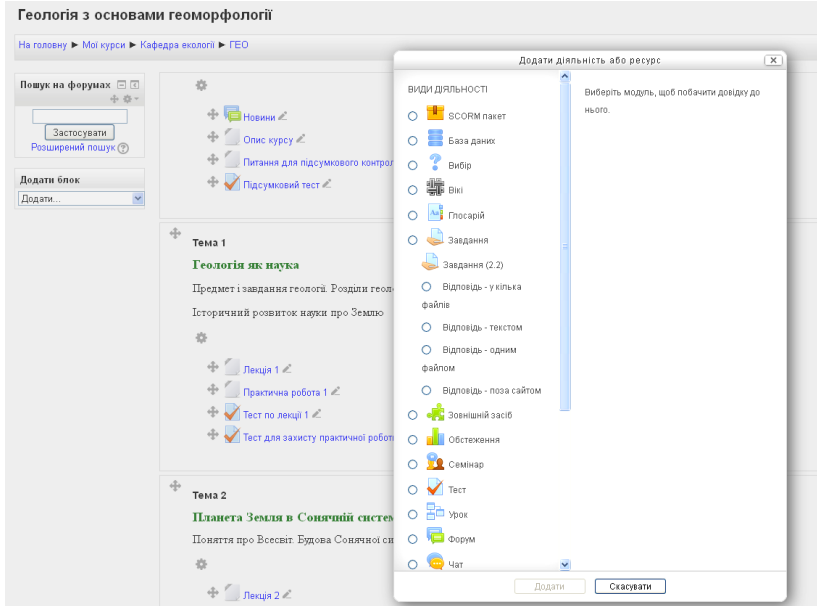

Рис. 3.15 – Інтерактивні ресурси електронного курсу в MOODLE

Одним із інтерактивних ресурсів в MOODLE є форуми, на яких відбувається спілкування студентів з викладачем, а також студентів між собою і таким чином встановлюється зв'язок між усіма учасниками освітнього процесу. В MOODLE можна створювати загальний форум з навчальної дисципліни, організаційний форум для керування курсом, тематичні форуми.

Форуми надають додаткові зручності студентам при підготовці до різних видів робіт і можуть бути використанні для проведення обговорень і дискусій. Обмін повідомленнями на форумі відбувається асинхронно, в режимі of-line. Для керування форумом викладач повинен оповістити його учасників про періодичність відповідей на питання і контролю за повідомленнями.

Для того, щоб отримувати повідомлення, учасники повинні можуть підписатися на форум. Викладач може встановити такі режими підписки: «за бажанням», «примусовий» чи «авто», або заблокувати підписку повністю. Для підвищення мотивації студентів до навчання, участь в обговореннях на може бути оцінена.

Форуми мають безліч застосувань. Вони є соціальним простором для студентів, щоб краще пізнати один одного, використо-

вуються для оголошень, для загального обговорення спірних питань, для підтримки приватного спілкування викладача зі студентом, як центр допомоги, де викладачі і студенти можуть давати поради.

На форумах електронних курсів в MOODLE можна здійснювати такі види спілкування:

– *спілкування студента з викладачем*. У технологіях навчання на основі використання MOODLE педагог має дещо інші функції, ніж при традиційному навчанні. Викладач керує пізнавальною діяльністю і допомагає кожному студенту повірити у свої можливості, знайти оптимальну навчальну траєкторію в освітньому просторі. Навчання організовується і здійснюється відповідно до принципів співробітництва і ненав'язливого керівництва. Крім того, форуми надають викладачам можливість організовувати самостійну роботу студентів, керувати нею, контролювати й оцінювати виконану роботу, реалізувати зворотний зв'язок для консультування та своєчасного корегування навчальної діяльності студентів;

– *спілкування студентів між собою*, що забезпечує навчання у співпраці і дозволяє відпрацьовувати уміння узгоджувати свої дії з врахуванням вимог інших людей й умов роботи. При спілкуванні студентів між собою формуються уміння висловлювати свої думки. Крім того, студенти як соціальні особистості не спроможні вчитися самостійно, без спілкування з іншими студентами;

– *звітування та про виконану роботу*. На форумі студент може розміщувати результати самостійної роботи. Викладач вказує на помилки, консультує студента щодо їх усунення або оцінює виконану роботу.

Використання форумів під час забезпечує формування у студентів умінь формулювати запитання, обговорювати спірні питання та відстоювати власну точку зору; об'єднуватися для вирішення поставлених завдань, допомагати навчатися іншим студентам; спілкуватися в колективі, розуміти дії інших людей, узгоджувати свої дії відповідно до вимог колективу та умов роботи; оцінювати власні навчальні досягнення та результати навчальної діяльності інших студентів, які вивчають цей курс. Усе це підвищує якість навчання.

Підвищенню ефективності навчання сприяє й те, що робота з електронними курсами в MOODLE передбачає вибір студентом зручного часу для виконання самостійної роботи і сприяє зміні характеру спілкування викладача і студента. В MOODLE воно відбувається опосередковано, через інформацію, що практично виключає домінування викладача над студентами. Взаємовідносини у

навчальному процесі стають більш демократичними. Це забезпечує більшу активність, самостійність і незалежність студентів, створює умови для вільного прояву особистості у процесі навчання. Самостійна робота із застосуванням комп'ютера забезпечує індивідуалізацію навчання, підвищує мотивацію, сприяє формуванню самостійності і творчості в процесі прийняття рішень.

Крім того, при використанні комп'ютера та Internet-технологій навчання стає захоплюючим, робота студента набуває дослідницького характеру, що підвищує мотивацію до навчання. В основі задоволення, отриманого від користування комп'ютером, на нашу думку, лежить швидкість його реагування та доцільність, яка часто відсутня у спілкуванні між людьми. Якщо навчальний процес побудований у такий спосіб, що комп'ютер викликає ентузіазм, то можна сподіватися на якісні результати у навчанні студентів.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику інформаційної системи ЗВО та визначте роль кожної підсистеми для успішного функціонування системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти закладу.

2. Порівняйте підходи до автоматизації процесів управління якістю вищої освіти у вітчизняних закладах вищої освіти та європейських університетах. Наведіть відомі Вам приклади кращих практик використання комп'ютерних технологій, що використовуються для реалізації процедур забезпечення якості вищої освіти на інституційному рівні.

3. Яку роль, на Вашу думку, відіграє інформаційна система закладу вищої освіти у процесах управління якістю вищої освіти? Відповідь обґрунтуйте.

4. Запропонуйте шляхи покращення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у Вашому закладі вищої освіти.

5. Напишіть есе на тему «Стан та перспективи використання ІКТ для процесів управління якістю в університеті».

Перелік використаних джерел

1. London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. 18 May 2007. London [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eqar.eu/uploads/media/London-Communique-18May2007.pdf> (data of appeal: 16.01.2019).

2. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area Bucharest Communiqué. FINALVERSION, Bucharest, 26–27 April 2012 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%282%29.pdf> (data of appeal: 16.01.2019).

3. Quality and standarts in UK universities: A guide to how the system works. Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA) [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.eua.be/.../44806UniUK_guide_lores_1_p/ (data of appeal: 14.03.2019).

4. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven_louvain-la-neuve_communique%C3%A9_april_2009.pdf (data of appeal: 16.01.2019).

5. The Quality Assurance Agency for Higher Education [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.qaa.ac.uk/aboutus> (data of appeal: 15.02.2019).

6. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.

7. Батлук В. А. Якісна підготовка фахівців з охорони праці сьогодні – запорука зниження травматизму і збереження здоров'я працівників у майбутньому / В. А. Батлук, В. В. Кошеленко, О. Л. Мірус // Вісн. Львів. держ. ун-ту безпеки життєдіяльності. – 2010. – № 4. – С. 82–88.

8. Головка О. Про деякий досвід рейтингового оцінювання професорсько-викладацького складу та наукових співробітників університету / О. Головка // Нові технології навчання : зб. наук. пр. : спец.

випуск № 55 : Частина II / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна». – Київ–Вінниця, 2008. – С. 130–134.

9. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.

10. Дирк Ван Дамм. Международная система обеспечения качества и признания квалификаций в высшем образовании в Европе [Электронный ресурс] / Дирк Ван Дамм, Питер Ван дер Хиден, Кэролин Кэмпбелл // Интернационализация высш. образования: управление процессом : материалы форума ОЭСР (Тронхейм, Норвегия, 3–4 нояб. 2003 г.). – Режим доступа: <http://www.window.edu.ru/library/pdf2txt/696/58696/28582> (дата обращения: 14.02.2019).

11. Досвід участі Київського національного університету імені Тараса Шевченка в розвитку системи забезпечення якості вищої освіти в Україні (за матеріалами проекту QUAERE) : монографія / В. Бугров, А. Гожик, М. Мазуркевич та ін. ; за заг. ред. Л. Губерського. – Київ : ВПЦ «Київський Університет», 2018. – 343 с.

12. ДСТУ ISO 9001:2009. Система управління якістю. Вимоги (ISO9001:2008, IDT) [Електронний ресурс]. – Чинний від 2009-09-01. – Режим доступу: http://www.gereho.dp.ua/index/info_dstu_iso_9001-2009.html. (дата звернення: 9.08.2014). – (Національний стандарт України).

13. Звонников В. И. Контроль качества обучения при аттестации (компетентностный подход) / В. И. Звонников, М. Б. Челышкова. – М. : Университетская книга; Логос, 2009. – 272 с.

14. Красильникова Г. В. Дидактичні аспекти використання електронного навчального середовища в університеті / Г. В. Красильникова // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 24–26 жовт. 2011 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2011. – С. 168–173.

15. Красильникова Г. В. Електронний журнал як інструмент моніторингу якості результатів професійної підготовки інженерів швейної галузі / Г. В. Красильникова // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. ; редкол.: В. І. Шахов (гол.) та ін. – Вип. 43. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015.

16. Красильникова Г. В. Електронні видання як сучасна форма методичного забезпечення навчального процесу університету / Г. В. Красильникова, Т. Ф. Косянчук // Університет на шляху Болонських перетворень : зб. наук.-метод. пр. ; за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 47–53.

17. Красильникова Г. В. Моніторинг якості професійної підготовки інженерів швейної галузі у вищому навчальному закладі: теоретичні та методичні засади : монографія / Г. В. Красильникова; за наук. ред. Л. Б. Лук'янової. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 543 с.

18. Критерії оцінювання якості освітньої програми. Додаток до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (пункт 6 розділ I) [Електронний ресурс] : затверджено наказом МОН України 11.07.2019 № 977. – Режим доступу: [file:///C:/Users/admin/Desktop/ НАЗЯВО_ОП/2-Положення-Про-акредитацію-освітніх-програм_08.08.2019.pdf](file:///C:/Users/admin/Desktop/НАЗЯВО_ОП/2-Положення-Про-акредитацію-освітніх-програм_08.08.2019.pdf) (дата звернення 21.12.2019).

19. Комп'ютерні технології в Хмельницькому національному університеті : інформ. зб. / за ред. С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – С. 66–70.

20. Косіюк М. М. Інтегрована інформаційна система «Електронний університет» / М. М. Косіюк, А. Ю. Мазарчук, К. Е. Біловський // Комп'ютеризація освітньої діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 13–27.

21. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 30.12.2015 №1187. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> (дата звернення 30.11.2016).

22. Максимова В. Н. Акмеология: новое качество образования : книга для педагога / В. Н. Максимова. – СПб., 2002. – С. 31.

23. Методичних рекомендацій МОН України для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності лист МОН України від 23.10.2018 №1/9-650 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/tu/v-650729-18/sp:max25> (дата звернення 21.12.2019).

24. Методологічні основи створення, впровадження і розвитку інтегрованої інформаційної системи управління університетом : монографія / за ред. канд. фіз.-мат. наук, д-ра біол. наук, проф. С. В. Чернишенка, канд. фіз.-мат. наук, доц. Ю. І. Воротницького. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – 333 с.

25. Моніторинг якості навчального процесу у вищому закладі освіти : монографія / М. Є. Скиба, С. Г. Костогриз, Г. В. Красильникова. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 219 с.

26. Монро П. История педагогики. Ч. 2: Новое время / П. Монро ; пер. М. В. Райх ; под ред. Н. Д. Виноградова. – М.–Л. : Госиздат, 1923. – 342 с.

27. Мусієнко І. І. Принципові відмінності системи освіти України від вимог європейського простору вищої освіти : наук. пр. / І. І. Мусієнко ; Державне управління. – 2010. – Вип. 135. – Т. 147. – С. 28–31.

28. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Е. Болюбаш, А. А. Гармаш [та ін.] / за наук. ред. В. І. Лугового, Є. М. Суліми. – К. : ТОВ ВД «Плеяди», 2010. – 77 с.

29. Олендр Т. М. Моніторинг якості природничо-наукової освіти в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. М. Олендр. – Тернопіль, 2011. – 24 с.

30. Панасюк В. П. Научные основы проектирования педагогических систем внутришкольного управления качеством образовательного процесса / В. П. Панасюк. – М. : изд-во Исслед. центра проблем качества подготовки специалистов, 1997. – 297 с.

31. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [Електронний ресурс] : затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 11.07.2019 № 977. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Desktop/НАЗЯВО_ОП/2-Положення-Про-акредитацію-освітніх-програм_08.08.2019.pdf (дата звернення 21.12.2019).

32. Положення про відділ забезпечення якості вищої освіти Хмельницького національного університету [Електронний ресурс] : затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету 24.12.2015. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/02/018.pdf> (дата звернення 21.12.2019).

33. Положення про дотримання академічної доброчесності в Хмельницькому національному університеті [Електронний ресурс] : затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету 26.09.2019. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/03/0005.pdf> (дата звернення 21.12.2019).

34. Положення про організацію освітнього процесу у Хмельницькому національному університеті [Електронний ресурс] : затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету 01.11.2019. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/03/0001.pdf>. (дата звернення 21.12.2019).

35. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти у Хмельницькому національному університеті [Електронний ресурс] : затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету 29.11.2017. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/03/024.pdf> (дата звернення 20.12.2019).

36. Положення про участь здобувачів вищої освіти у процедурах забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти у Хмельницькому національному університеті [Електронний ресурс] : затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету 29.09.2016. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/06/03/023.pdf> (дата звернення 20.12.2019).

37. Порадник щодо заповнення відомостей самооцінювання освітньої програми (для закладів вищої освіти) [Електронний ресурс] : розроблено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. – Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Desktop/НАЗЯВО_ОП/Порадник-для-ЗВО-ост.pdf (дата звернення 20.12.2019).

38. Дистанційне навчання як новий крок в історичному розвитку сучасної освіти / М. Є. Скиба, Я. М. Гладкий // Дистанційне навчання в університеті: досягнення і перспективи : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 3–11.

39. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran65> (дата звернення: 12.12.2019).

40. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1341. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF> (дата звернення: 16.07.2019).

41. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 10.09.2019).

42. Про Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах : лист МОН України від 15.08.2018 № 1/11-8681 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/61647/ (дата звернення 21.12.2019).

43. Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності [Електронний ресурс] : рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 29.10.2019. – Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/10/> (дата звернення: 21.12.2019).

44. Система забезпечення якості освіти в Україні: розвиток на засадах європейських стандартів та рекомендацій : посібник / В. Кухарський, О. Осередчук, М. Мазуркевич та ін. ; за ред. В. Кухарського, О. Осередчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – 248 с.

45. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). – Київ : ТОВ «ЦС», 2015. – 32 с.

46. Система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності : зб. нормативних документів / упоряд. : В. І. Бегняк, Г. В. Красильникова. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – 445 с.

47. Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001: 2000 у сфері освіти (IWA 2: 2007, IDT): ДСТУ-П IWA 2:2009. – Чинний від 2011-01-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2011. – 62 с.

48. Системи якості вищих навчальних закладів: Теорія і практика / О. І. Волков, Л. М. Віткін, Г. І. Хімичева [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 2006. – 301 с.

49. Стратегія розвитку Хмельницького національного університету на 2016–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.khnu.km.ua/root/files/01/01/004.pdf> (дата звернення 21.12.2019).

50. Субетто А. И. Сочинения. Ноосферизм. В 13 т. Т. 6: Образование – высший императив ноосферного или устойчивого развития России в XXI веке. Кн. 1 / под ред. Л. А. Зеленова. – СПб.–Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2008. – 500 с.

51. Терованесов М. Р. Система управління якістю вищої освіти / М. Р. Терованесов // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Тернопільський національний економічний університет ; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : ВПЦ Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 18. – № 1. – С. 93–98.

52. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти України: європейський вимір : монографія / авт. кол.: В. Андрущенко (кер.), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 220 с.

Додатки

Додаток А

Стратегія Хмельницького національного університету на 2016–2020 рр. (фрагмент)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

М.С. СКИБА
М.С. СКИБА
30 березня 2016 р.

Стратегія розвитку
Хмельницького національного університету
на 2016–2020р.р.

УХВАЛЕНО:

РІШЕННЯМ ВЧЕНОЇ РАДИ
Протокол № 9 від 31.03.2016 р.

Хмельницький

2016

Загальні відомості

Хмельницький національний університет (далі – Університет), заснований у 1962 році, має усі необхідні (передбачені законодавством) дозвільні документи Міністерства освіти і науки України на право здійснення освітньої діяльності.

За роки функціонування Університет пройшов шлях від вузькоспеціалізованого ЗВО, що здійснював підготовку фахівців для сфери побутового обслуговування, до національного університету. На сучасному етапі розвитку навчальний заклад дотримується концепції класичного університету стосовно реалізації широкого спектру освітніх програм із метою підготовки висококваліфікованих фахівців для потреб України.

Університет розвивається як багатопрофільний навчально-науково-виробничий та соціально-культурний комплекс, що поєднує традиції та новації в освіті, наукових дослідженнях, у формуванні єдиного простору культури особистості і соціуму. У закладі сформовано творчий кадровий та ресурсний потенціал, достатній для виконання ролі одного з провідних центрів освіти і науки України.

Основні концептуальні положення розвитку Університету:

– підвищення якості діяльності Університету за рахунок сталого динамічного розвитку в умовах ринкової економіки; реалізація передумов для трансформування університету в заклад інноваційного типу, головною роллю в якому відграватимуть студенти та викладачі, а випускників Університету буде вирізняти висока затребуваність і конкурентоздатність на сучасному ринку праці;

– розвиток і поглиблення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, інноваційної діяльності, освітніх і додаткових послуг, що відповідають світовим стандартам; гарантування високої якості навчального процесу та наукових досліджень;

– створення в Університеті освітнього середовища міжнародного рівня, що стимулює культ знань, вільне вираження думок, ідей, творчих здібностей, відкриває випускникам шлях до успіху;

– розроблення та впровадження інноваційних технологій в науці, управлінні та навчальному процесі;

– формування у свідомості студентів, викладачів і співробітників, разом із пріоритетом академічних цінностей, ідеалу гармонійної та високоморальної особистості, прагнення до втілення в життя підприємницьких ідей;

– створення і розвиток продуктивних зв'язків із провідними організаціями, академічними й освітніми установами та центрами;

– формування в Університеті духу лідерства і корпоративної культури.

Зазначені положення відображені в місії та візії Університету та покладені в основу Стратегії його розвитку на 2016–2020 роки.

Місія Університету: формування загальнокультурної та професійної компетентностей майбутніх фахівців, здатних генерувати нові ідеї та реалізовувати їх у виробничій та науковій сферах, мобільних і конкурентоздатних на ринку праці в Україні та за її межами.

Візія Університету:

– освітня установа, яка працює на ринку праці та освітніх послуг України, здійснює підготовку фахівців з високим рівнем загальнокультурної та професійної компетентностей, необхідних для успішної кар’єри випускників;

– класичний університет, діяльність якого базується на наукових дослідженнях, що є основою освітнього процесу в умовах світового простору вищої освіти та науки;

– визнаний в Україні та світі центр підготовки та перепідготовки кадрів, розроблення та впровадження результатів наукових досліджень та інновацій у практику діяльності підприємств і установ у галузі освіти, культури, мистецтва, гуманітарних наук, управління і адміністрування, соціальної роботи, механічної інженерії, інформаційних технологій, сфери обслуговування з метою сприяння їх ефективному розвитку;

– навчальний заклад, відкритий для встановлення партнерських відносин із регіональними, центральними, зарубіжними організаціями та спільнотами для реалізації освітніх і наукових проектів. Активний учасник соціально-економічного та культурного розвитку Подільського регіону країни.

Для виконання своєї місії Університет прагне: 1) займати місце серед провідних українських ЗВО завдяки наданню якісної, доступної, неперервної, інноваційної вищої освіти; 2) формувати свій імідж як одного з провідних центрів освіти і науки в європейському та світовому освітньо-науковому просторі; 3) бути активним учасником академічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни; 4) формувати гуманістичне світосприйняття, високу мотивацію до побудови громадянського суспільства на засадах свободи та демократії; 5) бути відкритим для встановлення партнерських відносин з регіональними співтовариствами у виробничих, освітніх, наукових та культурних проектах; 6) впроваджувати позитивну корпоративну культуру серед студентів, викладачів, співробітників, які по-

діляють відповідальність за виконання місії Університету та отримують визнання за свій вклад у його розвиток; 7) сприяти розвитку творчої самореалізації особистості завдяки розкриттю талантів та здібностей людини; 8) поширювати членство у визнаних у світі міжнародних освітніх структурах та брати активну участь у їх діяльності; 9) постійно вдосконалювати систему менеджменту своєї діяльності для відповідності вимогам міжнародних стандартів якості.

Базові принципи діяльності Університету: академічна фундаментальність та неперервність освіти; забезпечення якості освіти і наукових досліджень, їх інноваційна спрямованість; єдність науки, освіти і виховання; відкритість сучасним потребам суспільства та інтеграція у світовий науково-освітній простір; людиноцентризм; академічна мобільність учасників освітнього процесу; збереження високого духу академічного партнерства, гуманістичної спрямованості, корпоративної етики; розвиток особистості майбутнього фахівця, якому притаманні високий професіоналізм, відповідальність, моральність, культура, інтелігентність, соціальна активність, патріотизм.

Цінності та пріоритети: 1) задоволення пізнавальних, інтелектуальних і професійних потреб, вимог та очікувань особистості, суспільства і держави; 2) реалізація державної освітньої політики та сприяння її вдосконаленню; 3) розвиток людського потенціалу; 4) розширення спектру та підвищення якості освітніх послуг; 5) орієнтація на міжнародні стандарти якості вищої освіти (у галузі сфери послуг та споживчого ринку), прагнення до міжнародного визнання диплома університету; 6) спільна відповідальність учасників освітнього процесу за реалізацію освітніх програм і програм формування загальнокультурної компетентності; 7) підвищення ефективності системи управління; 8) відкритість і підзвітність; 9) рівні можливості співробітників і студентів та справедливе ставлення до них; 10) нетерпиме ставлення до проявів аморальної, неетичної та нестатутної поведінки в університетському середовищі; 11) конкурентоздатність та відповідальність за майбутнє суспільства.

Стратегічні цілі Університету:

1. Запровадження міжнародних стандартів якості вищої освіти.
2. Підвищення конкурентоздатності випускників Університету на ринку праці.
3. Задоволення потреб роботодавців та суспільства в якісній вищій освіті та освіті впродовж життя.
4. Виконання фундаментальних та прикладних наукових досліджень на рівні світових досягнень.

Місія	Формування загальнокультурної та професійної компетентностей майбутніх фахівців, здатних генерувати нові ідеї та реалізовувати їх у виробничій та науковій сферах, мобільних та конкурентоздатних на ринку праці в Україні та за її межами		
Візія	Хмельницький національний університет – це класичний університет, діяльність якого базується на наукових дослідженнях, що є основою освітнього процесу в умовах світового простору вищої освіти та науки		
Фундаментальні цінності	свобода досліджень, академічна автономія, студентоцентризм, міждисциплінарність змісту навчання, розвиток критичного мислення особистості, патріотизм та національна культура		
Стратегічне бачення	Хмельницький національний університет прагне бути провідним університетом, що надає якісні освітні послуги з метою задоволення різноманітних потреб суспільства та особистості		
Цілі	Наукова та міжнародна діяльність	Освітня діяльність	Обмін знаннями
	Налагодження та розвиток сталих галузевих наукових досліджень із міжнародною освітньою спільнотою	Розроблення якісних освітніх програм відповідно до вітчизняних та міжнародних освітніх стандартів, спрямованих на підготовку фахівців із вагомими компетентностями, із урахуванням різноманітних освітніх потреб здобувачів та споживачів вищої освіти	Активізація співпраці з бізнес-спільнотою та державним сектором
	Зосередження на проблемах громадськості та на виробничих потребах	Розвиток неперервної освіти з метою задоволення потреб особистості в підвищенні освітнього, професійного і культурного рівня впродовж усього життя	Участь у розвитку громадянського суспільства та формуванні соціальної відповідальності особистості
	Залучення додаткових зовнішніх джерел фінансування		

Рис. А.1 – Місія, візія і стратегічні цілі ХНУ

Освіта впродовж життя

Мета: розвиток безперервної освіти для задоволення потреб особистості в підвищенні освітнього, професійного і культурного рівнів упродовж усього життя.

Сучасна ситуація. Спираючись на наукові прогнозування і дослідження у сфері сучасної освіти, у своїй діяльності Університет працює на випередження, постійно здійснює коригування власної діяльності на основі урахування потреб суспільної практики. Принцип роботи Університету в цій сфері: без конкурентоздатної системи освіти дорослих не може бути конкурентоздатної економіки. Це орієнтує Університет на широке і активне використання нових форм, методів, засобів навчання, підготовки та перепідготовки фахівців, на застосування новаторських підходів до цього процесу. Університет постійно підкреслює відкритість своїх освітніх систем наявністю різноманітних за рівнем, змістом, спрямованістю освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, їх відповідністю вимогам інформаційного суспільства, яке динамічно формується і розвивається, завдяки чому створювана Університетом система безперервної освіти є гнучкою. Навчання впродовж життя, згідно з цією Стратегією, стає новою окремою ланкою у загальній системі освіти Університету.

Стратегічні цілі: створення гнучкої системи безперервної освіти – як навчання, що здійснюється протягом всього життя особистості, зумовлене інтенсивним оновленням знань, умінь, необхідних для успішної і ефективної професійної діяльності, та швидкою зміною соціальних і економічних умов, що висувають нові вимоги до рівня професійної підготовки фахівців.

Завдання:

– забезпечувати професійну компетентність своїх науково-педагогічних працівників, здатних реалізувати творчий розвиток особистості на основі зближення навчального процесу та процесів професійної діяльності;

– продовжувати формувати інформаційно-інноваційне освітнє середовище, що забезпечує широкий і відкритий доступ до програм навчання різного рівня, впроваджувати нові технології навчання для системи безперервної освіти, використовувати і вдосконалювати систему дистанційного навчання як важливого засобу розширення доступу до будь-якої освіти – початкової, середньої, професійної, післядипломної;

– гнучко реагувати на кон'юнктуру ринку шляхом створення проблемних цільових груп, розроблення інтегрованих навчальних

планів і програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, забезпечення вільного вибору особою власної траєкторії навчання, створення нетрадиційних навчальних програм різного типу;

– забезпечувати фундаментальність підготовки, її цілісність і спрямованість на особистість індивідуума;

– своєю діяльністю сприяти інтеграції у європейський і світовий освітній простір;

– формувати та розвивати навчально-науково-виробничі комплекси багаторівневої підготовки фахівців, забезпечувати формування механізму тісної співпраці ринку освітніх послуг університету і регіонального ринку праці;

– оптимізувати систему післядипломної освіти на основі відповідних стандартів вищої освіти та нових вимог до рівня професійної підготовки фахівців;

– використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, щоб наблизити можливості отримання освіти до місця проживання та професійної діяльності індивідуума.

Реалізація завдань дозволить Університету створити гнучку систему безперервної освіти (навчання протягом усього життя) і стати регіональним центром конкурентоспроможної системи освіти дорослих європейського рівня, що сприятиме підвищенню конкурентоздатності фахівців на ринку праці в умовах сучасного інформаційного суспільства, яке динамічно формується і розвивається.

Забезпечення якості вищої освіти та освітнього процесу

Мета: безперервне удосконалення системи управління якістю освітньої діяльності як гарантії якості вищої освіти в Університеті.

Сучасна ситуація. Приєднання України до Болонського процесу, інтеграція у європейський простір вищої освіти, прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» покликані змінити національну вищу освіту. Успішна реалізація намічених реформ залежить від багатьох чинників, у т.ч. від імплементації вищезгаданого Закону на інституційному рівні; від повноти та визначеності сталих принципів, компонент освітньої системи; прийняття чітких нормативно-правових документів щодо реалізації процесуальної компоненти вищої освіти, забезпечення її якості відповідно до освітніх стандартів. Особливого значення ці чинники набувають в умовах децентралізації управління вищою освітою, переходу до державно-громадської системи управління нею, до автономії ЗВО.

Відтак, обов'язковою у кожному закладі вищої освіти стає система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості), що передбачає здійснення низки процедур і заходів.

Стратегічні цілі:

– розроблення якісних освітніх програм відповідно до вітчизняних та міжнародних освітніх стандартів, спрямованих на підготовку фахівців із вагомими компетентностями, що враховують різноманітні освітні потреби здобувачів та споживачів вищої освіти;

– забезпечення якості освітньої діяльності шляхом дотримання її норм та процедур усіма учасниками освітнього процесу.

Завдання:

– визначити принципи і процедури забезпечення якості вищої освіти та створити відповідний структурний підрозділ університету;

– здійснювати моніторинг та періодичний перегляд освітніх програм; щорічне незалежне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті ЗВО, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

– забезпечувати підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

– забезпечувати наявність необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

– забезпечувати наявність інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

– забезпечувати публічність інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації, що надаються в Університеті;

– забезпечувати ефективну систему запобігання виявам академічного плагіату у наукових працях працівників університету і здобувачів вищої освіти.

Реалізація завдань дозволить Університету досягти зростання конкурентоздатності випускників на ринку праці та високому рейтингу Університету на ринку освітніх послуг.

Соціальне партнерство

Мета: забезпечення високої якості професійної підготовки майбутніх фахівців на основі об'єднання потенціалу інтелектуаль-

них, матеріальних, фінансових та корпоративних ресурсів Університету і партнерів-роботодавців.

Сучасна ситуація. Сьогодні у світі освіта відіграє ключову роль у національному розвитку та є одним із головних компонентів добробуту держави. Сучасна економіка ставить високі вимоги до рівня і змісту професійної освіти зайнятих у ній працівників. Вона повинна відповідати інформаційно-технологічному типу виробництва, що приходить на зміну індустріальному, і чітко реагувати на запити постійно змінного ринку праці. Від працівників, крім професійних компетентностей, потрібні спроможність до самоосвіти, універсальність, гнучкість, уміння працювати в різних колективах, швидко освоювати нові технології.

У наш час система вищої професійної освіти не повною мірою відповідає запитам ринку праці. У той же час і сам ринок праці не в змозі сформувати замовлення для системи професійної освіти на віддалену перспективу. Це ставить під загрозу економічний розвиток країни. Імпульс до змін у цьому плані дав Закон України «Про вищу освіту», метою якого є просування орієнтирів державної освітньої політики і становлення сучасного менеджменту в системі освіти. Йде активний процес вибудовування механізмів співробітництва закладів професійної освіти і підприємств різних форм власності. Партнерство навчальних закладів і роботодавців сприяє розвитку інноваційних форм підприємництва й зміцненню економіки країни.

Стратегічні цілі: активізація співпраці з бізнес-спільнотою та державним сектором, прогнозування тенденцій розвитку національної економіки і гнучке реагування на них шляхом зміни освітніх програм; сприяння працевлаштуванню випускників університету з урахуванням основних напрямів державної політики у сфері освіти та зайнятості населення.

Завдання:

– розроблення єдиної стратегії взаємодії структурних підрозділів університету з роботодавцями;

– формування механізмів активної участі випускових кафедр у взаємодії зі стратегічними партнерами із числа роботодавців, що справляють значний вплив на ринок праці;

– розроблення принципів стимулювання, у тому числі матеріального, працівників університету, що досягнули високих результатів у взаємодії з роботодавцями;

– розроблення механізму залучення роботодавців до участі в навчальному процесі, в оцінці освітніх програм, коригуванні навчальних планів;

– залучення роботодавців до спільної з університетом науково-виробничої діяльності;

– створення разом із підприємствами-роботодавцями ресурсних центрів, спільних підприємств для виготовлення високотехнологічної наукомісткої продукції;

– залучення роботодавців до профорієнтаційної діяльності як серед учнів шкіл, так і серед випускників навчальних закладів професійної освіти;

– створення з використанням Internet-технологій інформаційного середовища, що забезпечує можливість збору й систематизації даних про ринок праці на регіональному рівні, аналізу поточного й планованого попиту на молодих фахівців, а також надання необхідної інформації залученим до процесу формування ринків праці й освітніх послуг сторонам;

– активне включення студентських громадських формувань у процес працевлаштування і взаємодію із підприємствами-роботодавцями;

– розроблення нормативної документації, що регламентує діяльність окремих підрозділів Університету по взаємодії із роботодавцями, координацію спільних дій, аналіз ефективності партнерства, коригування стратегії взаємодії;

– створення умов для розвитку освітньої, матеріальної і соціальної бази Університету на основі розподілу відповідальності за підготовку майбутніх фахівців шляхом погодженої взаємодії між Університетом, роботодавцями та іншими зацікавленими сторонами.

Реалізація завдань дасть змогу створити систему ефективної взаємодії Університету з роботодавцями, спрямовану на встановлення взаємовигідного партнерства, ґрунтованого на стратегічному об'єднанні можливостей, що включають у себе матеріальні, фінансові та інтелектуальні ресурси партнерів.

Громадянська освіта і соціальна відповідальність

Мета: участь у розвитку громадянського суспільства та формування соціальної відповідальності особистості.

Сучасна ситуація. Важливу роль у становленні громадянського суспільства в Україні відіграють усі ланки системи освіти і, зокрема, громадянська освіта та виховання, особливо у суспільстві перехідному, де вони не тільки підтримують, а й закладають основи демократичної ментальності, формують у студентів ідеї та поняття

про права і обов'язки людини, виховують здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами. Відповіддю на виклики сучасного глобалізованого світу має стати національне виховання студентської молоді, яка формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї. Університет, як осередок громадянської освіти, має сприяти розвитку демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, соціальної відповідальності молоді, усвідомленню і визнанню нею демократичних принципів життя та пріоритету прав людини.

Стратегічні цілі: головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина – патріота України, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти на основі формування національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів, соціальної відповідальності, активної участі у культурному і соціальному розвитку громадянського суспільства.

Завдання:

- формування навчально-виховного середовища, що базується на партнерських взаємовідносинах між викладачами та студентами на засадах гуманізму, демократії та моральності, на загальнолюдських культурних цінностях;
- моніторинг соціально значущих проблем міста Хмельницького та Подільського регіону з метою започаткування соціально значущих проєктів;
- залучення науково-педагогічного персоналу співробітників, аспірантів та студентів Університету до вирішення актуальних соціально значущих проблем територій регіону;
- взаємодія Університету з органами влади та громадськими організаціями регіону, міжнародними асоціаціями у вирішенні соціально значущих проблем;
- підвищення ділової та соціальної активності студентів, співробітників Університету шляхом їх участі в інноваційних програмах з управління, менеджменту та лідерства;
- створення в Університеті соціальної служби;
- розвиток в Університеті волонтерського руху;
- розширення простору творчої діяльності волонтерських організацій і груп, що складаються зі студентів, аспірантів і науково-педагогічних працівників Університету;

- підготовка лідерів молодіжних і громадських організацій до інноваційної проектної діяльності в умовах кризових ситуацій;
- усебічна підтримка студентського самоврядування;
- формування корпоративної культури: підтримка університетських традицій і корпоративних цінностей; використання виховного потенціалу навчальних занять для розвитку академічної культури, етики, культури високотехнологічних ідей та інновацій; розвиток культурно-масової, спортивної, трудової, суспільно-політичної сфер студентського життя, використання життєвого і професійного досвіду ветеранів;
- співпраця Університету із засобами масової інформації та організація PR-діяльності.

Реалізація завдань дасть змогу Університету уособлювати традиційний ідеал освітнього та соціального закладу, відкритого для партнерства із регіональними та міжнародними спільнотами в освітніх, наукових і культурних проектах, бути активним учасником політичного, соціально-економічного та культурного розвитку України.

Наукова діяльність

Мета: наукова діяльність є одним із пріоритетних напрямів функціонування закладу вищої освіти. Як складова системи освіти, наукова діяльність посідає провідне місце у підготовці та підвищенні професійного рівня професорсько-викладацького складу, а також у підвищенні якості підготовки студентів, у формуванні в них навичок науково-дослідної роботи.

Місія наукової діяльності Університету полягає у розширенні наукового світогляду студентів та співробітників, у вивченні та поширенні досвіду роботи вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл.

Основною метою цього напрямку є розвиток науково-інноваційного потенціалу Університету, посилення взаємозв'язку навчального процесу, науки та практики реального сектору економіки у трансформаційних умовах.

Сучасна ситуація. В Університеті на сьогодні здійснюються наукові дослідження за такими пріоритетними напрямами: телекомунікаційні та комп'ютерні технології, засоби і системи високої продуктивності; спеціальні комп'ютерні системи, засоби приладобудування; механіка деформованого твердого тіла; інженерія поверхні; енергетика та енергоефективність; раціональне природокористування; нові речовини та матеріали; удосконалення змісту і

методів навчання відповідно до вимог Європейських стандартів і рекомендацій тощо.

Інтеграція науково-технічних досягнень у навчальний процес в Університеті забезпечується через:

- залучення студентів до участі в науково-дослідній роботі, яка виконується Університетом;

- діяльність Ради молодих науковців;

- упровадження в навчальний процес нових технологій і методів навчання;

- залучення провідних науковців та фахівців до організації навчального процесу;

- створення навчально-науково-виробничих об'єднань і комплексів, міжгалузевих лабораторій, наукових центрів, у т.ч. спільно з установами НАН України, галузевими Академіями наук тощо.

Форми міжнародного науково-технічного співробітництва:

- спільні із закордонними ЗВО і науковими організаціями розробки науково-технічних проектів за пріоритетними напрямками наукових досліджень;

- закордонне стажування науковців, студентів і молодих фахівців з метою здійснення спільних наукових досліджень і поглибленого вивчення наукових проблем;

- створення спільних наукових, науково-технічних, науково-навчальних лабораторій і випуск на їх основі наукоємної продукції.

Стратегічні цілі: налагодження та розвиток сталих наукових досліджень з міжнародною освітньою спільнотою. Зосередження на проблемах громадськості та виробничих потребах; залучення додаткових зовнішніх джерел фінансування.

Завдання:

- підготовка наукових кадрів Університету як потужного джерела інноваційних ідей і технологій у системі вищої освіти;

- розвиток науково-технічних досліджень, насамперед фундаментальних, що сприяють оновленню змісту програм навчальних дисциплін;

- проведення прикладних досліджень, інженерних робіт за новими науковими напрямками з урахуванням інноваційних підходів, першочергових потреб підприємств, що сприятиме започаткуванню нових спеціальностей, підготовці креативних фахівців;

- організація навчального процесу на основі використання досягнень науки і техніки відповідно до вимог науково-технічного прогресу і нових соціальних умов;

- популяризація і комерціалізація результатів наукових досліджень, що проводяться в Університеті;
- розширення співробітництва та взаємодії Університету з реальним сектором виробництва, економіки й академічною наукою; з органами державного управління тощо;
- вихід на міжнародний ринок науково-технічної продукції, участь у виконанні міжнародних науково-технічних програм;
- пропаганда досягнень науковців Університету через засоби масової інформації, публікацію монографій, участь у виставках, ярмарках, аукціонах; публікація результатів у міжнародних наукових виданнях.

Реалізація завдань дасть змогу сприяти випереджальному розвитку наукових досліджень та їх інтеграції в освітній процес та перетворити Університет у провідний науковий центр фундаментальних і прикладних досліджень.

Міжнародне співробітництво

Мета: всебічна інтеграція Університету як рівноправного партнера у світовий освітній простір, підвищення якості освітнього процесу відповідно до передового міжнародного досвіду та Європейських стандартів і рекомендацій.

Сучасна ситуація. Співпраця Університету зі 102-ма навчальними закладами та установами інших країн ґрунтується на засадах пріоритету національних інтересів, розвитку освітнього та наукового потенціалу Університету, на принципах поваги до культурних відмінностей, системного та взаємовигідного характеру співпраці, орієнтації на залучення додаткових джерел фінансування через систему грантів, укладення договорів з іноземними юридичними та фізичними особами щодо навчання студентів, підготовки наукових кадрів, проведення науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт.

Контакти із закладами вищої освіти інших країн дають можливість підвищувати кваліфікацію співробітників Університету, збагачувати їх навчальний та науковий потенціал шляхом переймання та використання світового досвіду. Форми контактів: організація літніх шкіл, обмін викладачами та студентами в рамках кредитно-трансферної системи, стажування професорсько-викладацького складу.

Стратегічні цілі: підвищення конкурентоспроможності та міжнародного визнання Університету з метою досягнення високої якості освіти та значних результатів фундаментальних і прикладних досліджень.

Завдання:

- активізація роботи в напрямі участі в міжнародних проєктах, розширення географії міжнародного співробітництва;
- забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу;
- залучення іноземців до здобуття вищої освіти в Університеті, поширення практики викладання дисциплін в Університеті іноземними мовами;
- упровадження та реалізація програм подвійного диплома із іноземними партнерами;
- приєднання Університету до міжнародних та європейських організацій та асоціацій університетів;
- проведення на базі Університету міжнародних заходів;
- інформаційна підтримка міжнародного співробітництва Університету.

Реалізація завдань дасть змогу забезпечити цілеспрямовану та скоординовану діяльність Університету в сфері міжнародного співробітництва; підвищити рівень міжнародного визнання Університету; впровадити у його діяльність досвід провідних закордонних навчальних закладів.

Фрагмент Програми стратегії розвитку ХНУ на 2016–2020 рр. подано у таблиці А.1

Таблиця А.1 – Програма реалізації стратегії розвитку Хмельницького національного університету, 2016–2020 рр. (фрагмент)

Завдання	Заходи	Термін реалізації	Координатори	Результати
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>2. Забезпечення якості вищої освіти</i>				
2.1. Оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в Університеті	2.1.1. Розроблення Стратегії функціонування системи забезпечення якості вищої освіти в Університеті	2016	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Стратегія функціонування системи забезпечення якості вищої освіти в Університеті
	2.1.2. Перегляд і оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості професійної підготовки фахівців	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Внутрішні стандарти освітньої діяльності Університету
	2.1.3. Удосконалення організаційної структури управління в університеті	2016	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Нова організаційна структура управління в Університеті

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.1. Оновлення нормативно-методичної бази забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в Університеті	2.1.4. Встановлення відповідності системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти вимогам сертифікації системи (в Україні та на міжнародному рівні)	2017	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Отримання Університетом сертифікату системи внутрішнього забезпечення якості
	2.1.5. Встановлення відповідності системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти критеріям на підтвердження ЗВО статусу національного	2018	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Відповідність державному критерію на підтвердження Університетом статусу національного

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.2. Моніторинг змісту вищої освіти	2.2.1. Періодичний аналіз та перегляд освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін	Квітень–червень щорічно	Проректор з науково-педагогічної роботи; декани факультетів; завідувачі кафедр; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету	Пакет освітніх програм, оновлених відповідно до вимог ринку праці та освітніх потреб здобувачів вищої освіти
	2.2.2. Аналіз та оцінювання результатів діяльності науково-методичних рад факультетів, Університету щодо урахування вимог ринку праці, потреб здобувачів вищої освіти до змісту професійної підготовки фахівців	Грудень щорічно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; начальник Центру інформаційного менеджменту та працевлаштування випускників; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування	
2.3. Моніторинг ресурсного потенціалу університету	2.3.1. Аналіз відповідності матеріально-технічних, навчально-методичних, інформаційних ресурсів цілям заявлених освітніх програм	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; проректор з адміністративно-господарської роботи та виробничого навчання; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування; голова постійної комісії з розвитку ресурсного потенціалу Вченої ради Університету	Удосконалення матеріально-технічного, навчально-методичного, інформаційного забезпечення освітнього процесу

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.3. Моніторинг ресурсного потенціалу університету	2.3.2. Аналіз відповідності інфраструктури університету потребам та вимогам суб'єктів освітнього процесу	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова постійної комісії з розвитку ресурсного потенціалу Вченої ради Університету; психологічна служба Університету	Інструментарій моніторингу рівня задоволення учасників освітнього процесу розвитком інфраструктури Університету. Пропозиції щодо постійного покращення інфраструктури Університету
	2.3.3. Забезпечення доступу викладачів і студентів до Інтернету як джерела інформації	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру; голова постійної комісії з розвитку ресурсного потенціалу Вченої ради Університету;	Розвиток мережі точок доступу до Wi-Fi та якість їх роботи
	2.3.4. Контроль за наявністю ресурсів, необхідних для організації самостійної роботи студентів	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування	План створення навчально-методичних та інформаційних ресурсів, що відповідають передовому досвіду ЄПВО

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.3. Моніторинг ресурсного потенціалу університету	2.3.5. Контроль за ефективністю функціонування інформаційної системи Університету	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; голова постійної комісії з науково-інноваційної роботи Вченої ради Університету; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру	Програма постійного удосконалення інформаційної системи Університету
2.4. Моніторинг навчального процесу та наукової діяльності студентів	2.4.1. Діагностика рівня сформованості професійної спрямованості студентів	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування; психологічна служба Університету	Інформація щодо стану та динаміки формування професійної спрямованості майбутніх фахівців за спеціальностями
	2.4.2. Аналіз результатів впливу викладачів на навчально-пізнавальну діяльність студентів	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; завідувач відділу навчально-виховної роботи, голова студентського самоврядування	Інформація про результативність професійної діяльності викладачів

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.4. Моніторинг навчального процесу та наукової діяльності студентів	2.4.3. Аналіз залучення студентів до НДР та результативності їх роботи	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з міжнародних зв'язків; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії з науково-інноваційної роботи Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування	Інформація про участь студентів у НДР та її ефективності
	2.4.4. Аналіз заходів, що впливають на академічну мобільність суб'єктів освітнього процесу	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з міжнародних зв'язків; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; голова студентського самоврядування	Підвищення академічної мобільності суб'єктів освітнього процесу
	2.4.5. Залучення до освітньої та наукової діяльності закордонних фахівців і науковців	2018–2020	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з міжнародних зв'язків; голова постійної комісії з міжнародного співробітництва Вченої ради Університету	Створення інституту незалежних експертів для аналізу діяльності Університету

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.4. Моніторинг навчального процесу та наукової діяльності студентів	2.4.6. Внутрішнє контрольне оцінювання якості результатів навчання здобувачів вищої освіти	2017 щорічно	Проректор із науково-педагогічної роботи; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр	Результати внутрішнього контрольного оцінювання якості вищої освіти випускників щодо відповідності державним вимогам
	2.4.7. Запобігання академічному плагіату у кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти та наукових, навчально-методичних працях працівників	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; голова постійної комісії з науково-інноваційної роботи Вченої ради Університету; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру; голови спеціалізованих вчених рад; редактори наукових журналів Університету	Програма перевірки наявності академічного плагіату в кваліфікаційних роботах здобувачів вищої освіти, наукових, навчально-методичних роботах викладачів. Щорічний звіт про результати перевірки
	2.4.8. Аналіз практики використання результатів наукових досліджень в освітньому процесі та у діяльності Університету	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; декани факультетів; голова постійної комісії з науково-інноваційної роботи Вченої ради Університету; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету	Інформація про результативність впровадження наукових досліджень в освітній процес та діяльність Університету

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.4. Моніторинг навчального процесу та наукової діяльності студентів	2.4.9. Аналіз динаміки особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця (навчальних досягнень студентів)	2019	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач навчальної частини; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; голова постійної комісії з організації освітнього процесу Вченої ради Університету	Рейтинги здобувачів вищої освіти за результатами навчальних досягнень та визначення ступеня розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього фахівця (за спеціальностями)
	2.4.10. Моніторинг якості поточних контрольних заходів	2018	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач навчальної частини; декани факультетів; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Інформація про результати відвідування занять завідувачами кафедр, деканами, проректорами Університету
2.5. Моніторинг управління ресурсами та процесами у діяльності Університету	2.5.1. Аналіз ефективності реалізації ступеневої системи підготовки фахівців	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; відповідальний секретар приймальної комісії, завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; Наглядова рада Університету	Пропозиції щодо оптимізації системи ступеневої підготовки фахівців

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.5. Моніторинг управління ресурсами та процесами у діяльності Університету	2.5.2. Аналіз переліку спеціальностей Університету з метою його оптимізації	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; відповідальний секретар приймальної комісії завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; Наглядова рада Університету	Оновлення переліку спеціальностей, які надаються в Університеті, відповідно до потреб ринку праці
	2.5.3. Визначення ефективності управління освітнім процесом (планування, організація, контроль, облік)	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач навчальної частини; завідувач навчально-методичного відділу; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; декани факультетів	План заходів для покращення управління освітнім процесом
	2.5.4. Аналіз раціональності використання фінансових ресурсів для забезпечення якості освітньої діяльності	2016 Постійно	Проректори з науково-педагогічної роботи; начальник планово-фінансового відділу; декани факультетів; завідувачі кафедр; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голови постійних комісій із забезпечення якості вищої освіти та бюджетно-фінансової роботи Вченої ради Університету	Заходи щодо постійного підвищення раціональності використання фінансових ресурсів

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.5. Моніторинг управління ресурсами та процесами у діяльності Університету	2.5.5. Аналіз обґрунтованості цінової політики щодо надання платних освітніх послуг	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; начальник планово-фінансового відділу; декани факультетів; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голови постійних комісій із забезпечення якості вищої освіти та бюджетно-фінансової роботи Вченої ради Університету	Оптимальна цінова політика
	2.5.6. Аналіз ефективності діяльності структурних підрозділів Університету щодо отримання додаткових фінансових надходжень	2016 постійно	Проректори з науково-педагогічної роботи; начальник планово-фінансового відділу; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голови постійних комісій із забезпечення якості вищої освіти та бюджетно-фінансової роботи Вченої ради Університету	Перелік додаткових послуг, що надаються структурними підрозділами Університету
	2.5.7. Аналіз ефективності чинної системи підготовки науково-педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач Центру професійного розвитку викладачів; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	План підготовки науково-педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації. Звіти викладачів про підвищення кваліфікації

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.5. Моніторинг управління ресурсами та процесами у діяльності Університету	2.5.8. Аналіз впровадження результатів НДР науково-педагогічних працівників у різні сфери діяльності	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; начальник науково-дослідної частини; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Інформація щодо участі науково-педагогічних працівників у НДР та її ефективність
	2.5.9. Аналіз діяльності структурних підрозділів щодо міжнародної та грантової діяльності	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з міжнародних зв'язків; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету	Програма міжнародної та грантової діяльності Університету. Щорічний звіт про виконання програми
2.6. Моніторинг технологій навчання	2.6.1. Визначення ступеня відповідності методів, засобів, форм навчання сучасним науково-педагогічним підходам та парадигмі вітчизняної вищої освіти, передовій світової практики	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач Центру професійного розвитку викладачів; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; декани факультетів; завідувачі кафедр	Результати взаємовідвідування занять викладачами кафедр. Програма проведення методичних семінарів з питань використання сучасних технологій навчання для науково-педагогічних працівників

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.6. Моніторинг технологій навчання	2.6.2. Аналіз критеріїв оцінювання та ефективності засобів контролю навчальних досягнень студентів	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова постійної комісії із забезпечення якості вищої освіти Вченої ради Університету; декани факультетів; завідувачі кафедр	Університетська система оцінювання навчальних досягнень студентів
2.7. Моніторинг соціально-психологічного середовища	2.7.1. Встановлення рівня адаптації здобувачів нового набору до умов освітнього середовища Університету	2016 щорічно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; психологічна служба Університету; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; голова студентського самоврядування	Інформація про результати опитування студентів, план коригувальних дій
	2.7.2. Аналіз визначення індивідуального потенціалу особистості учасників освітнього процесу	серпень 2016	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; відповідальний секретар приймальної комісії; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; психологічна служба Університету	Банк карток-характеристик індивідуального потенціалу абітурієнта. Звіт приймальної комісії Університету щодо результатів вступної кампанії

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.7. Моніторинг соціально-психологічного середовища	2.7.3. Аналіз соціонормативних вимог до якості професійної підготовки, встановлюваними різними групами впливу (роботодавці, окремі групи потенційних споживачів освітніх послуг)	2018	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; начальник Центру інформаційного менеджменту та працевлаштування випускників; начальник відділу маркетингу; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти	Вимоги різних груп впливу до якості професійної підготовки майбутніх фахівців (роботодавці, окремі групи потенційних споживачів освітніх послуг)
	2.7.4. Діагностика морально-психологічного клімату в колективах структурних підрозділів та у студентському середовищі	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; психологічна служба Університету; завідувач відділу навчально-виховної роботи; декани факультетів; завідувачі кафедр	Постійне покращення морально-психологічного клімату в колективах структурних підрозділів та у студентському середовищі
	2.7.5. Аналіз заходів щодо формування позитивного іміджу Університету	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; проректор з міжнародних зв'язків; завідувач відділу навчально-виховної роботи; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; відповідальний секретар приймальної комісії; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; голова студентського самоврядування	План заходів щодо формування та підтримки позитивного іміджу Університету

Продовження таблиці А1

1	2	3	4	5
2.7. Моніторинг соціально-психологічного середовища	2.7.6. Запровадження системи прогностичних параметрів успішності навчання майбутніх здобувачів вищої освіти на різних рівнях	Серпень 2017 (щорічно)	Проректор з науково-педагогічної та наукової роботи, перший проректор; проректор з науково-педагогічної роботи; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; відповідальний секретар приймальної комісії; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; завідувач відділу аспірантури та докторантури	Загальний рейтинг здобувачів вищої освіти за результатами навчання на бакалаврському (магістерському) рівні
2.8. Моніторинг прозорості освітньої діяльності	2.8.1. Регулярне оприлюднення інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації здобувачів вищої освіти	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру	Оновлення інформації за відповідними рубриками на сайті Університету
	2.8.2. Регулярне оприлюднення результатів оцінювання якості вищої освіти здобувачів на офіційному веб-сайті закладу	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру	
	2.8.3. Регулярне оприлюднення результатів оцінювання результативності діяльності викладачів на офіційному веб-сайті закладу	2016 постійно	Проректор з науково-педагогічної роботи; декани факультетів; завідувачі випускових кафедр; завідувач відділу забезпечення якості вищої освіти; начальник Інформаційно-комп'ютерного центру	

Додаток Б

Декларація учасника освітнього процесу

Цією декларацією я, _____
Прізвище, ім'я, по батькові

Здобувач вищої освіти (шифр та назва спец-ті, курс, академічна група)/
науково-педагогічний працівник (назва кафедри)

Назва факультету

підтверджую, що ознайомився (-лась) з Положенням про дотримання академічної доброчесності в Хмельницькому національному університеті та Кодексом академічної доброчесності і **зобов'язуюсь** дотримуватися їх вимог під час освітнього процесу, проведення наукової діяльності, виконання організаційно-адміністративних функцій тощо.

Усвідомлюю, що у разі порушення мною принципів академічної доброчесності нестиму відповідальність перед академічною спільнотою ХНУ згідно з нормами, визначеними Положенням про дотримання академічної доброчесності в Хмельницькому національному університеті, законодавства України.

« ____ » _____ 20__ р.

Підпис

**Кодекс академічної доброчесності
учасників освітнього процесу
Хмельницького національного університету**

Загальні положення

Кодекс академічної доброчесності (далі – Кодекс) Хмельницького національного університету (ХНУ) визначає загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення службових обов'язків науково-педагогічними працівників та правила поведінки здобувачів вищої освіти з дотриманням основних моральних і правових норм академічної поведінки.

Метою Кодексу є забезпечення якості освітнього процесу, створення атмосфери нетерпимості до порушень академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин.

Основними принципами і фундаментальними цінностями академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин у ХНУ є:

– **законність** – дотримання законів у сфері освіти та стимулювання до цього інших;

– **правдивість** – прагнення до істини, вільне і відкрите поширення найкращих практик реалізації власної діяльності, їх безпервне надбання та збагачення;

– **справедливість** – неупереджене однакове ставлення до усіх учасників освітнього процесу позбавлене дискримінації та нечесності;

– **чесність та порядність** – системне уникнення проявів академічної недоброчесності під час реалізації власної діяльності;

– **відповідальність** – вміння брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе зобов'язання, протистояти проявам академічної недоброчесності, подавати приклад гідної поведінки;

– **прозорість** – доступність та відкритість інформації, що стосується освітньої, науково-дослідної, інших видів діяльності в межах освітнього процесу;

– **повага та довіра** – співпраця з учасниками освітнього процесу на основі взаємоповаги до ідей, гідності інших, їх фізичного та психічного здоров'я, а також впевненості в чесності та чесності один одного.

Науково-педагогічні працівники

Дотримання принципів академічної доброчесності передбачає:

- дотримання норм чинного законодавства в сфері освіти і науки та інтелектуальної власності;
- обов'язкове слідування фундаментальним цінностям академічної доброчесності, зазначених в Кодексі;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- надання достовірної інформації про власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність, у т.ч. про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації;
- об'єктивне та неупереджене виконання свої посадових обов'язків, у т.ч. об'єктивне оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти;
- негайне повідомлення про випадки порушення академічної доброчесності уповноваженим органам (комісії академічної доброчесності факультету, університету), посадовим особам (завідувачу кафедри, декану, проректору з науково-педагогічної роботи) залежно від типу порушення для здійснення ними відповідного реагування;
- несення академічної відповідальності та відповідальності за порушення принципів академічної доброчесності та етики академічних відносин;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності іншими учасниками освітнього процесу і перешкоджання проявам академічної недоброчесності з їх боку.

Незнання чи нерозуміння норм академічної доброчесності, проголошених цим Кодексом, не звільняє від відповідальності за їх порушення.

Здобувачі вищої освіти

Дотримання принципів академічної доброчесності передбачає:

- відповідальне ставлення до своїх обов'язків, вчасно та самостійно виконувати усі види навчальних завдань, дослідної роботи, контрольних заходів тощо;
- обов'язкове слідування фундаментальним цінностям академічної доброчесності, зазначених в Кодексі;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про результати власної навчальної, науково-дослідної, творчої діяльності;

– несення академічної відповідальності та відповідальності за порушення принципів академічної доброчесності та етики академічних відносин;

– ***не допускати:***

1) дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерела;

2) написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел;

3) здача та репрезентація різними способами робіт з однаковим змістом як результат власної навчальної діяльності;

4) співробітництво з іншими особами при виконанні навчальних проєктів, що подаються як результати самостійної роботи;

5) написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;

6) продаж, поширення, постінг або публікація курсів лекцій, роздаткових матеріалів тощо, наданих викладачем, без письмового дозволу викладача;

7) підробка підписів в офіційних документах (індивідуальний навчальний план студента, тощо).

Анкета «Чинники впливу на якість вищої освіти»

Шановний студенте!

Просимо Вас дати відповіді на питання анкети щодо чинників впливу на якість вищої освіти у Хмельницькому національному університеті.

Освітній ступінь _____

Бакалавр, магістр (спеціаліст)

Спеціальність _____

Назва

1. Чи задовольняє Вас якість підготовки за обраною спеціальністю в університеті?

Так	Ні	Частково

2. Чи оптимальним, на Вашу думку, є тижневе навантаження студентів Вашої спеціальності (кількість пар у тиждень)?

Так	Ні	Частково

3. Яка, на Вашу думку, оптимальна кількість дисциплін у семестрі?

Ваша думка _____

4. Яку частину дисциплін доцільно, на Вашу думку, винести на вільний вибір студента?

Ваша думка _____

5. Чи влаштовує Вас розклад навчальних занять поточного семестру? Якщо ні, чому?

Так	Ні	Частково

6. Чи вистачає Вам часу, відведеного для самостійної роботи та виконання домашніх завдань?

Так	Ні	Частково

7. Чи задовольняє Вас якість читання лекцій викладачами університету?

Так	Ні	Частково

8. Чи достатнє, на Вашу думку, методичне забезпечення для проведення аудиторних занять та самостійної роботи?

Так	Ні	Частково

9. Чи достатній, на Вашу думку, рівень обладнання лабораторій та майстерень для проведення практичних та лабораторних робіт?

Так	Ні	Частково

10. Чи допомагає Вам модульне середовище у навчанні?

Так	Ні	Частково

Додатки

11. Чи достатній рівень якості розміщених матеріалів у модульному середовищі?

Так	Ні	Частково

12. Чи об'єктивна, на Вашу думку, чинна система оцінювання студентів?

Так	Ні	Частково

13. Чи систематично використовується електронний журнал:

Так	Ні	Частково

а) викладачами, для виставлення Ваших оцінок?

б) Вами, для ознайомлення з оцінками?

Так	Ні	Частково

14. Чи дотримуєтеся Ви вимог академічної доброчесності (недопущення списування, записування чужих робіт, фальсифікації результатів досліджень тощо)?

Так	Ні	Частково

15. Чи стикалися Ви з випадками некоректного стилю спілкування з студентами з боку:

а) викладачів;

Так	Ні	Частково

б) працівників деканату;

Так	Ні	Частково

в) персоналу гуртожитків.

Так	Ні	Частково

16. Чи стикалися Ви з випадками корупції в університеті?

Так	Ні	Частково

17. Соціальні чинники, що впливають, на Вашу думку, на якість освітнього процесу:

а) побутові умови;

Так	Ні	Частково

б) організація харчування;

Так	Ні	Частково

в) інтер'єр навчальних приміщень;

Так	Ні	Частково

г) інші (які) _____

18. Які інші чинники, на Вашу думку, знижують рівень якості вищої освіти в університеті? _____

19. Які чинники, на Вашу думку, сприяють підвищенню рівня якості вищої освіти в університеті? _____

Дякуємо за Ваші відповіді!

Анкета «Оцінювання навчальної дисципліни»

Шановний студенте!

Просимо Вас дати відповіді на питання анкети щодо оцінювання навчальної дисципліни, яку Ви вивчали у поточному семестрі.

Освітній ступінь _____

Бакалавр, магістр

Спеціальність _____

Назва

Курс _____

Назва навчальної дисципліни _____

Прізвище та ініціали викладача _____

Просимо оцінити свої твердження за рівнями, де 1 – низький, 2 – нижчий за середній, 3 – середній, 4 високий, 5 – дуже високий.

Анкета є анонімною, сподіваємося на Ваші об'єктивні відповіді!

1. Зміст навчальної дисципліни та її презентація у MOODLE

1.1. Повнота представлення навчальних дисциплін у MOODLE на початок семестру (наявність лекцій, практичних (лабораторних), контрольних заходів із зазначенням термінів їх здачі).

1	2	3	4	5

1.2. Актуальність та повнота лекційних матеріалів.

1	2	3	4	5

1.3. Корисність методичного забезпечення для Вашої підготовки до практичних (лабораторних), семінарських занять.

1	2	3	4	5

1.4. Інформативність навчальних матеріалів для виконання самостійної роботи, розміщених у MOODLE.

1	2	3	4	5

1.5. Частота звернення Вами до навчальних матеріалів, розміщеними у MOODLE.

1	2	3	4	5

2. Організація освітнього процесу при вивченні дисципліни

2.1. Якість організації навчального процесу з дисципліни (проведення занять за розкладом, проведення консультацій, надання методичної допомоги тощо).

1	2	3	4	5

Додатки

2.2. Оптимальне співвідношення аудиторних занять та самостійної роботи.

1	2	3	4	5

2.3. Вчасність відображення результатів Ваших навчальних досягнень в електронному журналі

1	2	3	4	5

3 Викладач очима студента

3.1. Зацікавленість викладача навчальною дисципліною та успіхами студентів з дисципліни.

1	2	3	4	5

3.2. Доступність викладання навчального матеріалу.

1	2	3	4	5

3.3. Уміння налагоджувати конструктивну взаємодію зі студентами (у т.ч. доброзичливість і такт по відношенню до студентів).

1	2	3	4	5

3.4. Об'єктивність оцінювання Ваших навчальних досягнень.

1	2	3	4	5

4. Корисність навчальної дисципліни для Вашої майбутньої професійної діяльності

4.1. Задоволеність вивченим курсом в цілому.

1	2	3	4	5

4.2. Корисність курсу для Вашої майбутньої професійної діяльності та/або саморозвитку.

1	2	3	4	5

4.3. Рекомендація щодо вивчення курсу наступним поколінням студентів.

1	2	3	4	5

Дякуємо за Ваші відповіді!

Зміст

Передмова	3
------------------------	---

Розділ 1.

Інноваційні підходи до процесів управління якістю вищої освіти

1.1. Основні поняття і категорії управління якістю вищої освіти	7
1.2. Підходи і принципи управління якістю вищої освіти	18
1.3. Еволюція систем управління якістю вищої освіти	35

Розділ 2.

Системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти за кордоном та в Україні

2.1. Нормативна база забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти	41
2.2. Досвід забезпечення якості вищої освіти в зарубіжних університетах ..	48
2.3. Складові вітчизняної системи забезпечення якості вищої освіти	77
2.4. Характеристика системи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти України	80
2.5. Процедури забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні	89

Розділ 3.

Інноваційні засоби і технології забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти на інституційному рівні

3.1. Інформаційна система закладу вищої освіти як інструмент забезпечення якості.....	117
3.2. Характеристика системи електронного навчання.....	130

Перелік використаних джерел	143
--	-----

Додатки	149
----------------------	-----

Навчальне видання

*Скиба Микола Єгорович,
Красильникова Ганна Володимирівна,
Білецька Галина Анатоліївна*

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЗАСОБИ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск: **В. С. Яремчук**

Художнє оформлення обкладинки: **О. В. Бобровський, О. В. Станіславова**

Технічне редагування, коректування і верстка: **О. В. Станіславова**

Підписано до друку 28.12.2019. Формат 30×42/2.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Друк різнографією. Ум. друк. арк. – 10,97. Обл.-вид. арк. – 9,92.

Зам. № 74є/19, електронне видання, додатковий наклад 30 прим., 2019

Віддруковано редакційно-видавничим відділом ХНУ.

29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1.

Свідоцтво про внесення в Державний реєстр, серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.